

ATMINTINĖ

S
A
U

I
R

N
E

S
A
U

TAURO MUZIEJUI – 10
2003 MARIJAMPOLĖ

ATMINTINĖ

SAU IR NE SAU

UDK 947.45(474.5)(06)
At29

Sudarė **Justinas Sajauskas**
Dailininkė **Jolita Bičkienė**
Maketavo **Stasys Sajauskas**

© Justinas Sajauskas, 2003
© Jolita Bičkienė, 2003

ISBN 9955-03-195-6

*Gintarui ir Kęstučiui Vilučiams -
mūsų padėka*

Autoriai

TURINYS

Justinas Sajauskas PRATARMĖ	7
Aldona Vilutienė PRADŽIA	9
AUKOJO	17
LIETUVOS OKUPACIJA SKAIČIAIS	18
LAISVĖS KOVOTOJAI	19
MINAIČIAI	21
LLKS JUNGINIŲ STRUKTŪRA.....	22
LIETUVOS RESPUBLIKOS ĮSTATYMAS DĖL	
LIETUVOS LAISVĖS KOVOS SĄJŪDŽIO TARYBOS	
1949 m. VASARIO 16 D. DEKLARACIJOS	23
LIETUVOS PARTIZANŲ APYGARDOS	25
Aldona Vilutienė, Justinas Sajauskas	
PARTIZANINĖ KOVA MAŽOJOJE LIETUVOJE	31
TAURO APYGARDOS RINKTINĖS	39
TAURO APYGARDOS VADAI.....	43
TAURO APYGARDOS RINKTINIŲ VADAI	44
ŽINOMESNI MŪŠIAI TAURO APYGARDOJE	47
KANČIŲ NAMAI, DAR KITAIP-„BŪSTINĖS"	49
MŪŠŲ ATMINTYJE	50
PARTIZANŲ DAINOS	58
PRIEŠAI (KARIUOMENĖ).....	59
PRIEŠAI (STRIBAI).....	60
KOLABORANTAI.....	61
ŽENKLESNI PAMINKLAI TAURO APYGARDOS	
PARTIZANAMS IR TREMTINIAMS.....	62
TREMTYS	68
ATGIMIMAS.....	75
SVARBESNI DEŠIMTMEČIO DARBAI.....	76
Stasys Sajauskas LIETUVOS PARTIZANŲ ŽYMENYS 1945 - 1954 m. ...	79
Justinas Sajauskas KARAS TEBEVYKSTA	103

PRATARMĖ

Marijampolės Tauro apygardos partizanų ir tremties muziejui sukako 10 metų. Menka tai sukaktis, ją pažymint pakaktų vienam muziejininkui kyštelėti gražiai įrėmintą popierėlį, kitam - paploti per petį ir - balius baigtas. Tačiau šis minėjimas tuo neapsiribos. Tauro muziejus - neeilinis, ir beveik kiekvienas su juo susijęs veiksmas aplinkiniams sukelia nekasdieniškus jausmus. Nebūtinai teigiamus.

Pavyzdžiu gali būti muziejaus iniciatorės Aldonos Vilutienės straipsnelyje aprašytas balsavimas dėl muziejaus savarankiškumo. Autorė nutylėjo, kad balsavimo baigtį nulėmė ne kas kitas, o miesto savivaldybės tarybos nariai - krikščionys demokratai, kurie, savo lyderio įsakyti, balsavo prieš muziejaus savarankiškumą (vaduko obstrukcijos pasekmes muziejus jaučia iki šiol).

Kitas pavyzdys: kriminalistui pradėjus aiškintis eksponatų - partizanų šovinių dingimo aplinkybes, tuometinis Kraštotyros muziejaus direktorius tik mostelėjo ranka: jie beverčiai! Suprastume, jei taip pasakytų koks sandėlininkas - ko verti jam keli švino gabalėliai. Tačiau tai buvo pozicija įstaigos vadovo, pareigūno, privalančio ne tiktauti kaupti, bet ir saugoti eksponatus.

Matyti, tikrai skaudaus būta to pokario, kad net po pusės amžiaus vien paminėjus jį, krikščionis užmiršta krikščioniškumą, o valdininkas - pareigybinę instrukciją.

Žinoma, Suvalkijoje nestinga ir kitaip vertinančių pokarį. Antai marijampoliečiai Danutė ir Zigmąs Vidrinskai parengė ir išleido dvi buvusių tremtinių ir laisvės kovotojų atsiminimų knygas - „Išplėšti iš Tėvynės delnų“ (2000 m.) ir „Juos lydėjo šventas jausmas“ (2001 m.), Vincas Peckus parašė knygą apie Rygiškių Jono gimnazijos moksleivius - rezistentus (2003 m.), o dauguma eksponatų muziejaus stenduose atsidūrė beveik be mūsų, muziejininkų, pastangų - juos sunėšė, sudovanojo patys lankytojai.

Šie faktai, neblogai iliustruojantys mūsų Muziejaus tapsmo peripetijas, betgi neatsako į klausimą „kuo remiantis“?

Tauro muziejaus kaip ir pačios Lietuvos valstybės egzistavimą įteisina keli esminiai teisės aktai, apie kuriuos per mažai žinoma, o dar mažiau kalbama. Tai 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas, 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija, 1941 m. birželio 23 d. Laikiniosios Lietuvos vyriausybės atsišaukimas, 1949 m. vasario 16 d. Lietuvos Laisvės Kovos

Sąjūdžio Tarybos Deklaracija, 1990 m. kovo 11 Aktas dėl Lietuvos nepriklausomybės atstatymo, 2000 m. Vilniuje įvykusio Antikomunistinio kongreso dokumentai. Išsiskaitykime į juos ir gal suprasime, kad laisvė - ne dovana, o prigimtinė kiekvieno žmogaus teisė, kad kiekvieno piliečio pareiga ginti Tėvyne, kad okupanto įstatymai okupuotose šalyse juridškai beverčiai, kad pareiga okupanto įpėdinams atlyginti okupacijos žalą neišnyks iki nebus atlyginta.

Tauro muziejaus eksponatai - šių teiginių iliustracija, kartais - vykusi, kartais - blankoka. Tik tuo pateisinama ir viena kita „Atmintinėje“ skelbiama minėtų dokumentų citata.

Čia geriausiu žodžiu minėtini Tauro muziejaus darbuotojai Jonas Gustaitis, Liuda Kaminskienė, Aldona Vilutienė, Algimantas Lelešius, Laima Stankevičienė, kurie paruošė „Atmintinę“. Gal ji pravers ir šiai, ir būsimoms sukaktims.

*Marijampolės Tauro apygardos
partizanų ir tremties muziejaus vedėjas*

Justinas Sajauskas

PRADŽIA

Sukako 10 metų nuo Marijampolės Tauro apygardos partizanų ir tremties muziejaus oficialaus įkūrimo. Tauro apygardos muziejus savitas tiek savo tematika, tiek ekspонатais, tiek veikla. Savita ir jo atsiradimo istorija.

Pirmieji muziejaus ekspонатai buvo pagaminti Marijampolės kalėjime, Intos, Vorkutos ir kituose sovietiniuose konclageriuose ar tremtyje. Vos papūtus laisvės vėjams, 1989 metų vasarą jie buvo eksponuojami Marijampolės centrinėje bibliotekoje. 1990 metais Vitas Akelaitis suruošė partizanų nuotraukų parodą Šaulių namuose Gedimino gatvėje. Ieškant partizanų palaikų apkasuose, sąvartynuose, šuliniuose ir šiukšlynuose rasta nemažai įkapių, kurios, kaip ir aukščiau minėti ekspонатai, buvo reikalingos ne tik tinkamos priežiūros, bet ir dėmesio. 1990 metų pradžioje man kilo mintis įkurti pasipriešinimo muziejų. Apėjus visas instancijas, sužinojau, kad Marijampolės valdininkams jis nereikalingas. Unikalus pastatas, kuriame vos ne visą dešimtmetį NKGB tardė ir kankino suimtuosius, kurio visos sienos aptašytos nekaltų žmonių krauju, - taigi, kuris buvo tinkamiausias tokios paskirties muziejui, buvo patyliukais privatizuotas ir modernizuotas. Kiti buvę čekistinių struktūrų pastatai taip pat užimti. Tačiau žuvusiųjų už Tėvynę, mirusių dėl bado ir nepakeliamo darbo tremtyje bei sovietiniuose konclageriuose dvasia neleido pasiduoti. Prasidėjo būsimo muziejaus ekspонатų paieškos. Žmonės gausiai dovanojo juos, dalinosi savo pergyvenimais.

1991 m. sausio 13-toji. Visą Lietuvą apėmė ryžto ir pasiaukojimo banga, vėl, kaip ir pokario metais, tūkstančiai ėjo ginti Laisvės simbolį - Parlamentą. Rytdiena nebuvo aiški. Surinktą medžiagą reikėjo išsaugoti. Tik du žmonės, būtinai du, turi surasti tinkamą vietą, kad nė vienas dokumentas nepakliūtų okupantui. O tų dokumentų - jau keli lagaminai. Su Dievo pagalba jie buvo išsaugoti - ne tik sausio trylikąją, bet ir per Maskvos pučą. Po šių įvykių archyvas tapo dar vertingesnis, ir jį eksponuoti tapo būtina. Šnekinu tuometinį Marijampolės muziejaus direktorių A. Urbanavičių. Jis laikinai priima eksponuoti

Muziejaus įkūrėja Aldona Vilutienė

muziejuje 92 eksponatus. Marijampolės politinių kalinių ir tremtinių taryba kreipėsi į Marijampolės miesto savivaldybę bei Lietuvos Švietimo ir kultūros departamentą, prašydama, kad prie Marijampolės kraštotyros muziejaus būtų įsteigtas Tauro apygardos partizanų ir tremties muziejus. 1992 m. vasarį Marijampolės miesto taryba priėmė nutarimą dėl Kraštotyros muziejaus filialo įsteigimo ir jo vykdymą pavedė naujai paskirtam šio muziejaus direktoriui Jonui Vasmanui. Beliko nutarimą įgyvendinti. Deja... Laikas bėgo, nutarimo niekas nevykdė. Sandariuose stenduose eksponuojamos tremties relikvijos tremtiniais nežinant buvo perkeltos į nurašytus nesandarius stendus; vertingiausi eksponatai pradėjo dingti.

Pamačiusi, kas vyksta, pareikalavau, kad būtų iškviesta policija. Šokiravo direktoriaus replika pareigūnui, kai šis ruošėsi rašyti aktą: „Neverta dėl tokių niekų kelti bylą, jie beverčiai!“! Tada nežinojau, kad po miesto tarybos narių sprendimo vietoj manęs buvo įdarbinti du nieko bendro su muziejumi neturintys žmonės, todėl iki 1993 m. aš visuomeniniais pagrindais priiminėjau žmones ir daugiau eksponatus savo namuose... Galop tuometiniam miesto tarybos pirmininkui šviesios atminties B. Bajerkevičiui pakartotinai pareikalavus, partizanų muziejui buvo skirtos patalpos - salė Vytauto g. 29, o aš priimta į darbą. Nei materialinės, nei moralinės paramos iš administracijos jokios, tik šūsnys eksponatų. Bet nepristigo nuostabių žmonių, palaikančių muziejaus idėją ir talkinančių. Padėti pasisiūlė tremtinio sūnus dailininkas dizaineris Artūras Kaminskas, kraštotyros muziejaus buhalterė Stefanija Vilkaitienė, Juozas ir Petronėlė Liudžiai, Elzė Borutaitė, Eugenija Ūsaitė, Pranutė Kareivaitė, Jurgis Nevulis, Juozas Murauskas, Alminas Zaveckas. Daug pasidarbavo Ona Pečiulytė, kuri apvažinėjo ne tik buvusią Marijampolės apskritį, bet pasiekė toliausius Lietuvos kampelius, kuriuose po lagerių ir tremčių gyveno buvę Tauro apygardos partizanų rėmėjai, ryšininkai ir jų artimieji.

Kalvarijoje gyvenantys partizanai ir ryšininkai Antanas Kružikas, Juozas Svitojus surinko žinias apie pasipriešinimą Kalvarijos rajone, kuriame kovojo Vytauto rinktinės 4-ta kuopa ir dalis Perkūno rinktinės. Muziejaus kūrimui noriai talkino Anelės Senkutės-Pušelės sesuo Teresė Bridžiuvienė ir dviejų žuvusių brolių Žaldarių sesuo Antanina-Kūmutė, Raišupio mūšio liudininkas Algimantas Žukauskas, Anelė Bubnytė-Samulaitienė, ryšininkai Albina Lakickienė, Jonas Deltuva, Juozas Draugelis, Danutė Akelaitienė, Stasė Jarumbavičiūtė-Petronienė, buvusi viena pagrindinių apygardos štabo ryšininkių, Vincas Kulboka, perdavęs muziejui visą 1946 m. partizanų laikraščio „Laisvės žvalgas“ komplektą. Daug padėjo Anelė Strolienė, Anastazija Varžukienė.

Muziejus buvo atidarytas 1993 m. lapkričio 21 d. Ekspoziciją ir patalpas

pašventino buvęs Vorkutos gulagų politinis kalinys šviesios atminties kunigas Jonas Rusinas. Nuo lankytojų gausos ir dėl nekokybiško remonto įlanko salės grindys, tad 1994 m. rudenį komisija nutarė muziejų uždaryti remontui. Tai reiškė jo likvidavimą, nes muziejaus inventoriui sudėti buvo skirta tik viena nedidelė salė, o vieno aukšto „remontas“ užtruko daugiau nei trejus metus.

Vėl prasidėjo nervų karas, begalinis savivaldybės ir kultūros ministerijos durų varstymas. Viskas tuščiai. Marijampolės politinių kalinių ir tremtinių taryba nutaria kreiptis į Kultūros ministeriją dėl Tauro muziejaus atskyrimo nuo Kraštotyros muziejaus. Paaiškėja, kad dėl atskyrimo turi kreiptis pati savivaldybė! Kadangi tuo metu tremtinių pirmininkas V. Raibikis buvo savivaldybės tarybos narys, per jį tremtinių taryba kreipėsi į merą. 1996 m. vasario 1 d. miesto tarybos posėdyje, kuriam pirmininkavo pats meras A. Žvaliauskas, buvo svarstomas Tauro apygardos partizanų muziejaus atskyrimas nuo kraštotyros muziejaus. Balsai pasidalijo po lygiai. Nors tokiu atveju lemia mero balsas (jis balsavo už atskyrimą), šį kartą taisyklės nesuveikė. Nepadėjo nei savas tarybos narys.

Remontas vyko vangiai. Tik 1998 07 31 pagaliau gavome suremontuotų patalpų raktus. Beliko šešiose salėse įrūšėti ekspoziciją. Savivaldybė, skyrusi patalpas ir lėšas komunaliniams patarnavimams, ekspozicijos įrengimą finansuoti atsisakė. Apskritis surado vos 2000 litų. Teko kreiptis į geros valios žmones Lietuvoje ir užsienyje. Tik jų dėka buvo sukurti standai, baldai eksponatams ir įrengta ekspozicija, kokios, tuometinio kultūros ministro žodžiais, Lietuvoje daugiau nėra. Buvusieji, nors ir labai stengėsi, pakenkti neįstengė. Muziejus buvo pakartotinai atidarytas 1999 m. balandžio 10 d. Atidaryme gausiai dalyvavo laisvės kovų dalyviai, tremtiniai, žuvusiųjų giminės ir bendražygiai iš visos Lietuvos. Simbolinę juostelę perkirpo Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkas Vytautas Landsbergis.

Per dešimtmetį muziejus gausiai pasipildė eksponatais, archyviniais dokumentais, žmonių prisiminimais. Jis - ne tik istorija, ne tik kovų ir tautos genocido iliustracija, bet ir gyvenimo mokykla, - ypač tiems, kuriuos banali kasdienybė išmuša iš pusiausvyros. Čia jie atgauna jėgas, pasisemia ryžto ir tvirtybės iš tų, kurie kovojo ir žuvo, kad mes būtume ne tik laisvi, bet ir verti jų iškovotos laisvės.

*Marijampolės Tauro apygardos
partizanų ir tremties muziejaus
ikūrėja ir pirmoji vedėja*

Aldona Vilutienė

MALONŲ MUZIEJAUS INICIATORIAI, GARBŲ TAURO APYGARDOS PARTIZANAI,

VIENU IŠ ŠIURPIAUSIŲ BESIBAIGIANČIO AMŽIAUS ĮVYKIŲ TAPO
LIETUVOS ŽMONIŲ GENOCIDAS IR TREMTIS. VIENU GARBINGIAUSIŲ
MŪSŲ VALSTYBĖS ISTORIJOS PUSLAPIŲ – PARTIZANŲ PASIPRIEŠINIMAS
DAUG KARTŲ DIDESNEI OKUPANTŲ JĖGAI.

ŠIŲ ĮVYKIŲ ATMINTIS IR ĮAMŽINIMAS VISADA UŽIMS
GARBINGĄ VIETĄ MŪSŲ TAUTOS IR VALSTYBĖS ISTORIJOJE BEI
KIEKVIENO IŠ MŪSŲ ATMINTYJE IR SAVIMONĖJE.
TODĖL TAURO APYGARDOS PARTIZANŲ IR TREMTIES MUZIEJAUS
ATIDARYMĄ LAIKAU SVARBIU LAISVĖS KOVŲ SAJŪDŽIO
PENKIASDEŠIMTMEČIO RENGINIU, PRASMINGAI SUJUNGSIANČIU
MŪSŲ PRAEITĮ, DABARTĮ IR ATEITĮ.

BŪSIMOSIOS LIETUVOS KARTOS TURI ŽINOTI, KAD VALSTYBĖS LAISVĖ IR
PAMATINĖS ŽMOGAUS TEISĖS, PIRMIAUSIAI – TEISĖ GYVENTI, BUVO
GINAMOS ČIA, LIETUVOJE, MŪSŲ TĖVŲ IR SENELIŲ.

DĖKOJU VISIEMS, KURIŲ RŪPESČIU LAISVĖS KOVŲ ĮAMŽINIMAS
TAPO PAGERBTAS DAR VIENU MEMORIALU. TIKIU, KAD JIS NIEKADA
NESTOKOS DĖMESIO IR PAGARBOS, SUPRATIMO IR PALAIKymo.

VISIEMS LIETUVOS LAISVĖS KOVŲ DALYVIAMS
LINKIU STIPRIOS SVEIKATOS, O TAURO APYGARDOS PARTIZANŲ
IR TREMTIES MUZIEJUI, VISIEMS JO RENGĖJAMS BEI LANKYTOJAMS –
GERIAUSIOS KLOTIES.

VALDAS ADAMKUS
LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTAS
VILNIUS, 1999 METŲ BALANDŽIO 10 DIENA

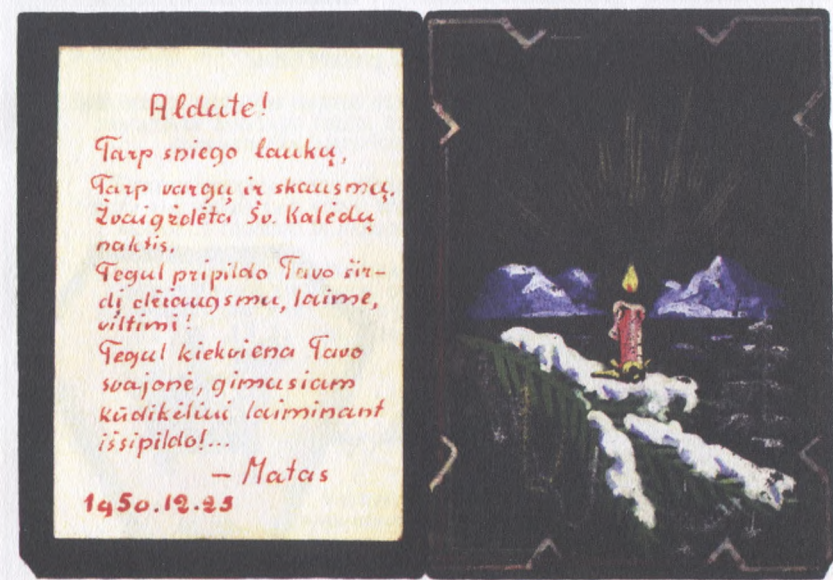
Marijampolės Tauro apygardos partizanų ir tremties muziejus. 1993 m.

Naujoji muziejaus ekspozicija, atidaryta 1999 m. spalio 10 d.

Partizanų antsiuvai

Tauro apygardos muziejaus eksponatai - kalėdiniai sveikinimai iš lagerių.
 Atviruką A. Vilutienei Intoje (Mordovija) nupiešė dail. Matas Matuzevičius

I Š R A Š A S iš įsakymo Rinktinei lie-
čias Žalgirio Rinktinės Dariaus-Girėno
Tėvūnijos Ryšininkų Bičiulį:

" A ž u o l a " -
.....

Nuorašas.

LLKS „Tauro“ Apygarda Žalgirio Rinktinei

Į S A K Y M A S Nr.57

Būstinė, 1949 m. gruodžio mėn. 20 d.

Organizacinė sritis.

§ 1.

Dariaus-Girėno Tėvūnijos Bičiuliams-Ryši-
ninkams LLK Sąjūdyje tarnybos pradžia užskai-
toma:

9. A ž u o l u i nuo 47.1.1

Originalą pasirašė: V. S a i d o k a s
RnV

Nuorašas tikras:

/-/ K i e t i s
RnVAdj

Išrašas tikras

Adj

49.12.28.

Žalgirio rinktinės vado Viktoro Vitkausko-Saidoko įsakymas.
Iš Tauro apygardos muziejaus fondų

AUKOJO

Marijampolės Tauro apygardos partizanų ir tremties muziejaus patalpų rekonstrukcija ir ekspozicijos įrengimas kainavo per 50000 litų. Daugiausia paaukojo čia išvardintos organizacijos:

1. Komisija Laisvės kovų sąjūdžio 50-mečiui paremti
(pirmininkas Gediminas Vagnorius,
sekretorius Edmundas Simanaitis)	30000 Lt.
2. Marijampolės AB „Statybos ritmas“
(direktorius Gintaras Vilutis)	10000 Lt.
3. Marijampolės apskrities viršininko administracija	2000 Lt.
4. Marijampolės miesto savivaldybė	2000 Lt.
5. Marijampolės miesto kultūros skyrius	2000 Lt.
6. LGGRTC šalpos fondas	2000 Lt.
7. AB „Sūduvos vandenys“
(direktorius Algis Kadišius)	1000 Lt.
8. LPKTS
(prezidentas Balys Gajauskas)	1000 Lt.
9. LPKTS Marijampolės skyrius
(pirmininkas Vytautas Raibikis)	1000 Lt.

LIETUVOS OKUPACIJA SKAIČIAIS

Dėl komunistinio režimo *Lietuva neteko apie 780 000 gyventojų.*

Iš jų:

- 21 556 rezistentai ir jų šeimų nariai nužudyti;
- 275 697 išvežti į lagerius ir tremtį;
 - 444 000 repatrijavo ar pasitraukė iš Lietuvos, bijodami sovietų teroro;
 - 25 000 buvo prievarta paimti į okupanto kariuomenę ir žuvo fronte.

***Antikomunistinis kongresas ir tribunolo procesas.
Vilnius, 2000. P. 835.***

„Lietuvos delegacija“ SSRS AT VII Nepaprastojoje prašo sovietinių okupantų „priimti“ Lietuvą į SSRS sudėtį. Kalba delegacijos pirmininkas Justas Paleckis. Delegacijos nariai: V. Vitkauskas, A. Venclova, P. Cvirka, S. Nėris, M. Gedvilas, L. Adomauskas, K. Grosmanas-Didžiulis, Pr. Zibertas, Pr. Eidukevičius, M. Meškauskienė, ir kiti. Kremlius, 1940 m. rugpjūčio 3 d.

LAISVĖS KOVOTOJAI

Pirmieji sovietiniams okupantams po 1941 m. birželio mėn. tremties pasipriešino busimieji 1941 m. Birželio 23-osios sukilimo kovotojai. Jų žuvo arti 2000.

Pirmieji partizanai Lietuvoje atsirado 1944 m. vasarą, vos tik prasidėjus antrajai sovietinei okupacijai. Iki 1946 m. jie vadinosi Lietuvos partizanais, nuo 1946 m. kovo - Lietuvos laisvės kovotojais.

1944 - 1945 m. per mažiau kaip pusantrų metų kovos lauke žuvo apie 10 000 Lietuvos partizanų.

1944 - 1953 m. šalyje žuvo arti 30 000 (kitais duomenimis - 22 000) laisvės kovotojų

Nuo „liaudies gynėjų“ - sribų rankos žuvo arti 4000 partizanų. Likusieji - nuo okupacinės sovietų kariuomenės.

Partizanų Tauro apygardoje pokaryje žuvo apie 7000 partizanų. 5000 jų vardai jau žinomi.

Paskutinieji Tauro apygardos Vytauto rinktinės laisvės kovotojai buvo išduoti 1952 11 26 Navasodų k. Kalvarijos apylinkėse. **Petras Juknelis-Petras, Pasienietis, Deimantas** nusišovė, **Algimantas Rutkauskas-Sakalas, Miškinis** ir **Juozas Sasnauskas-Kolumbas** buvo suimti ir sušaudyti, o **Petras Burnelis-Inkaras** įkalintas.

Paskutinieji Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės partizanai **Bronius Petkevičius-Bijūnas, Pipiras** ir **Klemensas Uleckas-Vakaras** žuvo 1955 07 21 Prienlaukio k. Prienų rajone.

Paskutinis Žalgirio rinktinės, o tuo pačiu ir Tauro apygardos partizanas **Justinas Balčius-Mindaugas, Bitė, Plutonas** apsuptas nusišovė 1957 07 26 Alizavos (Norkūnų ?) k. prie Gelgaudiškio.

Paskutiniai Lietuvos partizanai žuvo 1965 m. Tų metų kovo 17 d. Papiškių k. Utenos raj. apsuptas nusišovė Vytauto rinktinės kovotojas **Antanas Kraujelis-Pabaša, Siaubūnas**, o liepos 15 d. slėptuvėje prie Kretingos rajono Didžiųjų Žalimų kaimo buvo nukautas Žemaičių apygardos partizanas **Pranas Končius-Adomas**.

Tauro apygardos laisvės kovotojų dauguma buvo lietuviai. Nors būta ir kitataučių: keliolika vokiečių, 1 austras, 1 latvis, 1 vengras, 1 ukrainietis.

Prašymas.

Aš Audra, g. m. 1928 m. dieturis ūkininkų šeimoje, laisvės partizanų mokyklą. Tiki rusų okupacijos laiko gyvenam prie tėvų sėd mamuso. Tėvas kaip „brožė“ yra nubaudęs 10 metų nelaimę ir išvėitęs ir rusiją.

Dabar mane liecia korsonemė tarnauti, aš aro priėmęs meisin, tad prašau mane priimti į aktyvų LK. ailes geriau man bus būti garbingai vė Tėvų ir o me mį priėmimo intere. Būsim sąžiningas partizanas.

1950 IV mėn 10 d.

Audra.

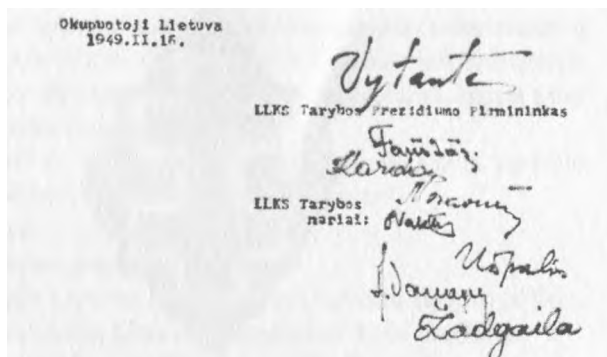
Audros 1950 m. balandžio 10 d. prašymas priimti į partizanus.
Iš Tauro apygardos muziejaus fondu

MINAIČIAI

Po metų pusantrų kovos pradedama kurti vieninga vyriausioji pasipriešinimo vadovybė. 1947 m. įsteigiama politinė rezistencijos institucija - Bendro demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio (BDPS) Prezidiumas. **1949 m. vasario 10-20 dienomis Radviliškio raj. Minaičių k. įvyko visos Lietuvos partizanų apygardų atstovų suvažiavimas, kuriame buvo paskelbta apie vieningos pasipriešinimo organizacijos - Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio (LLKS) įkūrimą**, vasario 16 d. priimta politinė Deklaracija, kurioje konstatuota, kad LLKS Taryba yra aukščiausiasis tautos politinis organas, vadovaujās politinei ir karinei tautos išlaisvinimo kovai, kad būtų atkurta nepriklausoma demokratinė respublika.

LLKS tarybos Prezidiumo pirmininku, įgaliotu eiti Lietuvos Prezidento pareigas, buvo išrinktas Jonas Žemaitis-Vytautas (1909-1954), atskiru LLKS tarybos aktu 1949 02 16 jam suteiktas laisvės kovotojo partizano **generolo** laipsnis.

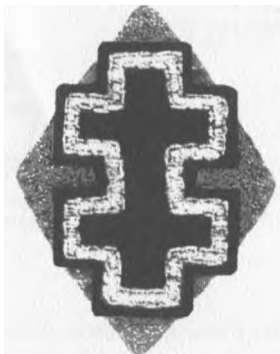
Po suvažiavimo Minaičiuose masinis ginkluotas pasipriešinimas tapo gerai organizuota karine struktūra, vykdančia Lietuvos valstybės savigną prieš agresorių - Sovietų Sąjungą.

1949 m. vasario 16 d. LLKS Deklaracijos fragmentas

LLKS JUNGINIŲ STRUKTŪRA

GRANDIS	(2-5 partizanai)
SKYRIUS	(6-11 partizanų)
BŪRYS	(12-39 partizanai)
KUOPA	(40-150 partizanų)
TĖVŪNIJA	(3-1 valsčių partizanai)
RINKTINĖ	(1-3 apskričių partizanai)
APYGARDA	(2-5 rinktinės)
SRITIS	(2-4 apygardos)

LLKS partizano skiriamasis antsiuvas

LIETUVOS RESPUBLIKOS ĮSTATYMAS DĖL LIETUVOS LAISVĖS KOVOS SAJŪDŽIO TARYBOS 1949 M. VASARIO 16 D. DEKLARACIJOS

1999 m. sausio 12 d. Nr. VIII-1021

Vilnius

Lietuvos Respublikos Seimas,

konstatuodamas,

kad nuo 1940 m. birželio 15 d. Lietuva patyrė SSRS, Vokietijos ir vėl SSRS okupacijas,

kad 1940-1990 metais Lietuvoje įvairiomis formomis vyko pasipriešinimas SSRS ir Vokietijos okupacijoms,

kad 1941 m. birželio 22-23 d. ginkluotas Lietuvos sukilimas ir Laikinosios Lietuvos Vyriausybės 1941 m. birželio 23 d. atsišaukimas išreiškė tautos valią atkurti nepriklausomą valstybę,

kad Vokietijos okupacinė valdžia neleido veikti Laikinajai Lietuvos Vyriausybei, todėl susiformavo Lietuvos pasipriešinimo šiai okupacijai organizacijos, kad 1944-1953 metais Lietuvoje kilo ir vyko visuotinis organizuotas ginkluotas pasipriešinimas sovietinei okupacijai - Lietuvos valstybės savigny,

kad Lietuvos išlaisvinimo tuo pat metu siekė Lietuvos Respublikos diplomatinė tarnyba, Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas ir kitos lietuvių organizacijos užsienyje;

pabrėždamas, kad visų ginkluoto ir neginkluoto pasipriešinimo struktūrų tikslas buvo Lietuvos išlaisvinimas, pasikliaujant Atlanto chartijos nuostatomis ir demokratinio pasaulio pripažįstama suverenia teise, ginklu kariaujant prieš vieną Antrojo pasaulinio karo agresorių;

įvertindamas 1949 m. vasario 16 d. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos deklaracijos reikšmę Lietuvos valstybės tęstinumui,

priima šį įstatymą.

1 straipsnis. Įstatymo paskirtis

Šis įstatymas nustato Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16d. deklaracijos statusą Lietuvos Respublikos teisės sistemoje.

2 straipsnis. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Taryba

1. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdis jungė karines formuotes bei visuo-

menines grupės, buvo vadovaujamas vieningos vadovybės ir politinėmis bei karinėmis priemonėmis vykdė pasipriešinimą ir kovojo už Lietuvos išlaisvinimą.

2. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Taryba, priimdama 1949 m. vasario 16 d. deklaraciją (pridedama kartu su originalo faksimile), buvo aukščiausia politinė ir karinė struktūra, vadovaujanti šiai kovai, vienintelė teisėta valdžia okupuotos Lietuvos teritorijoje.

3. straipsnis. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos deklaracija

1949 m. vasario 16 d. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos deklaracija yra Lietuvos valstybės teisės aktas.

4. straipsnis. Baigiamosios nuostatos

Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija su originalo faksimile ir ją pasirašiusių sąrašas (pridedamas) yra šio įstatymo neatskiriami priedai.

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos konstitucijos 71 straipsnio antrąja dalimi, skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PIRMININKAS
VYTA UTAS LANDSBERGIS

*Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio nario ženklas (projektas).
Iš A. Dručkaus asmeninio archyvo*

LIETUVOS PARTIZANŲ APYGARDOS

1944 - 1953 m. Lietuvoje vyko ginkluotas pasipriešinimas okupantams. Šalis buvo padalinta į 3 partizaniškas sritis (Pietų Lietuvos arba Nemuno, Vakarų Lietuvos arba Jūros, Rytų Lietuvos arba Kalnų, Karaliaus Mindaugo) ir 10 apygardų. Apygarda, susidedanti iš kelių rinktinių, buvo optimalus karinis vienetas. Apygardos štabai galėjo sėkmingai palaikyti ryšius ir derinti kovos veiksmus tiek su rinktinės štabais, tiek su kitomis apygardomis. Į partizaniškas apygardas buvo suskirstyta visa okupuotos Lietuvos teritorija, išskyrus pajūrį. Puolančiai Sovietų kariuomenei 1945 m. išnaikinus 1939 m. Vokietijos okupuoto Klaipėdos krašto gyventojus - tiek vokiečius, tiek lietuvius, pajūryje veikė tik pavieniai partizanų būriai.

DIDŽIOSIOS KOVOS APYGARDA

Tai - viena pirmųjų Lietuvos partizanų apygardų, pradėta kurti 1944 m. rudenį. Oficialiai įsikūrė 1945 m. balandį. Apygarda apėmė Trakų, Ukmergės, Utenos apskritis, o taip pat dalį Alytaus, Švenčionių, Kauno ir Vilniaus apskričių. Ją sudarė A ir B rinktinės. A rinktinėje buvo 6, o B rinktinėje - 5 kovotojų batalionai. Pradžioje rinktinės teisėmis veikė tik A rinktinė (Trakų apskritis).

1947 m. išdaviko J. Markulio pastangomis ši rinktinė buvo sunaikinta, todėl

1948 rugpjūtį apygardos teisės buvo suteiktos ir B rinktinei (Ukmergės apskritis). Apygardą įkūrė ir jai vadovavo J. Misiūnas-Žaliasis Velnias, kuris 1947 m. buvo suimtas ir Maskvoje sušaudytas. Apygarda buvo panaikinta 1950 11 25, nors paskutiniai jos kovotojai D. Matačiūnas-Jazminas ir V. Čiurinskas-Šermukšnis žuvo tik 1953 m. 1944- 1946 m. apygardoje ėjo laikraščiai „Tikroju keliu“, „Laisvės keliu“, „Nepriklausoma Lietuva“ ir „Žalia giria“.

ŽEMAIČIŲ APYGARDA

1941 12 13 grupė jaunų Lietuvos karininkų Gedimino pilyje įkūrė pagrindinę pasipriešinimo organizaciją Lietuvos Laisvės Armiją (LLA). Visi kovojantys jos nariai buvo pavadinti vanagais. LLA vadu buvo išrinktas Kazys Veverskis-Senis. 1944 m. praėjus frontui LLA į visus šalies regionus išsiuntinėjo savo štabo darbuotojus LLA vanagų būriams organizuoti; jiems vadovavo LLA štabas. Žemaitijoje šiuos būrius organizavo pats K. Veverskis-Senis, tačiau 1944

12 20 jam žuvus, Žemaičių apygardos kūrimas įstrigo, nors tuo metu Žemaitijoje buvo susikaupę dideli LLA vanagų ir kitų okupacijos priešininkų būriai. 1945 m. pavasarį jie susibūrė į taip vadinamą Žemaičių Legioną (kartais jie dar vadinosi Lietuvos Laisvės Armija). Žemaičių Legionas veikė šiaurės ir vakarų Žemaitijoje. Mažeikių rajone nuo 1944 m. pabaigos kovojo partizanų Alkos rinktinė. Po nuostolingų atvirų mūšių Žemaičių Legionas ir Alkos rinktinė 1946 m. gegužę įkūrė partizanų Žemaičių apygardą, kuri apėmė Kretingos, Mažeikių, Telšių ir iš dalies Tauragės apskritis. Apygardą sudarė Šatrijos, Alkos ir Kardo rinktinės. Nuo 1945 m. Legionui (vėliau Apygardai) vadovavo A. Kubilius-Balys, po jo - Š. Jazdauskas-Nurmis, J. Semaška-Liepa, Rikis, F. Ašoklis-Vilkas, K. Antanavičius-Tauras, K. Juozaitis-Meteoras, J. Ivanauskas-Vytautas, A. Milaševičius-Radvila. Paskutinis apygardos vadas V. Montvydas-Žemaitis, Etmonas, Dėdė buvo vienas iš ilgiausiai išsilaikiusių apygardos vadų Lietuvoje. Jis žuvo 1953 08 23 prie Varnių. Žemaičių apygardoje ėjo partizanų laikraščiai „Laisvės balsas“ (su literatūriniu priedu „Laisvės kovų keliu“), „Kovojantis lietuvis“, „Malda girioje“.

KĘSTUČIO APYGARDA

Įkurta 1946 m. rugsėjo 12 d. (iki 1948 m. balandžio vadinosi Jungtine Kęstučio apygarda - JKA) iš Tauragės, Raseinių, Jurbarko, Šiaulių, Joniškio, iš dalies Kėdainių ir Kauno apskrityse veikusių partizanų junginių. Iš pradžių apygardoje buvo 6 rinktinės. 1947 m. pradžioje JKA patyrė didelius nuostolius ir buvo reorganizuota - padalinta į Prisikėlimo ir Kęstučio apygardas. Kęstučio apygarda apėmė Tauragės, Šilutės ir Raseinių apskritis. Joje liko 3 rinktinės: Butegidžio (anksčiau - Lydžio, Aukuro), Birutės (anksčiau - Žebenkšties, Šerno, Savanorio, Knygnešio, Gintaro) ir Vaidoto (anksčiau - Žalčio, Naro, Žuvėdros). Jai dar priklausė Šiaulių (Vytauto Didžiojo, Atžalyno), Trijų Lelijų (Batalionas Nr.8, Lietuvos Laisvės Gynėjų), Vėgėlės, Rambyno, Voverės, Povilo Lukšio rinktinės.

Pirmasis apygardos vadas - J. Kasperavičius-Visvydas, jam žuvus, - Jonas Žemaitis-Vytautas, Tylius. Apygarda leido laikraštį „Laisvės varpas“.

VYČIO APYGARDA

1944 m. rugpjūčio mėn. Ukmergės apskrities Atkočių k. LLA Ukmergės apskrities vadai padalijo apskritį į 6 partizaninės kovos rajonus; vienam rajonui priklausė 2 arba 3 valsčiai. Pagirių, Siesikų ir vakarinė Deltuvos dalis sudarė apskrities LLA 1-ąjį rajoną, o Taujėnų ir likusi Deltuvos valsčiaus dalis - 2-ąjį

rajoną. Tuo metu Ukmergės apskrityje veikė 4 didesni partizanų būriai - viso apie 250 partizanų. 1944 m. pabaigoje iš 1-ojo ir 2-ojo LLA Ukmergės apskrities rajonų buvo sukurta Vyčio apygarda (Vyčio vardu pavadinta 1945 m. vasarą). Apygarda apėmė dalį Panevėžio, Ukmergės ir Kėdainių apskričių. Ją sudarė Briedžio, Krištonio ir Žalioji rinktinės (1951 m. Briedžio ir Krištonio rinktinės buvo sujungtos į Gedimino rinktinę). Pirmuoju apygardos vadu buvo J. Krištonis-Dobilas. Kiti vadai: D.Vaitelis-Briedis, A. Smetona-Žygaudas, M. Šemežys-Putinas, B. Karbočius-Bitė.

Apygardos laisvės kovotojai leido laikraštį „Lietuva brangi“.

DARIAUS IR GIRĖNO APYGARDA

1944 m. pavasarį Biržų, Vabalninko, Pandėlio rajonų teritorijoje susikūrė Šiaurės Lietuvos Laisvės Kovotojų-partizanų grupė, kuri tų pačių metų rudenį buvo pertvarkyta į Trečiąją Lietuvos Laisvės Armiją. Ją sudarė keli būriai po šimtą ar daugiau kovotojų. 1947 m. gruodį Biržų apskrities partizanai įkūrė savarankišką Dariaus ir Girėno partizanų apygardą, vadovaujamą Petro Tupėno (1911 - 1950) ir jo pavaduotojo poeto Broniaus Krivicko (1919 - 1952). Apygarda nebuvo pavaldi aukštesniam štabui, ryšius su aplinkinių kraštų partizanais palaikė tik epizodiškai. Daugumai apygardos partizanų žuvus, likusieji 1951 m. sudarė Zigmo Sierakausko (vėliau pavadintą Pilėnų) tėvūniją ir tų pačių metų rugpjūtį prisijungė prie LLKS Vyčio apygardos. Pilėnų tėvūnijai vadovavo S. Giedrikas (žuvo 1954 m.).

Iki prisijungimo Biržų krašto partizanai buvo paskutiniai Lietuvoje, nepriklausę LLKS.

VYTAUTO APYGARDA

Stipriausia apygarda šiaurės rytų Lietuvoje. 1944 10 20 LLA štabo žvalgybos viršininkas Leonas Vilutis-Arūnas, Bitinėlis, vadovybės siūstas buv. Švenčionių (dab. Utenos) apskrityje Derviniškių k. įkūrė Jungtinę Tigro rinktinę ir jai vadovavo. Rinktinė atliko apygardos funkcijas. Ji buvo būsimos Vytauto apygardos užuomazga. Rinktinė veikė Utenos, Švenčionių ir Zarasų apskrityse.

1945 01 15 suėmus L. Vilutį, rinktinę vadovavo B. Kaletka-Kęstutis. 1945 05 20 rinktinės teritorijoje buvo įkurtos Sakalo (vadas P. Švilpa-Barzdyla) ir Lokio (vadas M. Kazanas-Mutka) rinktinės. 1945 m. suėmus B. Kaletką, Tigro rinktinės vadu tapo busimasis MGB agentas J. Kimštas. 1945 m. rugpjūčio mėn. Švenčionių aps. Saldutiškio vis. Sudalaukio k. buvo įkurta Vytauto apygarda; pradžioje ji vadinosi 3-ąja LLA Vytauto apygarda. Apygardą sudarė Tigro

(Švenčionių aps.), Šarūno (Utenos aps.) ir Lokio (Zarasų aps. bei Baltarusijos Svyrių aps.) rinktinės. 1946 m. birželį vietoj sunaikintos Šarūno rinktinės įkuriamą Liūto rinktinę, o 1950 - dar ir Tumo Vaižganto rinktinę. Pirmuoju apygardos vadu tapo jau minėtas J. Kimštas-Žalgiris. Apygarda apėmė Zarasų, Švenčionių, Utenos ir Rokiškio apskritis. 1946 m. sukūrus sričių organizaciją, Vytauto apygarda kartu su Vyčio apygarda įėjo į Šiaurės Rytų Lietuvos (Kalnų, Karaliaus Mindaugo) sritį. 1947 05 01 buvo suformuota ir atskirta nuo Vytauto apygardos nauja Algimanto apygarda. 1950 m. rudenį apygarda buvo dar pakankamai stipri, turėjo 120-130 kovotojų, tačiau jau 1951 - 1952 m., MGB užverbavus Kalnų srities vadovybę, buvo sunaikintos Liūto, Tigro ir Lokio rinktinės. 1953 m. buvo sunaikinta ir paskutinė, Tumo Vaižganto, rinktinė. Vytauto apygardos Liūto rinktinė leido laikraštį „Laisvės šauklys“, o Vytauto apygarda - „Aukštaičių kova“.

ALGIMANTO APYGARDA

Kadangi Vytauto apygarda buvo labai didelė, 1947 05 01 Rytų Lietuvos srities partizanų vadų sprendimu jos teritorijoje buvo įkurta savarankiška Algimanto apygarda. Ji apėmė Rokiškio, Biržų ir dalį Zarasų bei Utenos apskričių. Apygardą sudarė Šarūno, Žalioji ir Kunigaikščio Margirio rinktinės. Pirmasis apygardos vadas A. Slučka-Šarūnas žuvo 1949 10 27, jį pakeitęs A. Starkus-Montė - 1949 11 03, laikinai jai vadovavęs P. Tunkevičius-Kastantas - 1950 09 30. Likusi be vadų ir be kovotojų, apygarda buvo likviduota 1950 11 25. Iš jos likučių buvo suformuota Vytauto apygardai pavaldi Tumo Vaižganto rinktinė. Apygardos teritorijoje Šimonių girioje buvo įsikūrusi Rytų Lietuvos srities vadovybė, vyko srities vadų sąskrydžiai. Algimanto apygarda leido laikraštį „Partizanų kova“.

PRISIKĖLIMO APYGARDA

Įkurta 1948 m. balandžio 1 d. Jungtinę Kėstučio apygardą padalijus į dvi apygardas. Prisikėlimo apygardai priklausė centrinėje Lietuvos dalyje (Šiaulių, Joniškio, iš dalies Kėdainių, Panevėžio ir Raseinių apskrityse) veikę partizanų junginiai. Apygardą sudarė 3 rinktinės: Kunigaikščio Žvelgaičio (anksčiau - Voverės), Maironio (anksčiau - Povilo Lukšio) ir Lietuvos žalioji (į ją įtraukta Atžalyno, buv. Šiaulių rinktinė). Apygarda leido laikraštį „Prisikėlimo ugnis“, jos teritorijoje (Radviliškio r. Minaičių k.) 1949 m. vasario 10-20 d. įvyko visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas, buvo įkurtas Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdis (LLKS), sudaryta vyriausioji partizanų vadovybė, paskelbta

politinė 1949 m. vasario 16 d. Deklaracija. Prisikėlimo apygardoje buvo įsikūrusi LLKS Visuomeninė dalis, buvo leidžiami vyriausiosios vadovybės spaudos leidiniai, palaikomi ryšiai su visomis partizanų sritimis. Kadangi trūko štabų pareigūnų, 1952 m. gegužės 20 d. Vakarų srities įsakymu Prisikėlimo apygarda buvo panaikinta, likę gyvi kovotojai įtraukti į Kęstučio (Žemaičių) apygardą. Kaip organizacinis vienetas ilgiausiai išsilaikė Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės Juozapavičiaus tėvūnijos partizanai, iki 1957 m. leidę laikraštį „Partizanų šūvių aidas“.

DAINAVOS APYGARDA

Veikė Alytaus, Lazdijų Varėnos apskrityse ir Trakų, Prienų, Marijampolės apskrčių bei Gardino srities dalyje.

1945m. vasarą Dzūkijoje išryškėjo du partizanų vienijimosi centrai - Šiaurinėje Dzūkijoje ir Pietinėje Dzūkijoje.

1945 m. birželio 5-10 d. Punios šile Šiaurės Dzūkijos partizanų junginių vadų pasitarime buvo įsteigta Dzūkų rinktinė. Jos vadu paskirtas kpt. D. Jėčys-Ažuolis. Rinktinę sudarė Margio, Kęstučio ir Vaidoto grupės (kuopos). 1945 m. rugpjūtį Dzūkijos partizanai buvo susivieniję į 4 rinktines. 1945 11 18 Kazimieraičio įsakymu Nr. 1 Dzūkų grupės štabas pertvarkomas į A apygardos štabą. Naujai apygardai vadovauti ėmėsi pats plk. lttn. J. Vitkus-Kazimieraitis; kartu jis liko ir apygardos štabo viršininku.

Pietinėje Dzūkijos dalyje partizanų centralizacijos linkme aktyviai darbavosi plk. lttn. J. Vitkus-Kazimieraitis, lttn. A. Ramanauskas-Vanagas ir kiti vadai. Susivieniję Pietų Dzūkijos būriai pakluso taip vadinamam Dzūkų grupės štabui.

1945 m. birželį Nedzingėje buvo suformuota Geležinio Vilko (Valkininkų) rinktinė.

1945 07 26 prie Dzūkų grupės buvo prijungta Vanago kuopa, o jos veikimo teritorijoje buvo sudarytas Merkinės batalionas, vadovaujamas A. Ramanausko-Vanago. Dzūkų grupė pradėjo pretenduoti į visos Dzūkijos partizanų vadovaujantį centrą. 1945 m. rugsėjį Dzūkų grupei priklausė jau 4 rinktinės: Šarūno, Merkio, Geležinio Vilko ir Seinų (planuose). 1945 07 01 prie Dzūkų grupės prisijungė Šarūno rinktinė ir Leipalingio batalionas (nuo 1946 04 30 iki

1947 06 Šarūno rinktinė buvo pavaldi Tauro apygardai, o Seinų apskritis tai pačiai apygardai buvo atiduota 1946 04 22). 1946 04 09 Seirijų vls. prie Ricielių k. įvyko Tauro ir A apygardų vadų pasitarimas, kuriame buvo sudarytas Pietų Lietuvos Partizanų Štabas (PLPŠ). Jam turėjo būti pavaldžios Tauro ir A apygardos bei Dzūkų rinktinė. 1946 04 16 Dzūkų (Ažuolio) rinktinė prijungiama prie A apygardos, o Ažuolis paskiriamas šios apygardos vadu. Vadovaudamasis

PLPŠ nutarimais, D. Jėčys-Ažuolis 1946 05 15 pakeitė A apygardos pavadinimą ir pavadino ją Dainavos apygarda, kurią tuo metu sudarė Dzūkų, Merkio ir Geležinio Vilko rinktinės. 1947m. apygardos vadu išrenkamas A. Ramanauskas-Vanagas, 1949 m. jį laikinai pakeitė B. Labėnas-Kariūnas. Tais pačiais metais MGB agentams poetui K. Kubilinskui ir A. Skinkiui nužudžius Kariūną, rinktinei vadovauti imasi L. Baliukevičius-Dzūkas. 1952 m. žuvus paskutiniam apygardos vadui V. Daunorui-Kelmui, Unguriui, baigėsi ir rinktinės veikla. Apygardos partizanai J. Krikščiūnas-Rimvydas ir K. Pyplys-Mažytis 1947 m. perdavė Vakarams informaciją apie partizanų kovas Lietuvoje. Apygardoje buvo leidžiami laikraščiai „Už tėvų žemą“, „Laisvės varpas“, „Mylėk tėvynę“, „Aukuras“, „Laisvės rytas“, „Svobodnoje slovo“ (rusų k.), „Dainavos partizanas“.

Iš viso Dainavos apygardoje žuvo apie 2000 laisvės kovotojų.

TAURO APYGARDA

Viena pirmųjų partizanų apygardų Lietuvoje, įkurta 1945 m. rugpjūčio 15 d. Marijampolės apskrityje, Skardupių bažnytkaimyje. Apygardos įkūrimo iniciatorius - Skardupių parapijos klebonas Antanas Ylius. Šios apygardos partizanai veikė Marijampolės, Šakių, Vilkaviškio, Kauno, Lazdijų, Alytaus, o taip pat okupuotoje Seinų apskrityse. Pradžioje Tauro apygardą sudarė 4 rinktinės, vėliau jų liko 3: Vytauto, Geležinio Vilko ir Žalgirio. Apygarda leido laikraštį „Laisvės žvalgas“, viena pirmųjų įvedė kariškas uniformas, sukūrė apygardos partizanų statutą, himną ir priesaiką, turėjo savo teisumą. 1947 ir 1948 m. Kazlų Rūdos miškuose buvo suorganizuoti partizanų mokymo kursai. Iš Tauro apygardos (Reketijos - Liubavo pasienio ruože) 1947 05 08 į Lenkiją atstatyti ryšius su užsieniu išvyko J. Lukšos-Kęstučio būrys (grįžo 1947 06 05). Antrąkart J. Lukša į Lenkiją prasiveržė 1947 12 21 iš Rytprūsių.

PARTIZANINĖ KOVA MAŽOJOJE LIETUVOJE

KLAIPĖDOJE

Baigiantis II pasauliniam karui, 1945 m. Lietuva atgavo 1939 m. Vokietijos okupuotą Klaipėdos kraštą ir miestą, o Sovietų Rusija praturtėjo Rytprūsiais, 1946 m. virtusiais Kaliningrado sritimi. Tiek Klaipėdą, tiek Rytprūsius - buvusią Mažąją Lietuvą - netruko pasiekti Lietuvoje kilusios laisvės kovos, nors čia jos buvo silpnesnės, nei likusioje šalies dalyje. Tai atsitiko ne dėl partizanų kaltės. Kai 1945 09 16 steigiamajame Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto posėdyje Skardupiuose (Marijampolės raj.) Lietuvos teritorija buvo suskirstyta į 6 partizanų apygardas, į 2-ąją apygardą turėjo įeiti Telšių, Mažeikių, Kretingos, Tauragės apskritys ir Klaipėdos kraštas. Gyvenimas pakoregavo laisvės kovų sąjūdžio iniciatorius. Tikrai pietinėje Klaipėdos krašto dalyje, patekusioje į Jungtinę Kęstučio apygardą- maždaug iki Šilutės valsčiaus - vyko partizaninė kova. 1948 m. Kęstučio apygardoje netgi buvo Rambyno-Klaipėdos rinktinė, vadovaujama Juozo Jurkaičio. Pačioje Klaipėdoje ir jos apylinkėse partizaninė kova vyko epizodiškai. Praėjus keliems metams po minėto posėdžio Skardupiuose, 1949 m. vasarį Lietuvos Laisvės Kovų Sąjūdžio Tarybos (LLKST) posėdyje buvo konstatuota, kad laisvės kovos vis dar neišplito į Klaipėdos ir Vilniaus kraštus. Nors įtraukti strategiškai svarbią Klaipėdą į pasipriešinimo sąjūdį stengtasi visą laiką. 1950 m. partizanų Jūros srities vadovybės pavesti sukurti Klaipėdoje pagrindinę organizaciją dar kartą mėgino Jūros srities Birutės rinktinės Dubysos rajono vadai S. Narbutas-Apolinaras ir B. Životkauskas-Keršys, bet jau 1951 m. kovą jų pastangas nutraukė suėmimai. Buvo suimtas ir pats S. Narbutas-Apolinaras.

Laisvės kovų sąjūdžiui išplisti Klaipėdos krašte trukdė ne tiek geografinė, kiek nepalanki demografinė situacija. Po fronto ir Raudonosios armijos 1944 m. įvykdytų civilių gyventojų žudynių prie Šilutės - Klaipėdos plento ir tokios pat hekatombos 1945 m. ant Kuršių marių ledo, Klaipėdoje ir jos apylinkėse liko visai mažai lietuvių. Jų dar labiau sumažėjo po 1948 ir 1949 m. masinių deportacijų iš Klaipėdos į Rytus, taigi laisvės kovotojai pajūryje neturėjo

atramos. Nežiūrint to, ir tenai buvo kovojama ir žūvama. 1945 m. Klaipėdoje buvo sušaudyti partizanai Adolfas ir Teodoras Bartušiai, 1949 m. Priekulės apylinkėse žuvo J. Greivys-Žvalgas, o 1951 m. Veiviržėnų parapijoje - jo brolis Steponas Greivys-Verpetas, veikęs Priekulės, Klaipėdos, Veiviržėnų ir Endrievų apylinkėse. Klaipėdos krašte žuvo Kęstučio apygardos kovotojai Povilas ir Juozas Juškiai, B. Stanišauskas-Švinas.

Partizaninei kovai blėstant, tikėdamiesi išsislapstyti, atokioje Klaipėdoje, kūrėsi partizanai ir jų rėmėjai iš kitų partizanų apygardų.

RYTPRŪSIUOSE

Panaši į Klaipėdos situacija susiklostė ir likusioje Mažosios Lietuvos dalyje - Rusijos Federacijos sritimi paverstuose Rytprūsiuose. Šiaurėje jie ribojasi su partizanų Kęstučio apygarda, o rytuose - su Tauro apygardos Stirnos (nuo 1946 m. - Žalgirio), Kęstučio (1947 - 1949 m.) ir Vytauto rinktinėmis. Kadangi Jungtinės Kęstučio apygardos ir Rytprūsių riba ėjo vandeningu Nemunu, išsiskverbti į naująją Sovietų Rusijos sritį kęstutėnams buvo sunku. Tai padaryti geriau sekėsi Tauro apygardos partizanams, kuriuos nuo Rytprūsių skyrė menkesnės upės - Šešupė, Širvinta (Senaširvintė), Liepona. Šitame ruože įvairiu metu kovojo minėtų rinktinių V. Dulskio-Žaibo, B. Janušaičio-Jauniaus, Juozo Jasulaičio-Turklio, Jono Jasulaičio-Perkūno, A. Vizgirdos-Kapso, L. Vizgirdos-Keleivio, J. Jakščio-Tarzano, paskutinio Kęstučio rinktinės vado J. Brazio-Klajūno būriai. Dažniausiai buvo kaunamasi lietuviškame krante. Po 1944 - 1945 metais Raudonosios armijos surengtų masinių žudynių, Rytprūsiai, kaip ir Klaipėda, liko beveik be gyventojų. „Civilių vyrų vokiečių Rytų Prūsijoje išvis nėra“, - rašė partizanų Tauro apygardos vadas A. Baltūsis 1947 m. pradžioje. Kraštas liko ne tik be vokiečių, bet ir be lietuvių, kuriuos sovietiniai okupantai traktavo tiksliai kaip vokiečius ir fašistus (Rytprūsiuose 40% gyventojų buvo lietuvių arba prūsų kilmės). Esant tokiai situacijai, Lietuvos partizanai Rytprūsiuose negalėjo įsitvirtinti ir sieną kirsdavo tik prireikus pasislėpti ar pailsėti. Žinomos šios partizanų „bazės“ prūsiškame krante: Pašešupio miškas, Ažuoliukų dvaras prieš Slavikus, Putinų dvaras prieš Kudirkos Naumiestį, Dainiai, Pilkaimis, Barčkiemis, Sudargai, Zamaliukai, Lazdynai, Kazokvietis, Pyragiai. Plečiantis laisvės kovoms, ypač po Tauro apygardos įkūrimo 1945 m. rugpjūtį, Rytprūsiai iš užuoglaudos virto kovų arena, nors didesnių mūšių juose neįvyko. Šiaip ar taip, Rytprūsiuose žuvo partizanai E. Kubilius-Perkūnas, J. Kasparaitis-Viesulas, V. Rimkus-Aidas. Tuose pačiuose Rytprūsiuose, Pašešupio miške, palydėjęs J. Lukšą į Vakarus, pateko į pasalą ir žuvo J. Kuras-Jaunutis, o prie Romintos tilto - kiti du J. Lukšos palydovai, partizanai Kardas ir Kariūnas. Vykdamas

į Rytprūsius, Šakių apylinkėse 1951 m. žuvo Tauro apygardos vado V. Vitkausko-Karijoto būrys. Retai kuriam žuvusiam vakariniame krante pasisekė būti palaidotam Lietuvoje. Kovos draugai ne visada tai galėjo padaryti, o priešas sąmoningai pavertė rytinius Rytprūsių pakraščius dideliu partizanų kapinynu. Dar 1945 m. Slapuko būrio ryšininkai žinojo mūrą pusiaukelėje tarp Eitkūnų ir Stalupėnų, į kurią buvo vežami Lietuvoje suimti laisvės kovotojai; ten jie buvo nužudomi ir sumetami į ištuštėjusių sodybų šulinius. Vėliau žuvusius partizanus imta slapta užkasinti visu Kaliningrado srities - Lietuvos pasieniu, nuo Smalininkų iki Vištyčio. Taip dingo P. Kučinsko-Apynio, J. Jurgelaičio-Kardo, nežinomo partizano Oliaus-Alfo, E. Plečkaičio-Trimito, nežinomo kovotojo leitenanto Vytuko ir daugelio kitų laisvės kovotojų kapai.

Rytprūšiai laisvės kovotojams buvo svarbūs dar vienu aspektu - per juos buvo susisiekiama su Vakarais. Žinomiausias toks žygis - 1947 m. J. Lukšos ir K. Pyplio kelionė į Lenkiją. Savo „operatyviniams veiksams“ naujai įsigytą teritoriją naudojo ir priešas. 1945 m. pradžioje ruošiant vieną pirmųjų deportacijų į Rytus, busimieji tremtiniai iš Kauno buvo slapta telkiami Įsrutyje, iš kur vasario 15-16 d. buvo išvežti į Sibirą. Vėliau okupantai tokio slapukavimo atsisakė ir ešelonus į Rytus formavo pačioje Lietuvoje; iš Kaliningrado srities kaip ir iš kitų pasienio rajonų į Lietuvą tebuvo gabenama kariuomenės eilinio tremimo „reikmėms“.

Okupuotuose Rytprūsiuose buvo steigiami ir lageriai. Viename jų - Palmininkuose (dab. Jantarnyj) 1947 m. kasė gintarą politinis kalinys Jonas Būda. Kaip ir kituose sovietų lageriuose kaliniai čia buvo kankinami darbu, badu ir šalčiu. „Na trasse doždja niet“, - skelbė užrašas darbo vietoj, taigi buvo dirbama bet koku oru. Vėliau visi Palmininkų lagerininkai atsidūrė Šiaurėje.

Apogardos štato vadai prast Rinktinis vadus
 Lurimoti ir beikalbėti su jais Rinktinis rėkė gypen-
 ciais karininkais ir apie juos pranešta Apogardos
 štabui.

Politinis skyrius pranešė Apogardos vadui
 Politinio ir karinio skyrių pastaroms nustatams
 rodiniais turį rumalo.

1 o sechi laizis bėsi 5 vadams.

1 o sechi laizis bėsi
 duobas Tommas
 Apogardos
 Kucenys
 Broke.
 Lurimoti
 Dėkės
 Pėkėnos
 Paichla

TAURO APYGARDOS RINKTINĖS

GELEŽINIO VILKO RINKTINĖ

1944 m. rugpjūčio mėnesį Garliavos ir Veiverių apylinkėse leitenantas

A. Arlauskas-Geležinis Vilkas sukūrė pasipriešinimo grupę, pasivadinusią Geležinio Vilko pulku. Kitą partizanų grupę Prienų rajono Pakiauliškių kaime sutelkė girininkas V. Senavaitis-Žaliavelnis, Šiaurys. Šios grupės pagrindu buvo sudarytas Prienų būrys, kuris 1945.05.25 buvo pertvarkytas į Geležinio Vilko pulko 8 kuopą, vadas - P. Kučinskas-Klevas, Apynys, Ainis. Nuo 1945 m. pradžios Balbieriškio apylinkėse veikė Lietuvos kariuomenės kavalerijos ltn.

B. Kuzmicko-Briedžio ir K. Pinkvartos-Dešinio būriai, o Žaliosios (Buktos) girios ir Žuvinto palių teritorijoje kovojo ulonų j. ltn. S. Staniškio-Antanaičio, Lito, Vilties, Tėvuko dalinys. 1945 08 15 Skardupiuose (Marijampolės apskr.) įkuriant partizanų Tauro apygardą (TA), susidedančią iš 5 rinktinių: Geležinio Vilko, Stirnos, Perkūno, Vytauto ir Patrimpo, Geležinio Vilko rinktinė (GVR) buvo suformuota iš minėtų būrių.

Pirmuoju GVR vadu buvo Z. Drunga-Šernas. Po jo-J. Stravinskas-Žiedas, Kardas, J. Jasulaitis-Turklys, Kazokas, A. Varkala-Žaliukas, Daumantas, J. Baltrušaitis-Tigras, J. Valenta-Čempionas, P. Kleiza-Rytis, A. Pužas-Gintaras, V. Menkevičius-Spyglys ir A. Šermukšnis-Žilvinas. Visi jie žuvo, tik A. Šermukšnis 1954 04 10 buvo suimtas, užsiverbavo ir pats žudė buvusius bendražygius. Oficialiai GVR pradėjo funkcionuoti 1945 10 30, kada buvo paskelbtas jos pirmasis įsakymas. 1949 m. kovą rinktinėje buvo įkurtos D.L.K. Gedimino, Vyčio ir Dešinio tėvūnijos. Jos išliko iki rinktinės gyvavimo pabaigos - 1954 m. vasaros.

ŽALGIRIO (STIRNOS) RINKTINĖ

1945 m. vasarą Šakių apskrities partizanai daugiausia vadinosi Lietuvos Laisvės Armijos (LLA) vanagais. Birželio mėnesį ltn. V. Bacevičius-Vygandas iš jų suformavo Stirnos batalioną - rinktinę. Spalio mėnesį Vygandui pakliuvus NKVD, rinktinę perėmė B. Abramavičius-Spyglys, žuvęs 1945 11 20. Po jo rinktinei vadovavo J. Kleiza-Žalgiris, Siaubas. 1946 01 31 kovotojai pakeitė rinktinės pavadinimą į Žalgirio. J. Kleiza žuvo 1946 04 19. Po jo rinktinei vadovavo

J. Ilgūnas-Šarūnas Šiam žuvus, 1946 10 22 - 1947 01 04 vadovavo J. Jasulaitis-Kazokas. Nuo 1947 01 04 - V. Štrimas-Šturmas, žuvęs

1948 04 28. Po jo - V. Vitkauskas-Saidokas. 1949 m. gruodį Saidokui perėmus Tauro apygardos vado pareigas, jį pakeitė F. Žindžius-Tigras (žuvo 1950 09 29). Nuo 1950 10 03 iki 1951 07 20 rinktinei vadovavo J. Jankauskas-Demonas. Formaliai (popieriuje) paskutiniu juo rinktinės vadu buvo K. Širvys-Sakalas, kurį 1951 07 20 paskyrė MGB jau užverbuotas Demonas. K. Širvys buvo suimtas 1952 07 24

DR. V. KUDIRKOS RINKTINĖ

Iki 1946 m. rudenio P. Runo-Daugirdo kuopa veikė atskirai nuo kitų Tauro apygardos partizanų karinių struktūrų. 1946 m. spalio mėn. Tauro apygardos vadovybės nutarimu kuopa performuota į Daktaro V. Kudirkos rinktinę.

1947 m. rinktinė įjungta į Žalgirio rinktinę.

VYTAUTO RINKTINĖ

Įkurta 1945 08 15, pirmasis jos vadas V. Gavėnas-Vampyras, Granitas.

1947 08 20 jo vieton paskirtas K. Greblikas-Sakalas, kuris 1949 01 20 žuvo. Rinktinės vadu vėl tampa Vampyras. 1950 02 09 Vampyrui žuvus, jį pakeičia A. Matusevičius-Neptūnas, kuris žuvo 1950 02 22. Paskutinis rinktinės vadas A. Grikielis-Slapukas, Vidmantas žuvo 1952 01 12. Po jo mirties rinktinė išnyko.

PERKŪNO RINKTINĖ

Įkurta 1945 08 15, jos vadas V. Navickas-Perkūnas, Auksutis. Į rinktinę įėjo Sangrūdės ir Sūsninkų partizanų grupės. 1946 04 20 įsakymu Nr. 13 rinktinė pavadinta Gedimino rinktine.

GEDIMINO RINKTINĖ

Nuo 1946 04 06 Tauro apygardai perduota visa Seinų apskritis, kurioje turėjo veikti TA Gedimino rinktinė. 1946 06 įsakymu nuo 1946 05 01 Lazdijų (Seinų) apskrityje veikė Šarūno rinktinė, o Gedimino rinktinė išformuota. 1946 06 25 Pietų Lietuvos partizanų srities vado įsakymu Nr.1 Seinų apskrityje A apygardos Veisėjų, Leipalingio ir Kapčiamiesčio batalionai prijungti prie Tauro apygardos. A apygardos Algimanto ir Šarūno rinktinės išformuotos ir sudaryta nauja Šarūno rinktinė.

ŠARŪNO RINKTINĖ

Naujoji Šarūno rinktinė Tauro apygardai priklausė 1946 06 25-1947 08 20. Tą mėnesį dėl didelių atstumų nuo vadovybės apygardos vado Žvejo įsakymu ji buvo grąžinta Dainavos apygardai.

KĘSTUČIO RINKTINĖ

1947 m. sausį Vilkaviškio apskrityje iš Vytauto ir Žalgirio rinktinių kuopų įsteigta Kęstučio rinktinė. Vadu paskirtas Geležinio Vilko rinktinės 2-os kuopos vadas K. Pinkvarta-Dešinys, bet eiti pareigų jis nepradėjo. 1947 m. pavasarį Dešinio vieton paskirtas Geležinio Vilko rinktinės 5-os kuopos vadas K. Greblikas-Sakalas. 1947 08 20 rinktinės vadu tapo P. Kučinskas-Apynys, Ainis.

1948 01 06 žuvo ką tik paskirtas rinktinės vadas lt. J. Jasaitis-Naktis. Paskutinis rinktinei vadovavo J. Brazys-Klajūnas. 1949 m. kovo mėn. dėl didelių nuostolių rinktinė išformuota.

BIRUTĖS RINKTINĖ

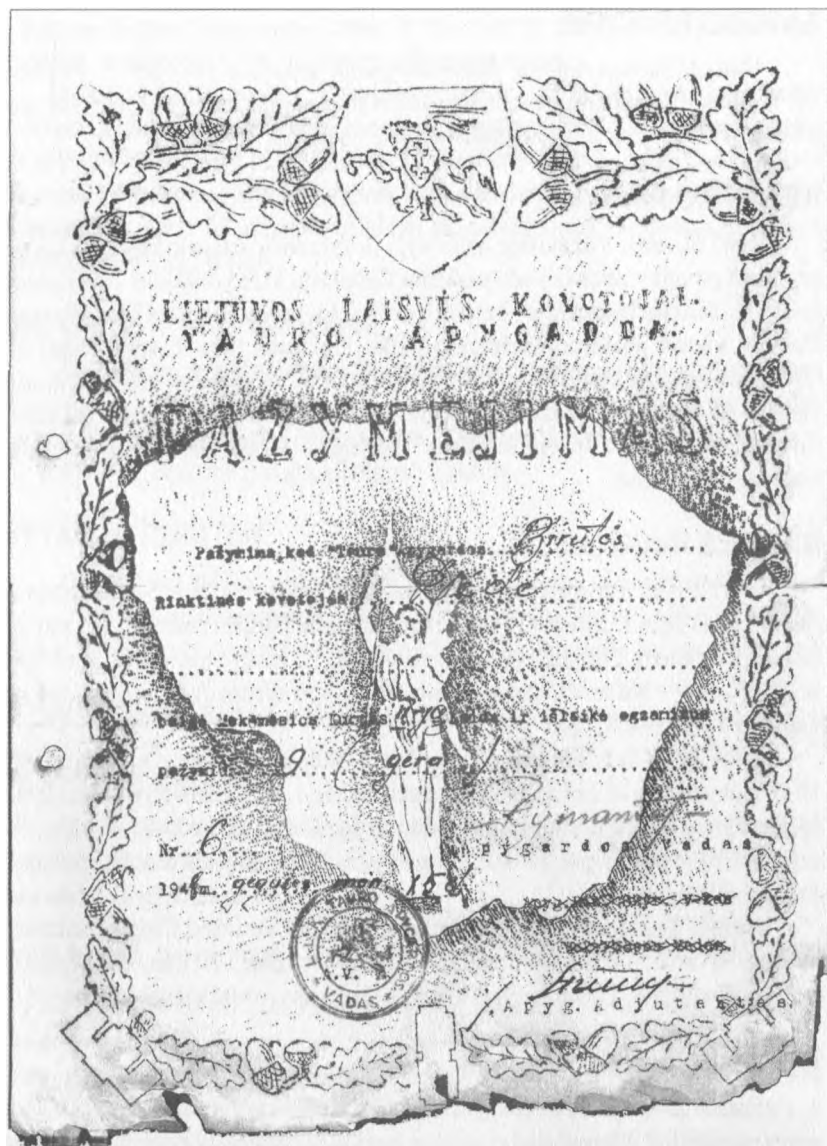
1947 01 12 įsakymu Nr.1 iš Geležinio Vilko rinktinės 5-os kuopos ir Žalgirio rinktinės Dariaus-Girėno kuopos sukurta Birutės rinktinė. Tos pačios dienos įsakymu Nr.2 rinktinės vadu paskirtas kpt. J. Lukša-Skirmantas. Rinktinės veiklos zona - Kauno miestas ir minėtų kuopų teritorijos. Skirmantas jai vadovavo iki 1948 08 20.

1947 09 24 žuvo rinktinės vadas kpt. J. Bulota-Anbo su visu štabu. 1947 10 10 įsakymu Nr. 10 rinktinės vadu paskirtas lt. J. Aleščikas-Rymantas. 1948 04 04 Rymantas tapo Tauro apygardos vadu. Kartu jis vadovavo ir Birutės rinktinei. Rymantas žuvo 1948 08 10, o 1949m. kovo mėn. dėl didelių nuostolių rinktinė išformuota.

Vėliau Kauno mieste buvo suformuotos dar keturios Birutės rinktinės kuopos. Jų vadai: J. Poškus-Rolandas, V. Buzas-Vytautas, A. Pečiukaitis-Putinas ir P. Laurinavičius-Trimitas. Šios kuopos Tauro apygardai nepriklausė.

PATRIMPO RINKTINĖ

Įkurta 1945 08 15, vadu paskirtas V. Kulboką-Vytenis. 1945 10 22 jį suėmus, rinktinė išformuota be atskiro įsakymo. Numatyta rinktinės veikimo zona - Marijampolės miestas, bet faktiškai rinktinė veiklos neišvystė.

Tauro apygardos Birutės rinktinės partizanui Dėdei išduotas pažymėjimas, baigus II laidos mokomosios kuopos kursą ir išlaikius egzaminą. 1948 m. gegužės 15 d.
Iš Tauro apygardos muziejaus fondų

TAURO APYGARDOS VADAI

Leonas Taunys-Kovas	1945 08 15	- 1945 10 22
Zigmas Drunga-Mykolas Jonas	1945 10 23	- 1946 06 12
Antanas Baltūsis-Žvejys	1946 07 04	- 1948 02 02
Jonas Aleščikas-Rymantas	1948 04 04	- 1948 08 10
Aleksandras Grybinas-Faustas	1948 09	- 1949 09 28
Viktoras Vitkauskas-Saidokas, Karijotas	1949 10 25	- 1951 02 02
Juozas Jankauskas-Demonas	1951 06	- 1952 06 07

Tauro apygardos štabo priesaika 1945 m. liepos 19 d. Iš kairės: Jonas Pileckis-Brokas, Šarūnas; Leonas Taunys-Kovas; Antanas Ylius-Vilkas; Albinas Ratkelis-Oželis; Vytautas Gavėnas-Vampyras, Granitas

TAURO APYGARDOS RINKTINIŲ VADAI

VYTAUTO RINKTINĖ

V. Gavėnas-Vampyras, Granitas	1945 08 15 - 1947 08 20
	1949 01 25 - 1950 02 09
K. Greblikas-Gegužis, Sakalas	1947 08 20 - 1949 01 20
A. Matusevičius-Vytautas, Neptūnas	1950 03 28 - 1950 06 22
A. Grikiėtis-Slapukas, Vidmantas	1950 08 11 - 1952 01 21

ŽALGIRO (STIRNOS) RINKTINĖ

B. Abramavičius-Abramaitis, Spyglis	1945 08 15 - 1945 11 20
J. Kleiza-Žalvaris	1946 01 13 - 1946 04 19
J. Ilgūnas-Šarūnas	1946 04 20 - 1946 10 22
J. Jasiulaitis-Kazokas	1946 10 24 - 1947 01 04
V. Štrimas-Šturmas	1947 01 04 - 1948 04 28
V. Vitkauskas-Saidokas, Karijotas	1948 05 04 - 1949 11 01
F. Žindžius-Tigras	1950 02 01 - 1950 09 27
J. Jankauskas-Demonas	1950 09 29 - 1951 04
K. Širvys-Sakalas	1951 07 20 - 1952 07 25

GELEŽINIO VILKO RINKTINĖ

Br. Kuzmickas-Briedis	1944 08 - 1945 04
V. Senavaitis-Žaliavelnis, Šiaurys	1945 05 25 - 1945 06 17
J. Stravinskas-Žiedas	1945 09 13 - 1946 06 09
J. Jasiulaitis-Kazokas	1946 07 07 - 1946 08 15
A. Varkala-Žaliukas, Daumantas	1946 08 15 - 1948 03 18

J. Baltrušaitis-Tigras	1948 04 04	- 1949 07 22
J. Valenta-Čempionas	1949 08 01	- 1949 09 14
P. Kleiza-Rytis	1949 11 15	- 1949 12 26
A. Pužas-Gintaras	1950 03 25	- 1951 01 14
A. Gudynas-Speigas	1951 02	- 1951 08
V. Menkevičius-Spyglys	1951 09 01	- 1952 06 24
A. Šermukšnis-Žilvinas	1952 07 27	- 1953 04 10

ŠARŪNO (BUVUSI PERKŪNO, GEDIMINO) RINKTINĖ

V. Navickas-Perkūnas, Auksutis	1945 08 15	- 1946 06 25
V. Stepulevičius-Mindaugas	1946 06 25	- 1947 02 22
P. Kučinskas-Apynys, Ainis	1947 02 22	- 1947 08 20

BIRUTĖS RINKTINĖ

J. Lukša-Skirmantas	1947 01 20	- 1947 08 20
J. Bulota-Anbo	1947 08 20	- 1947 09 24
J. Aleščikas-Rymantas	1947 10 10	- 1948 08 10
A. Šimanskis-Kirstukas, Algirdas	1948 08 12	- 1948 11 03
S. Jaloveckas-Kiškis, Mindaugas	1948 12 15	- 1949 02 28

KĖSTUČIO RINKTINĖ

K. Pinkvarta-Dešinys	1947 01 20	- 1947 04 10
K. Greblikas-Sakalas	1947 04 10	- 1947 08 20
P. Kučinskas-Apynys, Ainis	1947 08 20	- 1947 12 26
4. J. Brazys-Klajūnas	1948 01 06	- 1949 10 19

PATRIMPO RINKTINĖ

J. Kulboka -Vytenis 1945 08 15 - 1945 10 21

Partizano J. Borutos-Kaributo pasirašytas ir Tauro apygrados vado antspaudu patvirtintas pakvitavimas, gavus 1000 rb. auką. Iš Tauro apygardos muziejaus fondo

ŽYMESNI MŪŠIAI TAURO APYGARDOJE

1. Šilavoto kautynės	1945 01; 1945 02; 1945 11 17 (Prienų raj.)
2. Gudelių puolimas	1945 01 31 (Marijampolės raj.)
3. Daukšiagirės kautynės	194501 (Marijampolės raj.)
4. Žemaitkiemio kautynės	1945 02 (Birštono vls.)
5. Gerčių kautynės	1945 02 (Kauno raj.)
6. Liepakojų mūšis	1945 02 21 (Alytaus raj.)
7. Alšininkų kautynės	1945 02 26 (Prienų raj.)
8. Žiemkelio mūšis	1945 02 26 (Prienų raj.)
9. Margininkų kautynės	1945 03 (Kauno raj.)
10. Ingavangio kautynės	1945 04 10 (Šilavoto vis.)
11. Būdinkų kautynės	1945 04 12 (Marijampolės raj.)
12. Paverknių kautynės	1945 04 (Jiezno vls.)
13. Žuvinto (Palių) mūšiai	1945 04 22-23; 1945 06 25;
1945 08 05-09; 1945 08 30
(Marijampolės raj.)
14. Valkų (Sutkų) mūšis	1945 05 12 (Lekėčių vls.)
15. Kalniškės mūšis	1945 05 16 (Lazdijų raj.)
16. Aukštosios mūšis	1945 06 10 (Sasnavos vls.)
17. Klebiškio kautynės	1945 06 17 (Prienų raj.)
18. Degimų (Vilkų) mūšis	1945 06 17 (Prienų raj.)
19. Keturvalakių puolimas	1945 08 03 (Vilkaviškio raj.)
20. Degučių kautynės	1945 11 20-21 (Jankų vls.)
21. Šeštokų kautynės	1945 m. (Lazdijų raj.)
22. Čepeliškių kautynės	1946 01 06-07 (Prienų raj.)
23. Pakuonio mūšis	1946 01 22 (Prienų raj.)
24. Vierčiškės mūšis	1946 03 26. (Jankų vls.)
25. Katinų k. kautynės	1946 04 19 (Jankų vls.)
26. Grybinės mūšis	1946 06 04 (Šunskų vls.)
27. Griešių mūšis	1946 06 05 (Kazlų Rūdos vls.)

28. Pagražio miško kautynės 1946 06 07 (Prienų raj.)
29. Agurkiškės (Gerdžių) kautynės 1946 06 12. (Lukšių vls.)
30. Mūšis Žagariu k. 1946 09 17 (Balbieriškio vls.)
31. Gižų puolimas 1946 09 20-21. (Vilkaviškio raj.)
32. Pajevonio užėmimas 1946 10 (Vilkaviškio raj.)
33. Viltrakių k. mūšis 1946 10 22. (Sintautų vls.)
34. Išlandžių kautynės 1947 m. (Liudvinavo vls.)
35. „Blynų balius“ 1947 02 18- 19
(Marijampolė, Trakiškių g.10)
36. Kautynės Jurginiškių k. 1947 03 05 (Garliavos vls.)
37. Gurbšilio miško kautynės 1947 03 07 (Pilviškių vls.)
38. Buktos (Šimulių) mūšis 1947 03 19 (Liudvinavo vls.)
39. Bunikių kautynės 1947 04 24 (Kidulių vls.)
40. Laužgirio miško kautynės 1947 04 25 (Kidulių vls.)
41. Liepynų kautynės 1947 07 09 (Marijampolės raj.)
42. Ašmintos kautynės 1947 07 17 (Prienų raj.)
43. Raišupio mūšis 1947 07 30 (Sasnavos vls.)
44. Opšrūtų epizodas 1947 11 12 (Vilkaviškio raj.)
45. Romintos kautynės 1947 12 21 (Karaliaučiaus sritis)
46. Liepalotų kautynės 1947 12 25 (Šakių raj.)
47. Kautynės Pinčiškės k. 1948 01 06 (Veiverių vls.)
48. Liepynų kautynės 1949 01 20 (Marijampolės raj.)
49. Laukiškių mūšis 1949 03 25 (Išlaužo vls.)
50. Žiūrių-Gudelių(Talkiškių) mūšis 1950 06 22-23 (Vilkaviškio raj.)
51. Endrikių kautynės 1951 02 02 (Šakių raj.)
52. Kurtinių kautynės 1952 01 31 (Prienų raj., prie Mikališkės)
53. Varnabūdės k. kautynės 1952 01 31 (Prienų raj.)

KANČIŲ NAMAI, DAR KITAIP - „BŪSTINĖS“

1944 m. vasarą prasidėjus antrai sovietų okupacijai, buvo atgaivintos ir sustiprintos komunistų represinės struktūros. Saugumo komisaro A. Gudaičio-Guzevičiaus ir Vidaus reikalų komisaro J. Bartašiūno žinybos pradėjo masiškai suiminėti, kankinti, verbuoti ir šantažuoti Lietuvos žmones. Suimtuosius „liaudies priešus“ laikė represinių struktūrų užimtų namų, kuriuos vadino būstinėmis, rūsiuose.

Suvalkijos žmonės „būstines“ vadino sribelnyčiomis. Jose suimtieji dažnai būdavo ne tik nukankinami, bet ir užkasami. Marijampolėje tokių būstinių pokaryje buvo keliolika. Visų pirma, tai - miesto sode, Kriaučiūno g. 17 architekto V. Žemkalnio-Landsbergio suprojektuotas namas nusenusiems kunigams, dabartinė Vilkaviškio kurija. Karo metu name buvo įsikūręs vokiečių gestapas, pokaryje jį pakeitė NKVD. Užpildžius šio pastato rūsius, suimtieji buvo kalinami Vytauto g.

19, Vytauto g. 26 (Bagdono name), Kudirkos g. 51, Kauno g. 29, Kauno g. 53, Kriaučiūno g. 11, Kriaučiūno g. 13, Laisvės g. 1, P. Armino g. 1/5, Partizanų g. 2, Sporto g. 7 (kalėjime), nugriautame banke Kęstučio - Laisvės gatvių sankryžoje; pastate, stovėjusiame Jablonskio - Sietyno gatvių sankryžoje (buvusios Medžiotų draugijos vietoje).

Pirmoji saugumo „būstinė“ Marijampolėje buvo įsikūrusi aikštėje prieš dabartinį „Ketos“ restoraną. Pritrūkus patalpų mieste, kalėjimu paverčiamas Masaičio ūkis Pabaiguose, Mikalinės dvaro kumetynas Skaisčiūnuose, Šmulksčio sodyba Tarašiškėse ir K. Degučio sodyba Didžiųjų Zariškių kaime. O štai Jūrėje prie ūkininko Žaleniako augančiame pušynėlyje suimtuosius laikė jų pačių iškastose duobėse, kuriose nei atsisėsi, nei atsistosi...

Po Atgimimo, 1991 m. LPKTS Marijampolės skyrius kelis tokius pastatus pažymėjo paminklinėmis lentomis.

MŪSŲ ATMINTYJE

I. ŽINOMESNĖS PARTIZANŲ PALAIDOJIMO VIETOS TAURO APYGARDOS TERITORIJOJE

1. Marijampolės naujosiose kapinėse (Memorialas, 1993 11 23)
2. Marijampolėje Ramybės lauke (Memorialas, 1991 06 14).
3. Kalvarijos naujosiose kapinėse (Memorialas)
4. Marijampolės miesto sode prie Kančių koplytėlės
5. Degučių (prie Jankų) kapinėse (Memorialas)
6. Skardupiuose
7. Liudvinavo kapinėse (Memorialas)
8. Igliskėliuose
9. Igliaukoje
10. Daukšiuose
11. Padoviny
12. Gudupiuose
13. Varnupiuose
14. Gudeliuose (Marijampolės sav.)
15. Riečiuose
16. Šventragyje
17. Šunskuose
18. Mikališkėje
19. Simno kapinėse (Memorialas)
20. Krosnoje
21. Lazdijuose
22. Griškabūdyje
23. Kudirkos Naumiestyje
24. Vilkaviškyje
25. Gižuose
26. Rudaminoje

27. Pajevonyje
28. Gražiškiuose (Vilkaviškio raj.)
29. Gražiškiuose (Barzdų šen.)
30. Bartninkuose (Vilkaviškio raj.)
31. Keturvalakiuose
32. Barzduose
33. Plokščiuose
34. Šakiuose
35. Lekėčiuose
36. Lukšiuose
37. Kazlų Rūdoje
38. Bagotojoje
39. Sasnavoje
40. Digriuose
41. Gerdžiuose
42. Paluobiuose
43. Kriūkuose
44. Braziūkuose (senosiose kapinėse)
45. Gelgaudiškyje
46. Šukėtuose (Griškabūdžio šen.)
47. Stumbriškėse (Lukšių šen.)
48. Sutkuose
49. Stalioriuose (Lukšių šen.)
50. Degučiuose (Jankų šen.)
51. Karčrūdėje (Jankų šen.)
52. Kiduliuose
53. Naujoje Ūtoje
54. Pakuonyje
55. Šilavote
56. Balbieriškio kapinėse (Memorialas)
57. Prienuose
58. Prienų pamiškėje
59. Skersabaliuose (Prienų raj.)
60. Bagotojoj
61. Višakio Rūdoj
62. Lūšnos k. (Kazlų Rūdos šen.)
63. Sintautuose
64. Veiveriuose (Skausmo kalnelyje)
65. Plutiškėse

II. UŽKASTI, BET NEPALIDOTI PARTIZANAI

1. Marijampolės miesto sode tarp Vytauto g. 26 (buv. Bagdono namo) ir Kriaučiuo g. 17 (dab. Kurijos). Turimomis žiniomis, tenai abipus Jevonio upelio užkasta arti 200 žmonių. 6 iš jų aptikti 1999 09 06-09 d. Vytauto g. 26 pasienyje.
2. Marijampolėje, Vytauto g. 19 kieme. Tikrai žinoma, kad ten užkastas 1951 m. žuvęs A. **Kalinauskas** iš Putriškių.
3. Marijampolėje, Kudirkos g. 51, buvusios sribų būstinės kieme.
4. Marijampolėje, Sporto g. 7, dab. pataisos namų kieme, toje vietoje, kur 1975 - 1980 m. pastatytas galvaninis cechas.
5. Marijampolėje, sunaikintose Degučių kaimo kapinaitėse, Šešupės senvagėje. Ten jiems atminti 1989 m. pastatyti 3 kryžiai.
6. Marijampolėje, senosiose kapinėse. Visos žinomesnės partizanų užkasimo kapinėse vietos užlaidotos.
7. Marijampolėje, tarp senųjų kapinių ir Šešupės. Čia buvusiose žvyruobėse pokaryje buvo slapta užkasta arti 400 partizanų vadų ir eilinių kovotojų. 1991 m. toje vietoje, pavadintoje Ramybės lauku, pradėtas kurti Memorialas laisvės kovotojams. Tarp kitų ten užkasta ir **Anelė Senkutė-Pušelė**.
8. Marijampolės kolektyviniuose soduose kairėje plento į Vilkaviškį, taip vadinamoje Pelėdbalėje. Tarp kitų, ten užkastas 1946 m. žuvęs **Petras Palovis**.
9. Marijampolės sav. Meškučių k. ir buvusio Mikalinės dvaro kumetyne (dab. Skaisčiūnųk.).
10. Marijampolės rytiniame pakraštyje buvusiose pievose, taip vadinamame Tabūne. Ši teritorija baigiama užstatyti.
11. Marijampolės sav. Tarašiškių k. prie Dovinės, Šmulskščio lauke. Ten užkastos 1944 m. „SMERŠO“ aukos.
12. Lazdijų sav. ant Saltininkų ir Vytautiškių kaimų ribos užkasti 1945 m. žuvusio **Petro Karčiausko** palaikai. Vieta pažymėta.
13. Lazdijų sav., Krosnoje. Prie kultūros namų ir už kapinių esančiose durpinyčiose buvo užkasami prie Krosnos sribelnyčios niekinti laisvės kovotojai. Tarp jų - Kalniškės mūšio vadas **Jonas Neifalta-Lakūnas**.
14. Lazdijų sav. Rudaminoje, - dvaro tvenkiniuose ir už sodo. Ten užkasti du broliai **Čėplos** su kovos draugais.
15. Marijampolės sav., Liudvinave, tarp senųjų kapų ir ežerėlio.
16. Marijampolės sav., prie Avikilų k. kapinaičių palaidoti 4 partizanai. Manoma, kad tarp jų yra **Vitas Šikarskas-Sakalas** ir **Petras Zalieckas-Dagilis**.

Karių savanorių pažymėjimai žuvusiems partizanams broliams Račiams

Здравствуйте дорогие жена
и дети! Сообщаю Вам, что послед-
ние две посылки получил 1/9 и 10 ноября мес.
и 2/18 дн. ноября мес. За что Вам я
Благодарен. По возможности выпи-
шите еще.

Восвещения Вилимайтинс

 ПОЧТОВАЯ КАРТОЧКА
CARTE POSTALE

Куда Литовская ССР
Наименование места, где находитесь почта, и области или края, и для стандартных почтовых адресов.

Уезд, волость и почта Приенай
Уезд, село или деревня.

деревня Мачиунай
Улица, № дома и квартиры.

Кому Вилимайтинс Мария Иосифовна
Подписать наименование адресата.

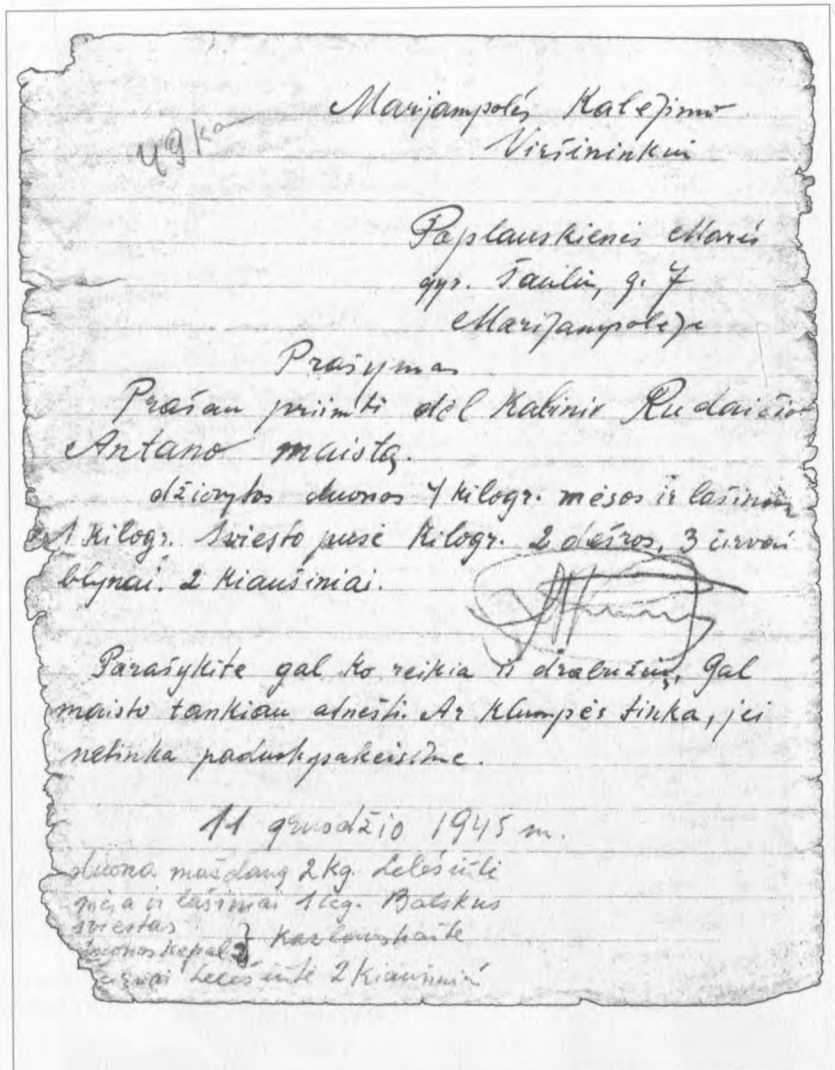
НА КАЖДОМ ПОЧТОВОМ ОТПРАВЛЕНИИ ПИШИТЕ СВОЙ ОБРАТНЫЙ АДРЕС

Адрес отправителя } Мордовская АССР п/о Явас
Adresse de l'expéditeur } п/е 385/13 Вилимайтинс Вильфс с/с 0030

Alfonso Vilimaicio laiškas žmonai iš Mordovijos, Javos lagerio.
Iš Tauro apygardos muziejaus fondų

[illegible]

*Restauruotas partizano Juozo Sidabros-Brangutės laiškas V. Bliūdžiūtei.
Iš Tauro apygardos muziejaus fondų*

M. Paplauskienės prašymas Marijampolės kalėjimo viršininkui perduoti maistą kaliniui Antanui Rudaičiui. Iš Tauro apygardos muziejaus fondų

[illegible]

57

PARTIZANŲ DAINOS

Lieknos pušys skilo,
Beržai virto kryžiais.
Daug jaunų bernelių į namus negrižo.
Nesugrižo sesės - žuvo jos kartu.

Iš laisvės kovų dainų

* * *

„Partizanas Dešinys turėjo gražų balsą ir dar gražesnę repertuarą.

Man - vis tiek. Aš dėl tavęs, Tėvyne, kovoju.
Man - vis tiek. Aš dėl tavęs kenčiu.
Dėl tavęs ir gyvybę statau į pavojų,
Dėl tavęs, dėl tavęs, o brangi Lietuva.

O kada jau tauta bus laisva nuo pavojų,
Nebebus nei vargų, nei bėdų -
Tai tada atsiras daug garbingų herojų,
Kurie trokš pinigų ir dvarų, -

mėgo paniūniuoti.

Galgi gerai, partizane, kad nesulaukei mūsų dienų. Ką dainuotum dabar,
mėgstamiausios dainos pranašystei išsipildžius?“

J. Sajauskas. „Suvalkijos geografija“. P. 125-126

PRIEŠAI (STRIBAI)

Naikintojų batalionai (rus. k., istrebitelnyje bataljony) Sovietų Sąjungoje buvo įkurti 1941 06 25 d. Vidaus reikalų liaudies komisaro Laurentijaus Berijos įsakymu.

Į Lietuvą šie batalionai atėjo 1944 07 24 d., kai LKP(b) CK priėmė nutarimą dėl profesionalių naikintojų batalionų įkūrimo Vilniuje, Kaune, Šiauliuose ir apskričių centruose. Nutarimą pasirašė **A. Sniečkus**.

1944 12 03 priimamas bendras LSSR LKT ir LKP(b) CK nutarimas dėl istrebitelių būrių sukūrimo Lietuvos provincijoje.

Lietuvos žmonėms pradėjus „istrebitelius“ pravardžiuoti sribais, skrebais, istrebokais ir pan., 1945 08 18 priimamas LKP(b) CK nutarimas Nr. 232s, kuriuo naikintojai pervadinami į „liaudies gynėjus“.

1945 m. sausį Lietuvoje buvo	6000 sribų;
1945 m. balandį -	11000 “ ;
1945 m. rugpjūtį -	9000 “ ;
1946 m. gegužę -	7800 “ ;
1952 m. sausį -	6200 “ ;
1954 m. lapkritį -	320 “ .

1955 m. sausį sribų būriai Lietuvoje išformuoti.

Iš viso Lietuvoje buvo per 20000 sribų, iš jų nukauta 2500-3000. Milicininkų nukauta 500.

KOLABORANTAI

Teisėjų kolegija į kolaboravimo sąvokos turinį įtraukia iš kolaborantų sudarytos marionetinės vyriausybės, centrinės ir vietinės valdžios pareigūnus, valdininkus ir tarnautojus, vykdžiusius okupacinės valdžios nurodymus ir prievarta vertusius piliečius paklusti okupantų politinei valiai.

Kolaboravimas turi tris aspektus: *teisinį, politinį ir moralinį*.

Teisinis aspektas - tai kolaboranto veikla prieš savo valstybę, už kurią atsiranda baudžiamoji atsakomybė.

Politinis aspektas - tai kolaboranto sąmoningas, savanaudiškas dėl politinių, ekonominių ar ideologinių sumetimų siekis įgyvendinti savo tikslus su okupanto pagalba.

Moralinis aspektas - tai kolaboranto veiksmai siekiant pateisinti okupaciją.

*Antikomunistinis kongresas ir tribunolo procesas.
Vilnius, 2000. P. 894-895*

Šalia strībų ir milicininkų pokario Lietuvoje nukauta 10000 - 15000 kitų kolaborantų. 80-90 % jų buvo ginkluoti. Sovietų Lietuvos spauda skelbė: žuvo 25000 beginkliai gyventojai.

ŽENKLESNI PAMINKLAI TAURO APYGARDOS PARTIZANAMS IR TREMTINIAMS

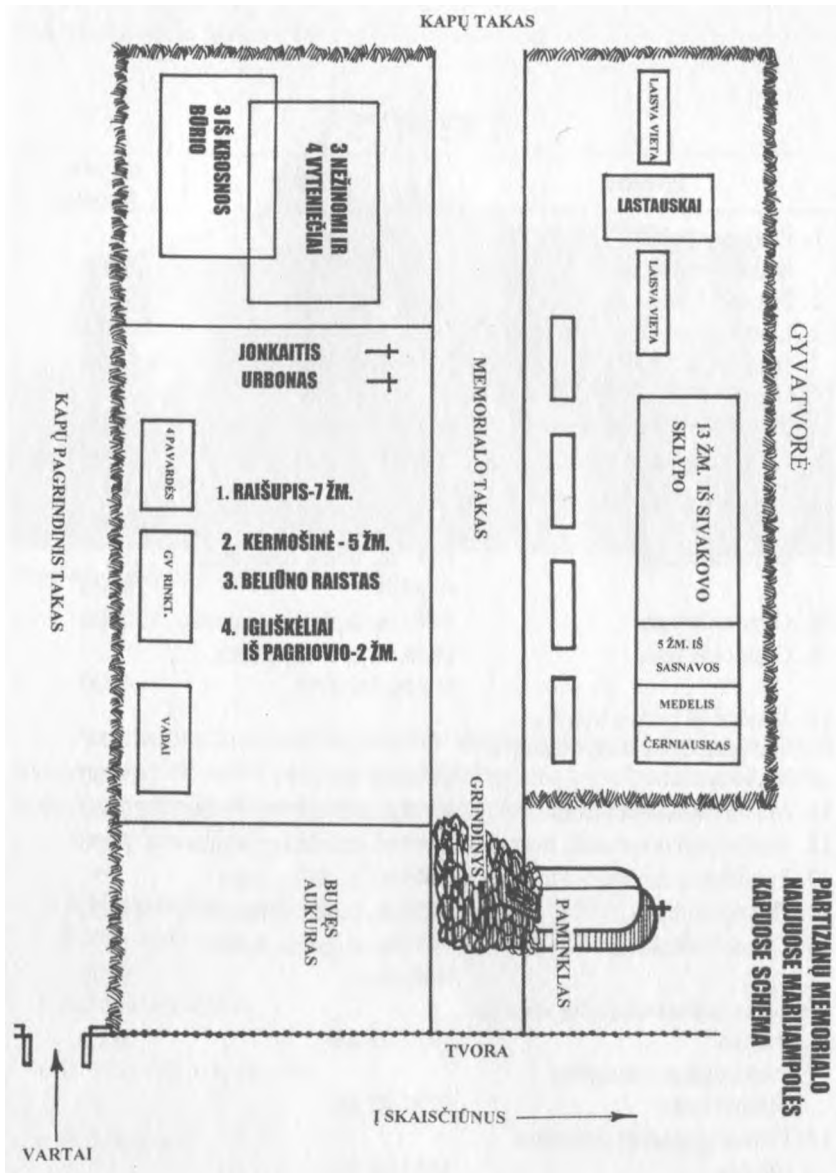
1. Kryžius Kazlų k. buvusios Ardzijauskų sodybos vietoje, 1988 m. (Kazlų Rūdos sav.)
2. Kryžius Jūrės kaime, plento Kazlų Rūda - Višakio Rūda šalikelėje, 1989 m.
3. Kryžius partizanams atminti Kazlų Rūdos K. Griniaus gimnazij os aikštyne
4. Kryžius Bebruliškės gyvenvietės centre, 1989 m. (Sasnavos šen.)
5. Kryžius partizanams atminti Kazlų Rūdos naujose kapinėse, 1992 m.
6. Tremtinių paminklas Kazlų Rūdoje, 1989 m. (*Skulpt. Julius Narušis*)
7. Paminklas Tauro apygardos partizanams Kazlų Rūdoje, Antano Palubinsko kieme, 1990m. 2002 m. paminklas perkeltas į miestelio naująsias kapines.
8. Paminklas penkiems Žalgirio rinktinės partizanams prie Braziūkų, Garankščių k.
9. Kryžius septynių Žalgirio rinktinės partizanų palaikų atkasimo vietoje, miške netoli Kazlų Rūdos naujų kapinių.
10. Žalgirio rinktinės partizanų memorialas, 2002 m. (Kazlų Rūda)
11. Paminklas nukankintiems Krūvelių k. prie Kazlų Rūdos, 1989 m.
12. Kryžius Agurkiškės k. partizanams **J.Stačiokui-Kovui** ir **V. Sederavičiui-Bijūnui, Povui**, 1991 m. (Kazlų Rūdos sav.)
13. Kryžius Kajackų k. partizanams **A. Stačiokui-Žiogui, Algirdui, Arūnui** ir **A.Šimanskiui-Kirstukui**, 1991 m. (Kazlų Rūdos sav.)
14. Paminklas Žalgirio rinktinės vadui **F. Žindžiui-Tigrui** Ardzijauskų k., 1995m. (Kazlų Rūdos sav.)
15. Paminklas partizanams prie Jankų
16. Paminklas **A. Baltūsiui-Žvejui** bei jo palydovams **J. Balsiui-Dobilui** ir **P.Žaldariui-Šapalui** Gulbiniškių k., 1998 m. (Vilkaviškio raj. Pilviškių šen.)
17. Paminklas Vytauto rinktinės štabo nariams **A. Senkutei-Pušelei, V. Vabalui-Kunigaikščiui** ir **A. Pečiuliui-Baritonui** Gulbiniškių kaime, 1997 m. (Kalvarijos sav.)
18. Paminklas knygnešio ir tremtinio V. Bielskaus buvusioje sodyboje Balsupiuose, 1998 m. (Marijampolės sav.)
19. Kryžius **vysk V. Borisevičiui** atminti Kazlų Rūdos bažnyčios šventoriuje, 2000 m.
20. Paminklas partizanams Vytautiškių kaime, 2002 m. (Lazdijų raj., Krosnos šen.)
21. Paminklas Simno kapinėse žuvusiems Liepakojų mūšyje
22. Kryžius **J. Stravinsko-Žiedo** ir jo grupės žuvimo vietoje Pagraizio Miške

- (Prienu sav., Šilavoto šen.)
23. Paminklas Padovinio žudynių vietoje (Marijampolės sav.)
 24. Paminklas S. **Bendaravičiaus-Špoko** žūties vietoje (Pasūduonio k., Kalvarijos šen.)
 25. Kryžius **Topolio** ir **Savanorio** žuvimo vietoje prie Žaliosios k. (Vilkaviškio šen.)
 26. Kryžius žuvusiems partizanams Kriūkuose (Šakių raj.)
 27. Paminklas 5-iems žuvusiems Baziūkuose. (Kauno raj., Zapyškio šen.)
 28. Kryžius tremtiniams atminti Ilguvoje (Šakių raj., Kriūkų šen.)
 29. Paminklas bolševizmo aukoms prie Keturvalakių (Vilkaviškio sav.)
 30. Memorialas Kalniškės mūšio vietoje (Lazdijų raj.)
 31. Paminklas žuvusiems Kudirkos Naumiestyje, 1995 m. (Šakiųraj.)
 32. Kryžius Griškabūdyje prie buvusio sribyno (Šakių raj.)
 33. Kančių koplytėlė Marijampolės miesto sode, 1991 06 14 (*Skulpt. Zenonas Galadauskas*)
 34. Paminklas žuvusiems Gelgaudiškyje (Šakiųraj.)
 35. Paminklas žuvusiems Šilavote (Prienu raj.)
 36. Paminklas žuvusiems Žvirgždaičiuose (Šakių raj.)
 37. Kryžius tremtiniams Nemirų k. (Kazlų Rūdos sav., Jankų šen.)
 38. Kryžius **J. Kaminsko** žuvimo vietoje Šedvygų k. (Šakių sav., Jankų šen.)
 39. Paminklas Liepalotų k. (Šakių raj.)
 40. Kryžius žuvusiems Užupių k. (Kauno raj.)
 41. Kryžius S. **Staniškio-Lito** žuvimo vietoje Prienu šile
 42. Kryžius P. **Šiukštos-Žuvėdros** žuvimo vietoje Užupių k. (Kauno raj.)
 43. Plokščiai. Akmenų kompozicija „Plokščių kančių keliai. 1941-1952“
 44. Paminklas Altoniškių k. (Kauno raj., Zapyškio šen.)
 45. Ramybės lauko memorialas Marijampolėje, tarp senųjų kapų ir Šešupės, 1991 06 14. Pirmųjų paminklų autoriai **R. Karpavičius, R. Vainas, K. Barišauskas, J. Dulins kas**
 46. Laisvės paminklas Gudeliuose (Marijampolės sav.)
 47. Paminklas Klebiškio šilelyje, 1991 (Prienu raj., Šilavoto sav.)
 48. Paminklas partizanams Jankuose (Kazlų Rūdos sav.)
 49. Kryžius žuvusiųjų partizanų užkasimo vietoje Igliškėliuose, 1990 m., (Marijampolės sav.)
 50. Paminklas Z. **Drungos-Mykolo Jono** ir jo palydovų žuvimo vietoje Agurkiškės k., 1996 m. (Šakių raj.)
 51. Kryžius Plokščiuose, 1990 m. (Šakių raj.)
 52. Koplytėlė Lukšiuose (Šakiųraj.)
 53. Paminklas žuvusiems Žuvinto kautynėse. Riečiai, 1995 m. (Marijampolės sav.)
 54. Kryžius P. **Runo-Šarūno, Daugirdo** žuvimo vietoje Meškeliūnų k. Paežerėlių vis. (Šakių raj.)
 55. Paminklas **J. Aleščiko-Rymanto** žuvimo vietoje Jonučių k. (Kauno raj., Garliavos sav.)

56. Kryžius Balbieriškio miške užkastiems partizanams (Prienų raj.)
57. Memorialas partizanams, žuvusiems Birštono apylinkėse (Prienų raj.)
58. Paminklas Balbieriškyje, žuvusių partizanų niekinimo vietoje (Prienų raj.)
59. Kryžius partizanų žūties vietoje Rūdūpio k. (Prienų raj.)
60. Kryžius partizanams Antrųjų Girininkų k. (Kauno raj., Veiverių šen.)
61. Paminklas Prienų partizanams Žiburio gimnazijos kiemelyje (Prienai)
62. Partizanų paminklas Gudelių kapinėse (Marijampolės sav.)
63. Partizanų memorialas prie Mikališkės koplyčios, 1989 m. (Prienų raj.)
64. Paminklas prie Pakuonio, 1997 m. (Prienų raj.)
65. Žalgirio rinktinės memorialas Kazlų Rūdoje, 2002 m.
66. Paminklas **J. Lukšai-Skirmantui** Veiveriuose (Prienų raj.)
67. Kryžius Žiūriu Gudelių k. prie Talkiškių pelkės žuvusiems partizanams atminti (Vilkaviškio sav.)
68. Paminklas 1945 m. iššaudytai **Paulauskų šeimai** (Kauno raj. Altoniškio k.)
69. Kryžių ansamblis tremtiniam atminti Mikniškės k., prie J. Liutvino sodybos (Šakių raj.)
70. Paminklas **J. Bubniui-Dagiliui** ir **S. Treikauskui-Slapukui** Deivoniškėse, 2002 m. (Kalvarijos sav.)
71. Kryžius partizanų žūties vietoje Giniūnų k. (Prienų raj.)
72. Kryžius partizanų žūties vietoje Guogų k. (Kauno raj., Taurakiemio šen.)
73. Partizanų memorialas Lekėčiuose (Šakių raj.)
74. Paminklas Valkų mūšio vietoje (Šakių raj., Lekėčių šen.)
75. Kryžius partizanams Raninės k. Paežerėlių vis. (Šakių raj.)
76. Kryžių kompozicija Rūtšilio miške prie Lekėčių
77. Paminklas partizanų užkasimo vietoje Lukšiuose (Šakių raj.)
78. Kryžių kompozicija žuvusiems Šakiuose, 1994 m.
79. Paminklas partizanams Plokščiuose (Šakių raj.)
80. Kryžius **A. Grybino-Fausto** žūties vietoje Šunkarių miške (Šakių sav.)
81. Medžio kompozicija žuvusiems Gelgaudiškyje (Šakių raj.)
82. Kryžius partizano **P. Andriušio** tėviškėje, Muriniškės k. prie Kazlų Rūdos.
83. Kryžius Vicentiškių k. prie Nemunaičių mokyklos žuvusiems partizanams (Kalvarijos sav.)
84. Kryžius **S. Kraptavičiaus-Artojo** žuvimo vietoje, Naujienėlės k. prie Gižų, 1999 m. (Vilkaviškio raj.)
85. Paminklas partizanams, žuvusiems Sintautų valsčiuje (Šakių raj.)
86. Kryžius partizano **A. Šimansko** tėviškėje Petkeliškių k. Prienų raj., Veiverių sen.)
87. Kryžius Kalvarijoje Vasario 16-osios gatvėje, 2000 m.
88. Paminklas partizanams Laukiškių k., 1989 03 26 (Prienų raj., Išlaužo šen.)
89. Paminklas **V. Vitkausko-Saidoko, Karijoto** ir jo palydovų žūties vietoje Endrikių k. (Šakių raj.)
90. Atminimo ženklas partizanų **Antano Aštrausko-Viršilos** ir **Jono Aštrausko-Siaubo** žūties vietoje Žalgirio miške, 1999 m. (Šakių raj.,

- Gelgaudiškio šen.)
91. Paminklas partizanų žuvimo vietoje Raninės k. Paežerėlių vis. (Šakių raj.)
 92. Paminklas **J. Lukšos-Skirmanto** žūties vietoje prie Pažerų, 1999 m. (Kauno raj.)
 93. Paminklas ir kryžius partizanų žūties vietoje Garančiškės miške. (Marijampolės aps., Veiverių vis.)
 94. Partizanų paminklas Gižuose (Vilkaviškio raj.)
 95. Kryžius partizanams Gintautų k. (Kalvarijos sav.)
 96. Kryžius partizanų Šiupšinskių žūties vietoje Turlojiškės k. (Kalvarijos sav.)
 97. Paminklas **Senavaičių** sodyboje Pakiauliškio k. (Prienų raj.)
 98. Paminklas ir kryžiai Ašmintoje (Prienų raj.)
 99. Kryžius Šiauliškių k. (Prienų raj.)
 100. Paminklas ir kryžius partizanų žūties vietoje, **Jundilų** sodyboje prie Gražučių k. (Prienų raj.)
 101. Kryžius prie Simno ežero, toje vietoje, kur buvo užkasti Kalniškės mūšyje žuvę partizanai
 102. Kryžiai Naudžių k. (Kazlų Rūdos sav.)
 103. Kryžius **V. Vyšniausko-Bebro** ir **J. Iršiaus-Kėkšto** žūties vietoje Norvertavo k., 2002 m. (Marijampolės sav.)
 104. Medžio kompozicija Gražiškių k. (Šakių raj., Barzdų šen.)
 105. Paminklas-kryžius Kluoniškių k., **Balsio** sodyboje Kauno sav., Zapyškio šen.)
 106. Paminklinis ženklas **A. Vabalo-Gedimino** žūties vietoje Armališkių k. (prie Vaišvydavos, Kauno raj.)
 107. Paminklas žuvusiems Dangstyčių k. (Prienų raj.)
 108. Kryžius Naujos Ūtos k. (Prienų raj.)
 109. Paminklas žuvusiems Pajevonio k. (Vilkaviškio raj.)
 110. Paminklinis ženklas **V. Petraškai-Žižmarui** Žuvinto k. (Marijampolės sav.)
 111. Paminklas partizanams Bartninkuose (Vilkaviškio raj.)
 112. Kompozicija Pakuonyje buvusios stibelnyčios vietoje (Prienų raj.)
 113. Paminklinis kryžius Mockų k. (Kalvarijos sav.)
 114. Paminklas partizanams Šiauliškių k. (Prienų raj.)
 115. Kryžius partizanams Balbieriškio miške prie Rudenų k. (Prienų raj.)
 116. Paminklas partizanams Kačerginėje (Kauno raj.)
 117. Paminklas žuvusiems Prienų šile prie naujo kelio Alytus - Kaunas
 118. Paminklas tremtiniams Daukšių kapinėse, 1998 m. (Marijampolės sav.)
 119. Kryžius girininko **K. Simanaičio** žuvimo vietoje, už Igliaukos šilelio (Marijampolės sav.)
 120. Kryžius sušaudytiems Stuomenų k. (Prienų raj., Šilavoto sen.)
 121. Kryžius Prienų šile su 8 partizanų pavardėmis. (Prienų raj.)
 122. Kryžius partizanui Vidgirių k. (Marijampolės sav.)
 123. Paminklas partizanams Raišupyje, 1989 m. (Marijampolės sav., Sasnavos sen.)

124. Atminimo lenta nužudytiems Igliaukoje, 1995 m. (Marijampolės sav.)
125. Kryžius Eglynėlio miške sokolovininkų nukankintiems (Kazlų Rūdos sav.)
126. Meninė kompozicija žuvusiems Ažuolinių k. prie Žuvinto, 1990 m. (Marijampolės sav.)
127. Memorialas **S. Staniškiui-Litui** Geležinių k., buvusioje jo sodyboje, 2002 m. (Marijampolės sav.)
128. Paminklas Liepakojų k. žuvusiems partizanams (Marijampolės sav.)
129. Kryžius prie partizanų bunkerio Prienų šile, 1996 m.
130. Akmenys Aukštojoje Panemunėje Kauno raj. partizanams atminti
131. Trijų kryžių kompozicija Marijampolės Degučių mikrorajone, 1992 m. (*Skulpt. Juozas Davainis*)
132. Atminimo ženklas Norvertavo k. **Sakalo** ir **Dagilio** žūties vietoje
133. Atminimo ženklas Vytauto rinktinės vado **Vytauto Gavėno-Vampyro** žūties vietoje, Vižaidų k. (Gižų vis.)
134. Paminklas žuvusiems partizanams Vilkaviškyje
135. Koplytstulpis Kalvarijoje prie šventoriaus, partizanų kūnų niekinimo vietoje
136. Koplytstulpis Valavičiuose prie Bubnio sodybos žuvusiems partizanams atminti
137. Skausmo kalnelis Veiveriuose
138. Paminklas partizanams Liudvinavo kapinėse
139. Koplytstulpis Liudvinave knygnešiui tremtiniui **J. Akelaičiui** atminti
140. Penkių kryžių kompozicija Miknonyse
141. Paminklinis kryžius Žalgirio rinktinės vadui **V. Štrimui-Šturmui** Barzdų kapinėse
142. Kryžius Avikilų senose kapinaitėse keturiems partizanams atminti
143. Paminklinis akmuo prie Marijampolės kalėjimo, 1992 m.
144. Kryžius **P. Sližausko-Arūno** ir **J. Savičiaus-Urano** žuvimo vietoje Baraginės k.
145. Kryžius **K. Kižio-Gintaro** ir **A. Popieros-Žilvičio** žuvimo vietoje Nendriškių k.
146. Kryžius žuvusiems atminti Šventragyje
147. Paminklas prie Marijampolės geležinkelio stoties, 1996 06 14
148. Koplytstulpis Krosnoje žuvusių partizanų niekinimo vietoje
149. Kryžius 5-iems partizanams atminti Krosnos kapinėse
150. Kryžius Sasnovoje prie buvusios sribelnyčios žuvusiems ir ten užkastiems partizanams atminti (Marijampolės sav.)
151. Paminklas Skardupiuose Tauro apygardos įkūrimo vietoje, 1995 m.
152. Partizanų memorialas naujosiose Marijampolės kapinėse
153. Paminklas Tauro apygardos partizanams Marijampolės miesto sode, 2003 11 21 (*Skulp. A. Ambraziūnas*)

TREMTYS

Tremtis	Metai	Ištremta žmonių
1. Pavienių politikų ir internuotų lenkų tremtis	1940 m. birželis, liepa	4400
2. Pirmoji masinė tremtis	1941 m. birželio 14-18 d	34200
3. Lietuvos piliečių išvežimas į specialius NKVD lagerius	1944 07-1945 06	7000
4. Lietuvos vokiečių, liuteronų arba mišrių šeimų tremtis	1945 m. vasaris, balandis	1000
5. Partizanų šeimų tremtis	1945 07 17	1200 šeimų
6. Tremtis keršijant už laisvės kovas	1946 m. vasaris	40000
7. Genocido tąsa	1947 m. liepa, rugpjūtis, rugsėjis	24000
8. Genocido tąsa	1947 m. lapkritis, gruodis	20000
9. Genocido tąsa	1948 m. sausis, vasaris, kovas, balandis	4000
10. Masinė ūkininkų tremtis, keršijant už kolektyvizacijos boikotą	1948 05 22	105000
11. Masinė valstiečių tremtis	1949 m. kovas 50000-120000	
12. Papildoma miestiečių tremtis	1949 m. balandis, gegužė	3000
13. Papildoma miestiečių tremtis	1949 m. birželis, liepa	?
14. Genocido tąsa	1950 m. kovas, balandis	41800
15. Genocido tąsa	1951 m. rugsėjis, spalį, lapkritis	9800
16. Laisvės kovotojų ir jų rėmėjų tremtis	1952 08 07	8000
17. Paskutinė tremtis prieš Stalino mirtį	1953 02.26	?
18. Pirmoji tremtis po Stalino mirties	1953 04 12	?
19. Antroji tremtis po Stalino mirties (paskutinė tremtis)	1953 09 12	4000

Tremtinių bažnyčia Sibire, už Speigračio

Atsikūrusios Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos archyvų duomenimis 1945 - 1953 m. lietuviai į SSRS gilumą buvo tremiami 34 kartus. Apie 22 didesnius trėmimus išliką vienokie ar kitokie dokumentai.

Pavyzdžiui, 1944- 1953 m. buvo ištremta:

- iš Marijampolės apskrities - 4570
(kitais duomenimis - 6090) žmonių;
- iš Šakių apskrities - 4200 žmonių;
- iš Vilkaviškio apskrities - 3800 žmonių;
- iš Klaipėdos - 20000 žmonių;
- iš Kalvarijos miestelio - 400-420 gyventojų.

Čarlys - Rūdos raj. Jūrė km. apyl. kolūčio
„Salomeja Kiris“ visuotinio narių susirinkimo
įvykusio 1962 m. spalio 36 d.

Protokolas Nr. 7

Susirinkime dalyvavo 30 narių.

Dienotvarkė:

1. Liaudies teismo teisėjo pranešimas
2. Š. U. skyriaus vedėjo pranešimas.
3. Naujo nario priėmimas.
4. Kinamiųji rinkimai.

Pirmu dienotvarkės klausimu pranešimą
padarė, Čarlys - Rūdos raj. liaudies teismo teisėjas
jis paaiškino kolūkiečiams apie asmeninę
ir visuomeninę moralę, ir bendrai kolektyvinio
tikio reikšmę.

Antru klausimu pranešimą padarė š. u. skyriaus
vedėjas drg. Skarbauskas. Jis pasiūlė kolūkiečiams
išnešti nutarimą, dėl pavienių valstiečių
iškeitimo iš kolūčio rinkų. Ši pranešimą kolūkiečiai
priėmė, ir nutarė visus individualius valstiečius
iškelti iš kolūčio rinkų kad jie nedarytų žalos
kolūkiui. Visi paminėti valstiečiai šios parados.

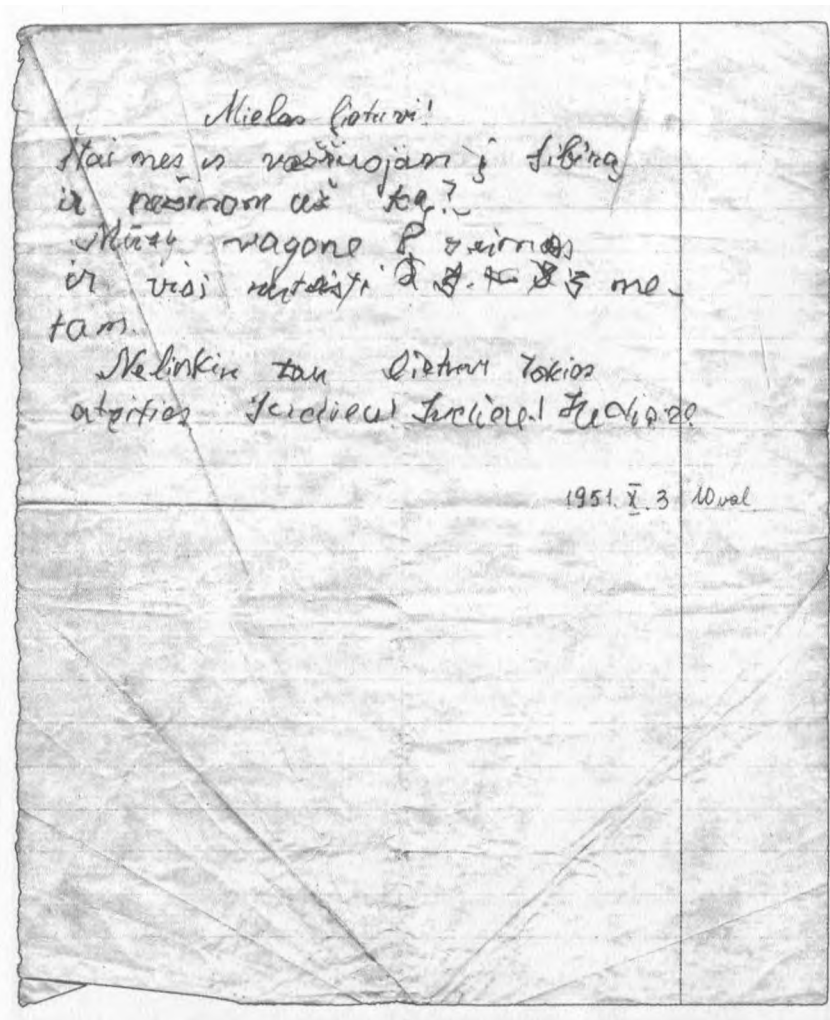
1. Balsėni Adeli, Isidoraius, 2. Stankevičienė Feofilė
Mako, 3. Gustas Viktoras Mykolo, 4. Amuškevičius
Jonas, Jono, 5. Ambraša, Jonas, Antano.

6. Jervienė Adėlė, Jurgis, 7. Martynaitis Juozas Andrius
 8. Kučinskas Vladas, Andrius. 9. Mitkus Vincas, Jurgis
 10. Mitkus Antanas Jurgis, 11. Mitkus Stasys, Jurgis.
 12. Moskaitis Vytautas, Jurgis. 13. Čilinka Jurgis, Vincas
 14. Abravitis Antanas, Vincas 15. Startauskas Antanas, Juozas
 16. Serbentienė Magdė, Juozas. 17. Šečkuvienė Ona Antano.
 18. Matulaitis Jonas, Vincas. 19. Bacevičius Juozas, Pranas
 20. Ambrosas Antanas, Jonas. 21. Puskunigis Andrius
 Antano. 22. Balsienė Vėra, Vincas. 23. Kleševičius
 Kazys Juozas. 24. Mantautas Juozas, Kazis. 25. Klešys
 Jonas, Kazis. 26. Lapinskas Jonas, Pranas. 27. Ališauskienė
 Magdė, Silvestras. 28. Skuciėnė Marija. 29. Anuškevičienė
 Magdė, Vincas. 30. Lambačevičienė Magdė, Antanas. 31
 Rudimaitis Antanas, Juozas, 32. Srupys Antanas Tristorius
 33. Kaustėnis Jurgis, Jurgis. 34. Ambrosienė Marija Juozas.
 35. Simanavičius Andrius Vincas.
- Visi aukščiau išvardinti valstiečiai reikalinga
 atalintamai išgyvendinti iš kolūkio ribų.

Plamunė B.
 Kolūkio valdyba. Šešelis

Kazlų Rudos Salomėjos Neries kolūkio narių susirinkimo protokolas. Po tokių
 kolūkio susirinkimų sekė tremtys. Iš Tauro apygardos muziejaus fondų

prie stendo

Raštelis, išmestas iš tremtinių vagono 1951 m. spalio 3 d. anksti ryte Marijampolėje, Beržų gatvės rajone. Iš Tauro apygardos muziejaus fondų

Дано Свидетельству
Богомайтис
 (фамилия, имя и
Винкас с. Мейрайт
 отчество)

1925 года, рождения, уроженец
Литовской сср Кавсар
 (область, край, район,
Ског р-н, д. Мизроно
 город)

по национальности Литовец

В том, что он ограничен в правах пере-
 движения и имеет право проживать только
 по пол. Ормуки
 (наименование района)

Начальник отдела Магадан-
 ской области А. Мейрайт
1956

Дата регистрации 13. октябрь 1956 г.
 подпись А. Мейрайт
 М. П.

Дата регистрации 13. октябрь 1956 г.
 подпись А. Мейрайт
 М. П.

Дата регистрации 10. декабрь 1956 г.
 подпись А. Мейрайт
 М. П.

Дата регистрации _____ 1956 г.
 подпись _____
 М. П.

Partizanų ryšininko **Vinco Plečkaičio-Pavasarelio** tremties dokumentas - Magadano srities MVD išduotas registracijos pažymėjimas. Iš Tauro apygardos muziejaus fondų

Lietuvių tremties vieta - Irkutsko srities Kačiugo raj. Birulkos k. Nuotrauka daryta tremtinio Alfredo Stasiukyno 1974 m. Per dvidešimt metų čia nepasikeitė niekas

20-06

СССР
МИНИСТЕРСТВО
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

Форма «А»
ВИДОМ НА ЖИТЕЛЬСТВО НЕ СЛУЖИТ.
ПРИ УТЕРЕ НЕ ВОЗОВНОВЛЯЕТСЯ.

8-AA

49

СПРАВКА № Е 0004048

Имя *Албис*
№ *261/200*
12 мая 1955 г.

Выдана гражданину (ке) *Вайтунене*
Алибис 20-06 Андроса

1901 года рождения, уроженцу (ке) *Марийского края*
гражданство (подданство) *ССР* национальность *Литовка*
осужденному (ой) *Восстановлен Трибуналом войск*
Литовской ССР

24 мая 1946 г. по ст.ст. 58-1а 58-11 УК РСФСР
к лишению свободы на *десять* лет с поражением в правах на
пять года, имеющему (ей) в прошлом судимость *ранее*
не судим

в том, что он (она) отбывал (ла) наказание в местах заключения
МВД по *27 ноября 1954 г.* и по *опред. Магданского*
суда от 24/11/54 на основании ст. ст.

С применением *457 и 462 УК РСФСР*
Освобожден (на) *24 ноября 1954 г.* и следует к избранному
месту жительства *г.р. Литовская ССР, Казино-*
Рудого р. на литов. ССР под надзор органов МВР
до ст. *694944* жел. дороги.

Печать

Начальник лагеря (ИТА) *Албис 261/200*
Майор М. Кривовицкий
Нач. Огдела (части) *А. С. С.*
Александр

Albinas Vaitunienės pažyma, išduota Magadano MVD jai atlikus 10 metų lagerio bausmę ir perduodant ją Kazlų Rudos MVD žinion. Iš Tauro apygardos muziejaus fondų

prie stendo

ATGIMIMAS

1988 06 03 d. Lietuvoje susikuria Lietuvos persitvarkymo Sąjūdis.

1988 08 26 Kaune įsteigiamas „Tremtinio“ klubas. Šis įvykis laikomas LPKTS steigiamuoju suvažiavimu.

1988 10 21 d. LSSR AT Prezidiumo įsaku pradėta asmenų, ištremtų iš Lietuvos 1941-1952 m., rehabilitacija.

1988 10 22-23 d. Vilniuje Sporto rūmuose įvyko Lietuvos persitvarkymo Sąjūdžio I (steigiamasis) suvažiavimas.

1989 02 11 d. Kaune surengiamas Lietuvos politinių kalinių ir partizanų suvažiavimas. 1990 07 28 ši organizacija pasivadino Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga (LPKTS). LPKTS skyriai įkuriami visose Lietuvos savivaldybėse.

ATGIMIMAS MARIJAMPOLĖJE

1988 m. vasarą Marijampolėje (tuo metu Kapsuke) susikuria Sąjūdžio seimelis. Jo pirmininkas - mokytojas **Stasys Daugėla**.

1988 07 12 d. Rygiškių Jono gimnazijos stadione Sąjūdis organizuoja mitingą - pirmą Marijampolėje.

1988 09 20 d. Marijampolėje įsteigiamas „Tremtinio“ klubas. Pirmuoju jo pirmininku išrenkamas **Vincas Patackas**. Po 1990 m. liepos klubas pervadinamas į LPKTS Marijampolės skyrių.

1989.03.29 d. miestui grąžintas istorinis jo vardas - MARIJAMPOLĖ. Apklausus miesto gyventojus, už senąjį vardą MARIJAMPOLĖ pasisakė 30728 (76 %) apklaustųjų, prieš - 9303 (23 %).

1993 11 21 d. Marijampolėje įkurtas Tauro apygardos partizanų ir tremties muziejus. Pirmoji jo vedėja **Aldona Vilutienė**.

SVARBESNI DEŠIMTMEČIO DARBAI

1. Parašytos ir išleistos knygos apie rezistenciją:
 - ♦ A. Vilutienė. Trečioji vėliavos spalva. Vilnius, 1996;
 - ♦ A. Vilutienė, J. Sajauskas. Išstark mano vardą. Vilnius, 1999;
 - ♦ J. Sajauskas. Suvalkijos geografija. Vilnius, 2001.
2000 metais ši knyga laimėjo „Lietuvių balso“ (JAV) literatūrinį konkursą.
Knygos tąsa atspausdinta žurnale „Į laisvę“. 2002. Nr. 138 (175)
2. Išleistas partizanų ir tremtinių atvirukų rinkinys „Gyvasties ženklai“, leidykla „Atmintis“, 2001.
3. Išleisti lankstinukai:
 - ♦ Tauro partizanų ir tremties muziejus. 1995 m.
 - ♦ Žuvę prieš pusę amžiaus. 1997 m.
4. Bendradarbiauta su VLE, MLE, LGGRTC (leidžiant kalendorius), Krašto apsaugos ministerija. Palaikyti ryšiai su JAV, Australijos, Vokietijos ir Lenkijos išeivija. Bendradarbiauta su Baltarusijoje ir Rusijoje gyvenančiais tremtiniais. Teiktos žinos Tuskulėnų komisijai identifikuojant KGB aukas Tuskulėnuose. Talkinta knygos „Lietuvos partizanų Tauro apygarda. 1945 - 1952 m.“ (Vilnius, 2000) autoriams.
5. Surengtos kilnojamos parodos Punske, Seinuose, Gdanske, Varšuvoje, Ariogaloje ir Vilniuje, Seimo rūmuose.
6. Muziejuje buvo kuriami filmai:
 - ♦ „Dvi okupacijos“, režisierius A. Digimas;
 - ♦ „Įteisintas blogis“, režisierius B. Markevičius;
 - ♦ „Lietuvių ir lenkų bendra kova“, režisierius V. Damaševičius.

MUZIEJAUS DARBUOTOJŲ PARAŠYTOS KNYGOS APIE POKARĮ

*Pašto ženklų „Lietuvos Laisvės Kovų Sąjūdis“ konkursinis projektas (II vieta).
Dail. Gedminas Karpavičius*

*Pašto ženklų „Laisvės kovų atminimo metai“ konkursinis projektas (III vieta).
35 ct ženkle - LLKS vadas Jonas Žemaitis- Vytautas.
Dail. Antanas Rimantas Šakalys*

LIETUVOS PARTIZANŲ ŽYMENYS* 1945-1954 m.

*Skiriu Laisvės Kovos Karžygiui Petruui Bartkui-Žadgailai, Alkupėnui,
Sąžinei, Dargiui atminti*

Per du nepriklausomybės dešimtmečius Lietuvos Respublikoje buvo sukurta racionali valstybinių apdovanojimų sistema, kurioje be trijų ordinų - **Vytauto Didžiojo ordino, Vyčio kryžiaus ordino ir Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordino** - bei šių ordinų medalių buvo dar keletas reikšmingų žymenų: **Lietuvos kariuomenės savanorių kūrėjų medalis, Žūstančiųjų gelbėjimo kryžius, Šaulių žvaigždė** bei jo medalis¹.

Istoriškai pirmasis Lietuvos valstybinis apdovanojimas buvo 1919 m. gegužės 26 d. Lietuvos laikinosios vyriausybės įstatymu įsteigtas ir prezidento patvirtintas kariškas žymuo - **Kryžius „Už Tėvynę“**². Vėliau Tado Daugirdo vadovaujamos Valstybės archeologijos komisijos siūlymu 1920 m. vasario 3 d. Lietuvos Respublikos prezidento Antano Smetonos įsakymu **Kryžius „Už Tėvynę“** pervadintas **Vyties kryžiumi**³. **Vyties kryžius** - tai dviejų rūšių trijų laipsnių žymuo: pirma rūšis - kryžius su kardais „Už narsumą“, skirtas pagerbti ypatingai pasižymėjusius narsiausius Nepriklausomybės kovų karius; antra rūšis - kryžius be kardų „Už nuopelnus“, skirtas už karinius nuopelnus įvertinti žymius visuomenės veikėjus, kariuomenės tarnautojus, karo medicinos, karo mokslo darbuotojus.

1926 m. gegužės 8 d. įsteigtas specifinis karinis žymuo - **Vyties kryžiaus vėliava**⁴. Tai trijų laipsnių žymuo, teikiamas kariniams daliniams už pergalingus mūšius.

1927 metais **Vyties kryžius** reorganizuotas į trijų laipsnių dviejų rūšių **Vyties kryžiaus ordiną**⁵. 1930 metais **Vyties kryžiaus ordinas** pakeistas vienos rūšies „**Už narsumą**“ penkių laipsnių **Vyčio kryžiaus ordinu**, skirtu apdovanoti karininkus. Kartu įsteigtas ir trijų laipsnių **Vyčio kryžius** (medalio statusu), skirtas apdovanoti kareivius. Šiuo įstatymu šalia **Kariuomenės dalių Vyčio kryžiaus ordino vėliavos** (buvusi **Vyties kryžiaus vėliava**) taip pat įsteigta **Miestų ir kaimų Vyčio kryžiaus ordino vėliava**, skirta apdovanoti gyvenvietėms, kurių gyventojai narsiai kovojo su priešu ir padėjo ginkluotosioms jėgoms jį nugalėti⁶.

Antrasis pagal vyresniškumą valstybinis žymuo - kariškas **Vyčio kryžiaus ordinas** - buvo ypatingas žymuo. Tai didvyriškumo žymuo, kurio statute nusakyta ne tik jo suteikimo tvarka, bet numatyta ir atėmimo tvarka tais atvejais,

kai apdovanotasis pasirodo buvęs nevertas jo⁷. Apmaudu, kad Vytauto Didžiojo karo muziejaus iniciatyvai, prašant vyriausybines institucijas nuosekliai vykdyti savo pareigas ir atšaukti dekretus dėl apdovanojimo *Vyčio kryžiais (Vyčio kryžiaus ordinais)* asmenims, atvirai kolaboravusiems su okupantais arba tapusiems MGB agentais, nebuvo pritarta...⁸ Tad tenka taikytis su tuo, kad *Vyčio kryžiaus ordino* kavalieriais ir šiandien tebėra div. gen. Vincas Vitkauskas, L. Gira, MGB agentai „Liūtas“ (kpt. V. Kurkauskas), „Pikuolis“ (plk. T. Chodakauskas), „Šilaitis“ (plk. lt. L. Šimonėlis), plk. P. Tvaronas.

Dėl sovietinės okupacijos 1940 metais Lietuvos apdovanojimų teikimas *de facto* buvo sustabdytas. Tačiau dėl lietuvių tautos sovietinio totalinio naikino⁹ prasidėjus partizaniniam karui su sovietiniais okupantais ir vietiniais jų parankiniais (1944 -1957 m.) už Tėvynės laisvę¹⁰, jau pirmaisiais Laisvės kovos metais reikėjo kelti karių kovinę dvasią, pažymėti narsiausius karius, partizanų ryšininkus ir rėmėjus, pagerbti žuvusius karžygius. Iš pradžių atskirose partizanų apygardose buvo įsteigta įvairių karinių žymenų. Pavyzdžiui, Dainavos apygardoje 1946 metais apdovanojama *Narsumo juostelė* ir *Uolumo juostelė*. Pagal statutą¹² *Uolumo juostelė* buvo dviejų rūšių: *Partizanų uolumo juostelė* ir *Rėmėjų uolumo juostelė*.

Narsumo juostelė - tai 35 mm pločio raudona su išilginiu 5 mm pločio juodu ruožu per vidurį juostelė, dėvima munduro ar milinės kilpelėje arba ant baretės. *Partizano uolumo juostelė* - tai 35 mm pločio žalia su išilginiu 5 mm pločio geltonu ruožu per vidurį juostelė, dėvima ant baretės. *Rėmėjų uolumo juostelė* - tai 35 mm pločio geltona su išilginiu 5 mm pločio žaliu ruožu per vidurį juostelė, dėvima ant baretės.

1947 metų pabaigoje Pietų Lietuvos srityje (Dainavos ir Tauro apygardose) įsteigtas trijų laipsnių *Laisvės Kovos kryžius (LKK)*¹³, kuris buvo dviejų rūšių: 1-os rūšies - su kardais, „*Už narsumą*“, 2-os rūšies - be kardų, „*Už uolumą*“. Akivaizdu, kad steigiant partizanų žymenis prototipu buvo 1920 m. *Vyties kryžius*.

1949 m. vasario 16 d. Lietuvos partizaninio pasipriešinimo kovotojams susivienijus į Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdį (LLKS)¹⁴ ir priėmus statutą, patvirtintą vienintelės teisėtos Lietuvos vyriausybės - LLKS Tarybos Prezidiumo, priimta nauja partizanų apdovanojimų sistema, kurioje įsteigtas taip pat naujas *Laisvės Kovos kryžius*¹⁵. LLKS žymenų (atžymėjimų) statuto projekto autorius - Prisikėlimo apygardos štabo viršininkas **Bronius Liesys-Naktis**.

Šiame statuto projekte numatyti šie LLKS žymenys (originales vadinami „atžymėjimais“):

- *Laisvės Kovos Karžygio garbės vardas*,
- *Laisvės Kovos kryžiaus atžymėjimas* (žymuo),
- *Padėka*.

LIETUVOS RESPUBLIKA "TAURO" APYGARDA.

Laisvės Kovotojų Apdovanojimo

A K T A S Nr. 149

Lietuvos Respublikos Laisvės Kovotojų "Tauro" Apy-
gardos Žalgirio.... Rinktinės Vyčio Kuopos...
....Boris Kevorojas Triupas.....
..Juozas Armonaitis z. s. Kazimieras.
Kovoje už Demokratinę Lietuvos Nepriklausomybės at-
statymą parižinėjo... žmonių... už.....
drąsą... kaitynėse.....

Už nurodytus žygius ir nuopelnus "Tauro" Apygardos
Vadovybė apdovanojo juostele ..Už narsumą..

Šveijys
APYGARDOS VADAS.

1946 m. ...spalis... m. ... d. ... APYGARDOS ADJUTANTAS Šveijys

Paverętoji Lietuva.

Žalgirio rinktinės partizano Juozo Armonaičio-Triupo apdovanojimo juostele "Už narsumą " Aktas. Iš Nacionalinio. K. Čiurlionio dailės muziejaus fondų

11

LIETUVOS RESPUBLIKA "TAURO" APYGARDA.

Laisvės Kovotojų Apdovanojimo

A K T A S Nr. 15

Lietuvos Respublikos Laisvės Kovotojų "Tauro" Apygardos Rinktinės Kuopos...
 Rėmėja... Rūdonė...
 Ona Vosylienė
 kovoje už Lietuvos Nepriklausomybės atstatymą, parodė ypatingą drąsą, priimdama...
 ir apgyvendindama pas save apygardos...
 štabo pareigūnus ir teikdama kovojamą...
 visokeriopą paramą.....

.....

.....

Už nurodytus rygius ir nuopelnus "Tauro" Apygardos
 Vadovybė apdovanojo juostele rėmėją, už uolumą..

Zvejys
 APYGARDOS VADAS.

1946 m. rugpjūtis... m. 15... APYGARDOS

Pavergtoji Lietuva.

S. S. S. S. S.

Tauro apygardos partizanų rėmėjos Onos Vosylienės apdovanojimo Rėmėjo juostelė „ Už uolumą Aktas. (Iš Tauro apygardos muziejaus fondų). Viršuje Rėmėjo juostelė „ Už uolumą“ (Iš Genocido aukų muziejaus fondų)

Lietuvos Partizanų Dainavos Apygardos

Pažymėjimas

br. 960

Lietuvos Partizanų Dainavos Apygardos Vadovybė pripažino,
kad D. S. A. K. A. Rinktinės DLK Kęstučio
Grupės ryšininkė J u r a t ė kovoje už
demokratinės Lietuvos Nepriklausomybės atstatymą nuo 1945. VIII. 25.
jai pavestas pareigas atliko su pasiūventimu, 1946. XII. suimta ir
išsiųsta į SSSR.

Už nurodytus žygius ir nuopelnus Lietuvos Partizanų Dainavos
Apygardos Vadovybė ryšininkę J u r a t ė atžymėjo
pirmąja NARSUMO JUOSTELE

1948 rugpjūčio mėn. d.

Jauaga
Apygardos Vadas

Rimvydas
I-jo Skyriaus Vairšininkas

Antanas
Apygardos Auštantas

Dainavos apygardos Narsumo juostelės apdovanojimo Pažymėjimas

Dainavos apygardos Šarūno rinktinės partizanų rėmėjos Ramunės apdovanojimo Laisvės Kovos III laipsnio kryžiumi Pažymėjimas. 1950 m. birželio 18 d.

Laisvės Kovos Karžygio garbės vardas yra aukščiausias partizanų žymuo. Jis teikiamas tik turinčiam kurios nors rūšies I laipsnio *LKK Laisvės Kovos Karžygio garbės vardą* suteikia LLKS Tarybos Prezidiumas, kartu su specialiu Aktu (pažymėjimu).

Laisvės Kovos kryžiaus atžymėjimai (žymenys) yra šie:

- *Laisvės Kovos kryžius (LKK)*,
- *Laisvės Kovos kryžiaus Pasižymėjimo lapas (PL)*.

LKK yra trijų laipsnių ir trijų rūšių:

- *LKK su kardais*, teikiamas už drąsą, narsumą, pasiaukojimą ir nuopelnus kautynėse;
- *LKK su ažuolo lapais*, teikiamas už organizacinius nuopelnus (drausmingumą, uolumą, gerą pareigų ėjimą, konkrečius organizacinius darbus);
- *LKK su kardais ir ažuolo lapais*, teikiamas tiems, kuriems priderėtų *LKK su kardais* ir to paties laipsnio *LKK su ažuolo lapais*.

Kiekvienos rūšies kryžiai yra trijų laipsnių kurių pirmasis yra aukščiausias. Vienam asmeniui gali būti teikiamas tik vienas tos pačios rūšies ir paties laipsnio kryžius.

Partizaninės kovos sąlygomis nesant galimybių pasigaminti kryžius, prie munduro segamos tik šių kryžių baretės. *LKK* baretė - tai 31 mm ilgio, 10 mm pločio raudonos spalvos, skersai baretę 0,5 mm nuo jos kraštų po 1 mm pločio juodą dryželį; 0,5 mm nuo jų - 4 mm pločio skersai baretėi juodi dryželiai; 0,5 mm nuo jų - po 1 mm pločio juodą dryželį. Ant *LKK su kardais* ties baretės viduriu - du geltonos spalvos sukryžiuoti siūlai; *LKK su ažuolo lapais* - ties viduriu skersai 4 mm pločio žalia juostelė; *LKK su kardais ir ažuolo lapais* - ties viduriu skersai 4 mm žalia juostelė ir ant jos sukryžiuoti du geltoni siūlai. *Laisvės Kovos Karžygiai* sega auksinės (geltonos) spalvos baretę su *LKK* baretės spalvos raudonais dryželiais. Ši baretė segama aukščiau kitų *LKK* barečių.

PL - tai žemesnis už *LKK* ir aukštesnis už *Padėką* žymuo. Jis yra trijų rūšių:

- 1-os rūšies *PL*, teikiamas už drąsą, narsumą, pasiaukojimą ir nuopelnus;
- 2-os rūšies *PL*, teikiamas už organizacinius nuopelnus (drausmingumą, uolumą, gerą pareigų ėjimą, konkrečius organizacinius darbus);
- 3-os rūšies *PL*, teikiamas už aukščiau nurodytose abejose pastraipose numatytus nuopelnus drauge.

Padėkos gali būti:

- *Padėka* įsakyme;
- *Padėka* žodžiu arba (nesant galimybės pareikšti žodžiu) raštu.

Nežinoma, ar ši gana sudėtinga apdovanojimų sistema buvo pilnai įgyvendinta, tačiau nuo 1950 m. spalio 7 d.¹⁶ tikrai realizuotas šiek tiek pakeistas (supaprastintas) *Laisvės Kovos kryžiaus* atžymėjimas (žymuo). Jį sudarė:

- trijų laipsnių dviejų rūšių (1-os ir 2-os) *Laisvės Kovos kryžius*,
- dviejų rūšių (1-os ir 2-os) *Laisvės Kovos kryžiaus medalis*.

Šie LLKS žymenys buvo teikiami Jūros srities Žemaičių apygardoje. Nesant galimybių pagaminti garbės ženklus, teikiami buvo tik atitinkami apdovanojimo pažymėjimai, beje spausdinti poligrafijos būdu¹⁷, pagal kuriuos Lietuvai iškovojus Nepriklausomybę būsią įteikti pagaminti garbės ženklai (Šiuo metu pastaroji nuostata Lietuvos Respublikoje vykdoma, vietoj *Laisvės Kovos kryžiaus* suteikiant atitinkamo laipsnio *Vyčio kryžiaus ordiną*).

Partizanų spaudoje¹⁸ paskelbta LLKS garbės ženklų juostelių (barečių) aprašymas.

- *Laisvės Kovos Karžygio garbės ženklas* - nepakeistas.
- *LLK* juostelė yra 31 mm ilgio, 10 mm pločio žalios spalvos, skersai juostelės po 0,5 mm nuo abiejų galų po 1 mm pločio juodą dryželį, 0,5 mm nuo jų juostelės link vidurio - po vieną 4 mm pločio juodą dryželį ir dar už 0,5 mm. vėl po vieną 1 mm pločio juodą dryželį.

LLK rūšys ir laipsniai juostelėse žymimi taip:

- 1-os rūšies. III laipsnio *LLK* ant juostelės vidurio segami geltonos (auksinės) spalvos metaliniai sukryžiuoti kardai;
- 1-os rūšies II laipsnio *LLK* - segami tokie pat dveji metaliniai sukryžiuoti kardai;
- 1 -os rūšies I laipsnio *LLK* - segami tokie pat treji metaliniai sukryžiuoti kardai;
- 2-os rūšies III laipsnio *LLK* - įstrižai segamas 13 mm ilgio pilkšvo (metalinio) atspalvio ažuolo lapas (metalinis ar siuvinėtas);
- 2os rūšies II laipsnio *LLK* - segami 2 tokie pat ažuolo lapai;
- 2 rūšies I laipsnio *LLK* - segami 3 tokie pat ažuolo lapai.
- *LLK medalis* yra dviejų rūšių vieno laipsnio. *LLK* medali, juostelės yra:
 - 1-os rūšies *LLK medalio* juostelė žalia, skersai 0,5 mm nuo galų po vieną 5 mm pločio raudoną dryželį;
 - 2-os rūšies *LLK medalio* juostelė žalia, skersai 0,5 mm nuo galų po vieną 5 mm pločio juodą dryželį.

Neturint galimybių pagaminti metalinių kardų ir ažuolo lapų, leidžiama vietoj metalinių sukryžiuotų kardų naudoti du sukryžiuotus auksiniai geltonos spalvos siūlus; vietoj ažuolo lapų, naudoti atitinkamą skaičių 4 mm pločio žalių juostelių, simetriškai išdėstytų skersai juostelei jos vidurinėje dalyje.

Be šių apdovanojimų dar buvo priimtas specialus garbės ženklas - *Sužeidimo ženklas*. *Sužeidimo ženklas* - tai 40 mm ilgio, 10 mm pločio raudonos spalvos juostelė, išilgai juostelei 1 mm nuo abiejų jos kraštų atstumu po 1 mm pločio juodą dryželį. *Sužeidimo ženklo* juostelė dėvima ant kairiosios rankovės išorinės pusės, apie 16 cm nuo rankovės galo. Turint daugiau nei vieną sužeidimo juostelę, jos tvirtinamos viena virš kitos 1 cm atstumu. *Sužeidimo garbės ženklas*, matyt, buvo naudojamas dar iki LLKS įkūrimo 1949 m.. Tauro apygardoje jį įvedė

apygardos vadas **Jonas Aleščikas-Rymanatas** 1948 m. liepos 12 d. Įsakymu¹⁹.

1949 m. buvo įsteigtas ir bendras *Partizano* ir *Kandidato* (į partizanus) ženklai:

- *Partizano ženklas* - ant juodos spalvos medžiagos Vyčio kryžius, per 2,5 mm nuo jo pakraščių pritvirtinta 2,5 mm pločio raudonos juostelės. Vyčio kryžius pritvirtintas ant rombo pavidalo žalios medžiagos. Partizano ženklas dėvimas ant kairiosios rankovės išorinėje pusėje, per vidurį tarp peties ir alkūnės.
- *Kandidato ženklas* - toks pat. kaip ir Partizano ženklas žalios spalvos medžiagos rombas.

Skiriamasis partizanų ženklas - kepurės kokarda - tai trikampio formos tamsiai žalios spalvos medžiagos fone pritvirtintas varinis Vyčio Kryžius. Kokardos rėmai aliuminio, balti. Kokardos aukštis apie 35 mm. Kokardos dėvėjimas prie kariško sukirpimo kepurų privalomas visiems partizanams ir kandidatams.

Partizanų archyvuose išlikę dokumentai rodo, kad partizanų struktūros veikė pagal reguliariosios kariuomenės pavyzdį. Apdovanojimui buvo vykdomi apygardos vado įsakymu, raštišku žemesniųjų vadų pristatymu, kuriame turėjo būti nurodomas pristatomojo apdovanojimui pasižymėjimas. Apdovanojimui įsakymai būdavo skelbiami partizanų įsakymuose, spaudoje.

Paprastai apdovanojimai buvo vykdomi apygardų ar rinktinių vadų bei jų štabų viršininkų, pasirašiusių taip pat slapyvardžiais. Vadų parašai apdovanojimo aktuose tvirtinami dalinio (apygardos, rinktinės) apskritu herbiniu antspaudu. Turima dokumentų, kuriuos pasirašęs LLKS Ginkluotųjų Pajėgų vadas **Adolfas Ramanauskas-Vanagas**. Dažniausiai apdovanojimo dokumentuose būdavo nurodomi tik apdovanotųjų slapyvardžiai, tačiau kartais, ypač pirmaisiais Laisvės Kovos metais, pasitaiko ranka įrašyta ne tik apdovanojamojo slapyvardis, bet ir pavardė. Pavyzdžiui, Tauro apygardoje *Rėmėjo uolumo juostele* apdovanoti rėmėjai **Daunoras-Motiejus Vosylius**²⁰ ir **Audronė-Ona Vosylienė**; *Narsumo juostele* apdovanotas partizanas **Triupas-Juozas Armonaitis, s. Kazimiero**^{20,21}. Matyt, šie itin pavojingi dokumentai buvo ypač saugiai paslėpti ir tik todėl išliko kaip svarbūs istorijos liudininkai.

Okupantams vykdant totalinę tautos genocidą, juos rėmusiems maistu, drabužiais, vaistais, ar jų laikinųjų būstinių - žeminių (bunkerių) globėjams grėsė žiaurios bausmės: trėmimai į Sibirą, koncentracijos lageriai, kalėjimai ar net mirtis. Suprantama tad, kad visi ryšiai su partizanais turėjo būti itin slapti, ir bet koks konspiracijos pažeidimas galėjo būti lemtingas daugeliui su antisovietiniu pasipriešinimu susijusių žmonių. Tuo galima paaiškinti faktą, kad per sovietmečio pusamžį labai mažai išliko autentiškų partizanų apdovanojimo dokumentų: dalis jų sunaikinta konspiracijos sumetimais, dalis pražuvo dėl trėmimų, dalis sunyko dėl netinkamų slėpimo sąlygų, parastai, užkasus žemėje. Tai apsunkina partizanų

apdovanojimų istorijos tyrimus, neleidžia susidaryti išsamų vaizdą apie partizanų praktikuotus apdovanojimus visose Lietuvos apygardose, ypač iki jų susijungimo 1949 m. vasario 16 d. į vieningą frontą, vadovaujamą LLKS Tarybos Prezidiumo su partizanų generolu **Jonu Žemaičiu-Vytautu** avangarde. Stebėtina, tačiau dalis apdovanojimo dokumentų (aktų, *Pasižymėjimo lapų*, *LKK* pažymėjimų) vis dėlto išliko, tapdami svarbiais istorijos liudininkais. Daugumą jų išsaugojo šeimos nariai, dalis išliko kartu su partizanų štabų dokumentais, slėptais pieno bidonuose po žeme net 50 metų! Apie kai kuriuos apdovanojimus galima rasti žinių KGB bylose, Lietuvos vyriausybės perimtose po 1991 metų pučo pralaimėjimo Rusijoje.

Informacijos stoka ir išsibarstymas neleidžia mums pretenduoti į šio tyrimo išsamumą, informacijos tikslumą, tačiau pagal turimą medžiagą jau galima sudaryti duomenų lentelę. Tikimės, kad žemėje paslėptų partizanų archyvai atskleis dar ne vieną žygdarbį, atitinkamai įvertintą aukštesnės vadovybės, ir suteiks galimybę Nepriklausomai Lietuvai deramai atžymėti nepalūžusius, iki galo išsaugojusius ištikimybę partizano priesaikai.

Aukščiausio partizanų įvertinimo - *Laisvės Kovotojo Karžygio vardo* - nusipelnė aštuoni narsūs partizanų vadai. Tai Pietų Lietuvos partizanų organizatorius **Konstantinas Bajerčius-Garibaldis**, Jungtinės Kęstučio apygardos vadas **Juozas Kasperavičius-Visvydas**, Dainavos apygardos štabo skyriaus viršininkas **Jurgis Krikščiūnas-Rimvydas**, Tauro apygardos Maironio kuopos vadas part. lt. **Kazimieras Pyplys-Mažytis**, Audronis, Pietų Lietuvos partizanų vadas, plk. lt. **Juozas Vitkus-Kazimieraitis**, Dainavos apygardos vado pavaduotojas, part. lt. **Vaclovas Voveris-Žaibas**, LLKS Tarybos Prezidiumo sekretorius part. mjr. **Petras Bartkus-Žadgaila**, Sąžinė, Alkupėnas (visi po mirties), Tauro apygardos Birutės rinktinės vadas part. kpt. **Juozas Lukša-Skirmantas**, **Skrajūnas**, **Mykolaitis**, **Kazimieras**²⁴.

1990 metais Lietuvai vėl atkovojus Nepriklausomybę, Laisvės Kovos partizanams įstatymu pripažintas karių savanorių statusas, įteisinti jų partizaniški kariniai laipsniai²⁵. 1997 m. liepos 3 d. Lietuvos Seimas priėmė įstatymą²⁶, papildantį Lietuvos Respublikos Ordinų, medalių ir kitų pasižymėjimo ženklų įstatymo 133 straipsnį² dalimi: „Ginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyvių - karių savanorių ir neginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) karių - laisvės kovų dalyvių apdovanojimai prilyginami valstybiniais apdovanojimams pagal Lietuvos Respublikos pasipriešinimo 1940 - 1990 metų okupacijoms dalyvių teisinio statuso pripažinimo ir karių savanorių karinių laipsnių bei apdovanojimų prilyginimo įstatymą. Asmenims, apdovanotiems visų rūšių ir laipsnių *Laisvės Kovos kryžiais*, *Laisvės Kovos kryžiaus medaliais* bei *Laisvės Kovos Karžygio garbės vardu*, yra suteikiamas atitinkamo laipsnio *Vyčio kryžiaus ordinas*.“

Garbingoje ir teisingoje kovoje dėl Lie-
tuvos Laisvės ir Nepriklausomybės
GEDIMINO TV-TIS-vism. gam.....
Linui
už įpatingą uždavinį, atlikimą.....
įsakymu GEDIMINO TEVŪNISOŠ vado Nr 5...
5.2.. 1950 m. rugsėjo... mėn. 8 d. išreikšta

Padėka

Jai būna garbė tiems, kurie pasižventu-
siu, atkakliu ir ryžtingu darbu, nebe'ari-
nei kietu vargo, nei kencių, nei rirties pa-
vojeus, siekia Laisvės ir Nepriklausomybės!

Sigitas
Gedimino Vadoš

PADEKOS
Nr. 3...

19.60 m. gruodžio... mėn. 20 d.

Gedimino tėvūnijos 1950 m. rugsėjo 8 d. Padėka rėmėjui Linui (įteikta 1950 m. gruodžio 20 d.)

Žemaičių apygardos štabo rėmėjo Girulio Pasižymėjimo lapas. 1951 m. rugsėjo 18 d

Nuorašas.

L.L.K. Tauro Apygarda Žalgirio Rinktinėi

Slaptai

121

Į S A K Y M A S Nr. 29.

Būstinė, 1948 m. liepos mėn. 12 diena.

Rikiuotės sritis.

§ 1.

Skelbiu Rinktinės žiniai ir vykdymui Apygardos Vado įsakymo Nr. 15 § § 1, 2, 3, 4, 5, 6 ir 7 is 46.7.2. -----

§ 1.

Atžymėjimui kovotojų sužeidimams, nustatau sužeidimo ženklą ir jo taisykles.

Į s a k a u Rinktinių Vadams supažindinti kovotojus ir atatinkamiems juos įsigyti.

§ 2.

Paiškėjo, kad kovotojus liečianti dokumentacija buvo visai netvarkoma arba tvarkoma įvairiai Rinktinėse. Suvienodinimui Apygardoje kovotojus liečiančios dokumentacijos Vadams įsakau laikytis š.m. instr. nr. 3

Teismo sritis .

§ 3.

Praktika parodė, kad ne visuomet kovotojų nusikaltimus yra galimybių pravesiti per Karo Lauko Teismą. Šios dienos įvedu Drausmės N. ostatų papymą, pagal šių metų instrukciją Nr. 2 Rinktinių Vadams į s a k a u , esant reikalui, ja vadovautis.

§ 4.

Visi kovotojai, pasidavę gyvi į MVD rankas, dezertyravę, perėję į legalų gyvenimą be savo tiesioginių Viršininkų žinios, nežiūrint ar jie padarė išdavimų ar ne, turi būti atiduoti Karo Lauko Teismui.

Karo Lauko Teismas padarys jiems atatinkamus sprendimus.

§ 5.

Pasyvūs kovotojai - ryšininkai, rėmėjai atiduodami Karo Lauko Teismui jų suėmimo atvejais tais atsitikimais, kai išplepa kas reikia ir nereiškia, padaro išdavysčių, ko pasekoje pakenkia mūsų organizacijai.

§ 6.

Atiduotiniems Karo Lauko Teismui su atatinkamais raportais turi būti pristatyta ir pravesta kvota su visais įrodymais. Kvotoje turi būti išaiškinta aplinkybės ir nusikaltimas.

§ 7.

Į s a k a u Rinktinių Vadams, išskyrus Žalgirio Rinktinę, kuri dalinai pati tvarko, neatidėliojant į v y k d y t i §§ 4, 5, 6, Vilkinimas trukdo Teismo srities tvarkymui.

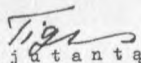
Rinktinių Vadai apie atidavimą Karo Lauko Teismui skelbia įsakymuose, tuo pačiu išbraukia iš sąrašų. Šio įsakymo §§ 4 ir 5 palieštus kovotojus.

Originalą pasirašė: RYMANČAS

Nuorašas tikras: ARŪNAS

----- Apygardos Vadas ----- už. A. J. utantą.

Originalą pasirašė: S A I D U Č A S
Rinktinės Vadas

Nuorašas tikras:
už A d j u t a n t a .

Tauro apygardos vado Jono Aleščiko-Rymanto 1948 m. liepos 12 d. Įsakymas dėl Sužeidimo ženklo įvedimo

L. T. K. S. Tarybos Prezidiumo X Sekcijos
1950 m. gruodžio mėn. 31 d.
n u t a r i m a s Nr. 5.

Remiantis LLKS įstatų 15 str. ir LLKS statuto 44 str., Seimui
išvardinti laisvės kovotojai partizanai atžymimi:

Laisvės Kovos Kryžiams I laipsnio /su kardais/,
 suteikiant drauge Laisvės Kovotojo Karžygio garbės vardą -

1. Prt.kpt. Mykolaitis /LB vdv-bės narys/,
2. Prt.kpt. Rimvydas /N - B vdv-bės narys/,
3. Prt.ltn. Audronis-Mažytis /LA vdv-bės pag.
 pareig./.

Tamagn
LV

Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos Prezidiumo X Sekcijos Nutarimas apdovanoti Laisvės Kovos kryžiais ir suteikti Laisvės Kovos Karžygio vardus Tauro apygardos partizanams, pasirašytas partizano gen. A. Ramanausko-Vanago 1950 m. gruodžio 31 d. Iš A. Ramanauskaitės-Skokauskienės šeimos archyvo

LLKS
Tauro Apygardos
Geležinio Vilko Rinktinės Geležinio Vilko Rinktinės
Dešinio Tv Vadas Vadui
1950. 8. 23.
Nr. 887.

R a p o r t a s

Prašau Tamstą apdovanoti Dešinio Tv Rėmėją
-Bičiulę Jaunamartę LLKS atžymėjimu, Pasižymėjimo Lapu.

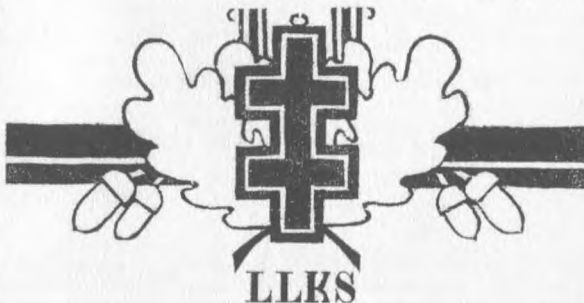
R Jaunamartė 1946 m. leido partizanams pasida-
ryti slėptuvę, kurioje išgyventa vienus metus.
1949 m. R Jaunamartė buvo išduota P Leopardo, ~~ys~~
bet per tardymus nieko neišdavė ir pati save išsilaikė
teisingai, nors tuo laiku žinojo daug partizaninių
paslaptų.

Tv *Vijis*

*gautas 10. 9. 7.
Reg Nr. 384.*

Raportas Geležinio Vilko Rinktinės vadui dėl apdovanojimo Pasižymėjimo lapu partizanų rėmėją Jaunamartę. Iš Tauro apygardos muziejaus fondų

Atiduok Tėvynei, ką privalai!

LLKS

Garbingoje ir teisingoje kovoje dėl Lietuvos Laisvės ir
 Nepriklausomybės
 uš

 (sakymu Vado Nr.
 8 . . . 19 . . . m. . . . mėn. . . d. apdovanotas

LAISVĖS KOVOS KRYŽIUMI

1-os rūšies III laipsnio

*Lai būna garbė tiems, kurie pasižventusiu,
 atkakliu ir ryžtingu darbu, nebudami nei
 kieto vargo, nei kančių, nei mirties pa-
 vojaus, siekia Lietuvos ir Nepriklausomybės!*

LKK LAPO

Nr. _____

19 . . . m. mėn. . . d.

*Partizanų apdovanojimo lakštas (neužpildytas).
 Iš Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus fondų*

LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTAS
DEKRETAS

Išrašas

DĖL VYČIO KRYŽIAUS ORDINO SUTEIKIMO

2003 m. vasario 10 d. Nr. 2050
Vilnius

1 straipsnis.

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos valstybės apdovanojimų įstatymo 27 str. ir Lietuvos Respublikos pasipriešinimo 1940-1990 metų okupacijoms dalyvių teisinio statuso pripažinimo ir karių savanorių karinių laipsnių bei apdovanojimų prilyginimo įstatymo 3 str. ir atsižvelgdamas į krašto apsaugos ministro bei

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro teikimą,

**Vyčio Kryžiaus ordinus
suteikiu**

šiems ginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyviams:

Komandoro didįjį kryžių

Viktorui Šniuoliui -

Prisikėlimo apygardos partizanui,
1949 m. apdovanotam Laisvės Kovos 3-ojo laipsnio Kryžiumi su kardais,
1950 m. apdovanotam Laisvės Kovos 2-ojo laipsnio Kryžiumi su kardais,
1952 m. apdovanotam 2 rūšies Laisvės Kovos 3-ojo laipsnio Kryžiumi,
1952 m. apdovanotam Laisvės Kovos Kryžiaus medaliu.

2 straipsnis.

Šis dekretas įsigalioja nuo jo pasirašymo dienos.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

Valdas Adamkus
VALDAS ADAMKUS

Garbė Tau, Tėvyne, turinčiai sūnų ir
dukų, pasiryžusių dėl Tavo garbės ir
laisvės aukotis ir mirti, kurie savo au-
ka pina Tau nevystantį garbės vainiką,
kad Tavo vardas ir laisvė liktų amžiams
nežuvę!

Laisvės Kovotojau,

L.B. adij... prt. *lt. Vytvyto!*

Tau, pamiršusiam kasdieninį gyvenimą ir
jo lūkesčius, pamynusiam po kojomis,
daug skaudžių nelaimių ir pražūtį ne-
šantį, pikčiausią blogį - alkoholį, au-
kojančiam Tėvynei viską, net ir save,
už *narsumą*

apdovanotam Laisvės Kovos Kryžiumi II
laipsnio su *karalais*

19... m. mėn. ... d., ski-
riamas "Kovos keliu žengiant" II tomas,
kuris ir toliau testiprina Tavo dvasią,
jėgas ir meilę Tėvynei, kurios gerovei
ir Tu esi pasiryžęs gyventi ar mirti.

PRISIKEIMAS Komitetas
kova! su alkoholizmu:

Šniuolius
Šniuolius
Vytautas

Raštas, kuriuo part. leit. Viktorui Šniuoliui-Vytvydžiui, apdovanotam Laisvės Kovos II l. kryžium, skiriamas partizanų poezijos rinkinio „Kovos keliu žengiant“ II tomas. Iš Viktoro Šniuolio asmeninio archyvo

Atiduok Tėvynei, ką privalai!

LLKS

Garbingoje ir teisingoje kovoje dėl Lietuvos Laisvės ir
Nepriklausomybės *Lemaičių Apygardos*
vadovybės, šalininkų
už *nenusilomą ir pastovų rūpinimą*
si laisvės kovoje
įsakymu *Lemaičių Apygardos* Vado Nr. *2*
§ 3. 1953. m. *gegužės* mėn. *26* d. apdovanotas

LAISVĖS KOVOS KRYŽIAUS MEDALIŲ

2-os rūšies

Lai būna garbė tiems, kurie pasižventusiu,
atkakliu ir ryžtingu darbu, nebudami nei
kieto vargo, nei kančių, nei mirties pa-
vojaus, siekia Laisvės ir Nepriklausomybės!

LKKM LAPO

Nr. _____

1953 m. *balandžio* mėn. . . d.

Laisvės Kovos kryžiaus 2-os rūšies medalio apdovanojimo lapas (neįteiktas)

Lentelė. Lietuvos partizanų žymenys, teikti 1946 -1954 m.

Eil. nr.	Apdovanojimas	Partizanų sritis	Metai
1.	<i>Partizanų juostelė „ Už narsumą "</i>	Pietų Lietuvos sritis	1946-1949
2.	<i>Partizanų juostelė „ Už uolumą "</i>	Pietų Lietuvos sritis	1946-1949
3.	<i>Partizanų rėmėjų juostelė „ Už uolumą "</i>	Pietų Lietuvos sritis	1946-1949
4.	<i>Laisvės Kovos kryžius („ Už narsumą ", su kardais) - I, II, III laipsniai</i>	Pietų Lietuvos sritis	1947- 1949
5.	<i>Laisvės Kovos kryžius („ Už uolumą ", be kardų) - I, II, III laipsniai</i>	Pietų Lietuvos sritis	1947- 1949
6.	<i>Laisvės Kovos Karžygio vardas</i>	LLKS, visoje Lietuvoje	nuo 1949 m.
7.	<i>Laisvės Kovos kryžius (su kardais) - I, II, III laipsniai</i>	LLKS, visoje Lietuvoje	nuo 1949 m.
8.	<i>Laisvės Kovos kryžius (su ažuolo lapais) - I, II, III laipsniai</i>	LLKS, visoje Lietuvoje	nuo 1949 m.
9.	<i>Laisvės Kovos kryžius (su kardais ir ažuolo lapais) - I, II, III laipsniai</i>	LLKS, visoje Lietuvoje	nuo 1949 m.
10.	<i>Laisvės Kovos kryžius (1-os rūšies) - I, II, III laipsniai</i>	LLKS, visoje Lietuvoje	1950- 1954
11.	<i>Laisvės Kovos kryžius (2-os rūšies) - I, II, III laipsniai</i>	LLKS, visoje Lietuvoje	1950-1954
12.	<i>Laisvės Kovos kryžiaus medalis (1-os rūšies)</i>	LLKS, Jūros sritis	1950- 1954
13.	<i>Laisvės Kovos kryžiaus medalis (2-os rūšies)</i>	LLKS, Jūros sritis	1950- 1954
14.	<i>Pasižymėjimo lapas (1-os, 2-os, 3-os rūšies)</i>	LLKS, visoje Lietuvoje	1949- 1954
15.	<i>Padėka</i>	LLKS, visoje Lietuvoje	1949- 1954
16.	<i>Sužeidimo ženklas</i>	Visoje Lietuvoje	nuo 1948 m.

Pirmasis partizanas, apdovanotas Partizanų *Narsumo* ir *Uolumo juostelėmis* (abiem kartu), buvo A apygardos vadas **Adolfas Ramanauskas-Vanagas**²² (vėliau apdovanotas *Laisvės Kovos I ir II laipsnio kryžiais*). Visų trijų laipsnių *Laisvės Kovos kryžiais* (su kardais) apdovanoti Tauro apygardos vadai **Zigmas Drunga-Mykolas Jonas** ir **Antanas Baltūsis-Žvejys** (abudu po mirties)²³.

Remiantis aukščiau paminėtu įstatymu²⁶ *Vyčio kryžiaus I laipsnio ordinai* buvo suteikti visiems aštuoniems *Laisvės Kovotojams Karžygiams*²⁷ (visiems po mirties). *Vyčio kryžiaus I ir II laipsnių ordinai* suteikti part. gen. **Adolfui Ramanauskui-Vanagui**^{28,29}, *Vyčio kryžiaus I laipsnio ordinas* suteiktas Didžiosios Kovos apygardos Plieno rinktinės vadui **Alfonsui Morkūnui**-

Plienui³⁰, Dainavos apygardos vadui **Lionginui Baliukevičiui-Dzūkui**, Tauro apygardos vadui mjr. **Zigmui Drungai-Mykolui Jonui**, LLKS Tarybos Prezidiumo nariams **Leonardui Grigoniui-Užpaliui**, **Broniui Liesiui-Nakčiai** ir LLKS Tarybos Prezidiumo nariui, visuomeninės dalies viršininkui part. plk. **Juozui Šibailai-Merainiui**, **Diedukui** (visiems po mirties)³¹, Lietuvos Laisvės Armijos vadui **Kaziui Veverskiui-Seniui**, Žemaičių Legiono ir Lietuvos Tautinės Tarybos įkūrėjui **Jonui Noreikai-Generolui Vėtrai**³², Vytauto apygardos vadui **Vincui Kauliniui-Miškiniui**, Prisikėlimo apygardos štabo viršininkui **Vytautui Jonui Šniuoliui-Svajūnui** (abiems po mirties)³³; *Vyčio kryžiaus II laipsnio ordinai* suteikti partizanų vadams Tauro apygardos vadui **Aleksandrui Grybinui-Faustui**, Tauro apygardos štabo viršininkui ir Geležinio Vilko rinktinės vadui **Vincui Štrimui-Šturmui**, Geležinio Vilko rinktinės vadui **Algirdui Varkalai-Žaliukui**, **Daumantui**³¹, Jūros srities vadui **Vaclovui Ivanauskui-Gintautui**, Jūros srities štabo viršininkui **Vytautui Gužui-Kardui**, **Vyteniui**, Rytų Lietuvos srities štabo nariui poetui **Broniui Krivickui-Vilniui**, Tauro apygardos štabo nariui **Jonui Pileckiui-Brokui**, **Šarūnui** (visiems po mirties)³⁰, Tauro apygardos Žalgirio rinktinės vadui **Juozui Jasulaičiui-Kazokui**, Prisikėlimo apygardos štabo nariui **Laurynei Mingėlui-Džiugui**, Tauro apygardos Kęstučio rinktinės vadui **Kaziui Pinkvartai-Dešiniam**, Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės vadui **Juozui Stravinskui-Žiedui**³⁴ (visiems po mirties), trimis *Laisvės Kovos kryžiais* ir *LKK medaliu* apdovanotam Prisikėlimo apygardos partizanui, laikinai ėjusiam Maironio rinktinės vado pareigas, part. įeit. **Viktorui Šniuoliui-Vytvyčiui-Girėnui** (*didysis komandoro kryžius*)³⁵. *Vyčio kryžiaus III laipsnio ordinai* suteikti partizanų vadams **J. Gegužiui-Diemedžiui**, **A. Milaševičiui-Ruoniui**, **Sergijui Staniškiui-Litui**, **Vilčiai**, **Viktorui Vitkauskui-Karijotui**, **Saidokui**³¹ (visiems po mirties), **Pranui Muningiui-Žvelgaičiui**³⁶ (po mirties), partizanų ryšininkams, rėmėjams **Pranui Rutkauskui** (po mirties), **Alfonsui Kuzmickui**³⁵, **Anei Martinkevičienei-Arūnei**, **Julei Žibūdienei-Ramunei**,³⁰ **Jurgiui Albavičiui**, **Anei Narvičienei-Konvalijai**³³, **Jagvygai Grigoraitytei-Sutkienei-Sesutei**³⁶ ir kitiems.

Vyriausiasis Lietuvos partizanų vadas, LLKS Tarybos Prezidiumo pirmininkas partizanas generolas **Jonas Žemaitis-Vytautas**, teikęs kitiems partizanams ir vadams apdovanojimus, 1997 m. vasario 4 d. buvo apdovanotas *Vyčio kryžiaus I laipsnio ordinu*¹².

Ypač daug partizanų ir jų ryšininkų, rėmėjų apdovanota 1998-2001 metais. Straipsnio apimtis neleidžia išvardinti visus apdovanotuosius, kurių pilnas sąrašas ir apdovanojimo dekretai skelbiami Internetu, Lietuvos Seimo ir Lietuvos Prezidento svetainėse³⁷⁻³⁹, todėl pažymėsime tik žymiausius partizanų vadus ir

eilinius, kurie už drąsą ir pasiaukojimą, dažniausiai po mirties, buvo apdovano-
ti *Vyčio kryžiaus* aukštesnių laipsnių *ordinais*.

Vyčio kryžiaus I laipsnio ordinu apdovanotas Šiaurės Rytų sritys vadas **Antanas Slučka-Šarūnas**⁴⁰ (po mirties); *II laipsnio ordinu* - Telšių vyskupas **Vincentas Borisevičius**⁴¹ (po mirties), Tauro apygardos vadas kpt. **Leonas Taunys-Kovas**, Lietuvos Išlaisvinimo komiteto įkūrėjas kapelionas **Antanas Ylius-Vilkas**, Tauro apygardos kapelionas **Justinas Lelešius-Grafas**, Dainavos apygardos vadas **Dominykas Jėčys-Ažuolis**, Žemaičių Legiono vadas **Jonas Semaška-Liepa**, Lietuvos Laisvės Armijos vado pavaduotojas **Adolfas Eidimtas-Papunis**, **Žybartas**, Lietuvos Laisvės Armijos štabo narys brig. gen. **Motiejus Pečiulionis-Miškinis**, Jūros sritys vadas **Antanas Bakšys-Germantas**, **Klajūnas**⁴² (visi po mirties), Lietuvos Išlaisvinimo komiteto pirmininkas **Liudas Butkevičius-Luobas**, Dainavos apygardos vadas **Vincas Dainoras-Kelmas**, **Ungurys**, Didžiosios Kovos apygardos vadas **Jonas Misiūnas-Žalasis Velnias**⁴³ (visi po mirties); *III laipsnio ordinu* - kun. **Pranas Gustaitis**⁴¹ (po mirties), **Jonas Aleščikas-Rymantas**, **Julijonas Būtėnas-Stėvė**, **Vladas Montvydas-Žemaitis**, **Juozas Čėponis-Budrys**, **Juozas Palūnas-Rytas**, **Vairas**, **Benediktas Labėnas-Kariūnas**, **Alfonsas Smetona-Žygaudas**, **Henrikas Danilevičius-Vidmantas**, **Mykolas Šemežys-Putinas**, **Aleksas Miliulis-Neptūnas**, **Povilas Morkūnas-Rimantas**³³ (visi po mirties), **Antanas Kraujelis-Siaubūnas**, **Izidorius Pucevičius-Radvila**, **Danielius Vaitelis-Briedis**, **Vincas Seliokas-Gintautas** (visi po mirties), taip pat Tauro apygardos Žalgirio rinktinės partizanas **Juozas Armonaitis-Triupas**, Birutės rinktinės partizanas **Povilas Pečiulaitis-Lakštingala**⁴², partizanų ryšininkė ypatingai svarbiems reikalams **Nina Nausėdaitė-Rasa**, partizanai **Jonas Kadžionis-Bėda**, **Juozas Jakavonis-Tigras**⁴⁰, **Benediktas Trakimas-Genelis**⁴⁴ (po mirties), **Petras Paulaitis-Aidas**⁴⁵ (po mirties), **Jurgis Ožeraitis-Ūsas**⁴⁶ (po mirties), **Kazimieras Antanavičius-Tauras**, **Albinas Pajarskas-Bebas**⁴⁷ (po mirties) ir daugelis kitų.

Paminėjimu norisi pagerbti taip pat *Vyčio kryžiaus IV laipsnio ordinais* apdovanotus Algimanto apygardos narsuolę partizanę, poetę **Dianą Glemžaitę**, paskutinį švį sau pasilikusią, bet stebuklingu būdu išlikusią beaimę partizanę, spaudos redaktorę **Moniką Alūzaitę-Kuličauskienę-Aldoną**, **Audrą**³³ (abidvi po mirties), Geležinio Vilko rinktinės vadą **Juožą Baltrušaitį-Tigrą**, 33 metus (iki mirties) nesusektą partizaną **Stasį Guigą-Trazaną**⁴⁸ (abudu po mirties), „žuvusį“ ir dar kartą „gimusį“ Geležinio Vilko rinktinės partizaną **Petrą Gumauską-Pipirą**, drąsųjį Nedzingės kleboną, Sibiro tremtinių misijonierių kun. **Zigmą Neciunską-Elytę**⁴⁵ (po mirties); pagrindinės organizacijos „Geležinis Vilkas“ narį **Algirdą Petruševičių**⁴², sužeistą be sąmonės patekusį į

emgiebistų rankas poetišką partizaną **Antaną Suraučių-Taurą**³³, Kauno LLA apygardos štabo Organizacinio skyriaus viršininką **Praną Veverškį**⁴⁹, Tauro apygardos štabo ryšininką ypatingiems reikalams **Kazį Matulevičių-Radvilą**⁵⁰ ir daugelį kitų.

Nuoširdžiai dėkoju Marijampolės Tauro apygardos partizanų ir tremties muziejaus buvusiai vedėjai Aldonai Vilutienei, Auksutei Ramanauskaitei-Skokauskienei, partizanams Juozui Armonaičiui-Triupui, Kaziui Matulevičiui-Radvilai, Viktorui Šniuoliui-Vytvyčiui, Kultūros paveldo bendrijos „Atmintis“ darbuotojams ir visiems, padėjusiems rinkti medžiagą apie partizanų narsumo relikvijas bei leidusiems nusikopijuoti ir skelbti jų turimus dokumentus.

Literatūra:

1. Lietuvos valstybės ordinų, medalių ir kitų pasižymėjimo ženklų įstatymas // Vyriausybės žinios. 1930 12 20. Nr. 343/2345. Šalkauskis K. Lietuvos novelos. - Kaunas, 1936. P. 154-164.
2. Laikinosios Lietuvos Vyriausybės 1919 m. liepos 30 d. įsakymas. Kaunas, 1919 m. rugpjūčio 7 d. Nr. 127 // Lietuvos kariuomenei. 1919 m. („Nustatoma trijų laipsnių kryžius duodamas kareiviams ir karininkams už narsumą kovoje su priešininkais. Kryžius ant visų keturių kampų turi parašą „*už Tėvynę*“. Pirmo ir antro laipsnio - plieno kryžiai, trečio - žalvario kryžiai. Antro ir trečio laipsnio kryžius sujuosta turi metalinį ažuolo lapų vainiką.“)
3. Valstybės prezidento A. Smetonos 1920 m. vasario 8 d. įsakymas Nr. 234 // Lietuvos kariuomenei. 1920 m. („Laikinosios Vyriausybės nutarimu lapkričio mėnesio 26 dienos 1919 metų pakeisti Kryžių „*Už Tėvynę*“ Kryžiumi paimtu iš Raitelio skydo ir mano lapkričio mėnesio 30 dieną patvirtintąjį pavadinti „*Vyties Kryžiumi*.“)
4. Krašto Apsaugos Ministerio Įsakymas Nr. 47. Kaunas, 1926 gegužės 22 d. // Įsakymai kariuomenei. 1926 m.
5. Vyties Kryžiaus ordino Įstatymas ir Statutas. - Kaunas, 1928. -1 sk., §1.
6. Lietuvos valstybės ordinų, medalių ir kitų pasižymėjimo ženklų įstatymas // Vyriausybės žinios. 1930 12 20. Nr. 343/2345.
7. Pavyzdžiui, gen. leit. Konstantinui Kleščinskiui apdovanojimas *Vyties kryžiumi* buvo panaikintas, išaiškinus jį buvus SSRS šnipu (**Budrys J.** Atsiminimai. Kontržvalgyba Lietuvoje. - Vilnius, 1991. P. 119-141 ; **Jankauskas V.** Nepriklausomos Lietuvos generolai. - 1998. P. 142-153).
8. Vytauto Didžiojo karo muziejaus 1999 04 16 raštas Nr. 48 LGRTC direktorei D. Kuodytei dėl apdovanojimo atėmimo div. gen. Vincui Vitkauskui (*Vyčio kryžiaus V 1. ordino* ir 2-os rūšies *Vyties kryžiaus* 11.), Liudui Girai (*Vyties kryžiaus* 2-os rūšies I 1.), plk. T. Chodakauskui (MGB agentui „Liūtui“, *Vyčio kryžiaus V 1.*), kpt. Vladui Kurkauskui (MGB agentas „Pikuolis“, *Vyčio kryžiaus V 1. ordino*), plk. leit. Liudui Šimonėliui (MGB agentas „Šilaitis“, 2-os rūšies *Vyties kryžiaus ordino*), plk. Pranui Tvaronui (*Vyčio kryžiaus V 1. ordino*).

9. Anušauskas A. Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940- 1958 metais.-Vilnius, 1999. P. 494.
10. **Gaškaitė** N. Pasipriešinimo istorija. 1940-1953 metai. - Vilnius, 1997.
11. **Ramanauskas (Vanagas)** A. Daugel krito sūnų...-Vilnius, 1991. P. 161 (1999. P. 211-212).
12. Lietuvos kovų ir kančios istorija. Laisvės kovos 1944 - 1953 metais (dokumentų rinkinys).- 1996. P. 579-581.
13. **Ramanauskas (Vanagas)** A. Daugel krito sūnų...- Vilnius, 1991. P. 415-416 (1999. P. 544).
14. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio 1949 m. vasario 16 d. Deklaracija (įvadinio straipsnio autorius A. **Stasiškis**) // Valstybės žinios. - Vilnius, 1999.
15. Lietuvos kovų ir kančios istorija. Laisvės kovos 1944 - 1953 metais (dokumentų rinkinys). 1996. P. 359-362.
16. **Gaškaitė** N. Pasipriešinimo istorija. 1940- 1953 metai. - Vilnius, 1997. P. 89.
17. Gaškaitė N., Kuodytė D., Kašėta A., Ulevičius B. Lietuvos partizanai 1944 - 1953.- Kaunas, 1996. P. 110; Lietuvos valstybinės heraldikos raida. Parodos katalogas. Trakų Salos pilis / sudarytojai V. Poviliūnas, S. Sajauskas. 1998 02 15 — 1998 05 01.-Vilnius, 1998. P. 38.
18. LLKS Rytų Lietuvos vadovybės organas „Aukštaitis“. 1952 m. III ketv. Nr. 2.
19. L.L.K. Tauro apygardos vado Rymanto Įsakymas Žalgirio rinkinei. 1948 07 12. Nr. 29.
20. **Sajauskas S.** Lietuvos partizanų žymenys 1945 - 1954 m. / Kolekcija. 1999. Nr.7. P. 31-36.
21. **Paulavičius A.** Kraujo upeliai tekėjo - Kaunas, 1990 (spalvota iliustracija).
22. **Ramanauskas (Vanagas)** A. Daugel krito sūnų...- Vilnius, 1991. P. 200-201 (1999. P. 272-273).
23. Lietuvos kovų ir kančios istorija. Laisvės kovos 1944- 1953 metais (dokumentų rinkinys). 1996. P. 586-587.
24. **Gaškaitė** N. Pasipriešinimo istorija. 1940- 1953 metai. - Vilnius, 1997. P. 87.
25. Lietuvos Respublikos pasipriešinimo 1940 - 1990 metų okupacijoms dalyvių teisinio statuso pripažinimas ir karių savanorių karinių laipsnių bei apdovanojimų prilyginimo įstatymas Nr. VIII—398. Vilnius, 1997 m. liepos 3 d. // Valstybės žinios. 1997. Nr. 67. P. 24.
41. Lietuvos Respublikos Ordinų, medalių ir kitų pasižymėjimo ženklų įstatymas Nr. VIII—399. Vilnius, 1997 m. liepos 3 d. // Valstybės žinios. 1997. Nr. 67. P. 25.
42. Lietuvos Respublikos prezidento dekretas Nr. 1458. Vilnius, 1997 m. lapkričio 20 d. //Valstybės žinios. 1997. Nr. 107-2698.
44. Lietuvos Respublikos prezidento dekretas Nr. 310. Vilnius, 1999 m. vasario 1 d. //Valstybės žinios. 1999. Nr. 18-461.
45. Lietuvos Respublikos prezidento dekretas Nr. 4. Vilnius, 1998 m. kovo 6 d. // Valstybės žinios. 1998. Nr. 24.
46. Lietuvos Respublikos prezidento dekretas Nr. 237. Vilnius, 1998 m. lapkričio 18

- d. // Valstybės žinios. 1998. Nr. 104-2869.
48. Lietuvos Respublikos prezidento dekretas Nr. 71. Vilnius, 1998 m. gegužės 19 d. // Valstybės žinios. 1998. Nr. 49-1335.
49. Lietuvos Respublikos prezidento dekretas Nr. 1205. Vilnius, 1997 m. vasario 14 d. // Valstybės žinios. 1997. Nr. 16-331.
50. Lietuvos Respublikos prezidento dekretas Nr. 450. Vilnius, 1999 m. gegužės 19 d. // Valstybės žinios. 1999. Nr. 45-1436.
51. Lietuvos Respublikos prezidento dekretas Nr. 678. Vilnius, 1999 m. lapkričio 22 d. // Valstybės žinios. 1999. Nr. 99-2855.
53. Lietuvos Respublikos prezidento dekretas Nr. 2050. Vilnius, 2003 m. vasario 10 d. // Valstybės žinios. 2003. Nr. 18-778.
54. Lietuvos Respublikos prezidento dekretas Nr. 75. Vilnius, 2003 m. gegužės 12 d. // Valstybės žinios. 2003. Nr. 48-2111.
55. <http://www.president.lt/decrees.phtml>
56. <http://www3.lrs.lt/>
57. <http://www.president.lt/ordinai/table.phtml>
58. Lietuvos Respublikos prezidento dekretas Nr. 72. Vilnius, 1998 m. gegužės 19 d. // Valstybės žinios. 1998. Nr. 49-1336.
59. Lietuvos Respublikos prezidento dekretas Nr. 583. Vilnius, 1999 m. rugsėjo 24 d. // Valstybės žinios. 1999. Nr. 81-2387.
60. Lietuvos Respublikos prezidento dekretas Nr. 238. Vilnius, 1998 m. lapkričio 18 d. // Valstybės žinios. 1998. Nr. 104-2870.
62. Lietuvos Respublikos prezidento dekretas Nr. 451. Vilnius, 1999 m. gegužės 19 d. // Valstybės žinios. 1999. Nr. 45-1437.
63. Lietuvos Respublikos prezidento dekretas Nr. 57. Vilnius, 1998 m. balandžio 28 d. // Valstybės žinios. 1998. Nr. 42-1143.
64. Lietuvos Respublikos prezidento dekretas Nr. 311. Vilnius, 1998 m. vasario 1 d. // Valstybės žinios. 1998. Nr. 18-462.
65. Lietuvos Respublikos prezidento dekretas Nr. 1767. Vilnius, 1998 m. gegužės 10 d. // Valstybės žinios. 1998. Nr. 49-1896.
66. Lietuvos Respublikos prezidento dekretas Nr. 679. Vilnius, 1999 m. lapkričio 22 d. // Valstybės žinios. 1999. Nr. 99-2856.
68. Lietuvos Respublikos prezidento dekretas Nr. 869. Vilnius, 2000 m. gegužės 15 d. // Valstybės žinios. 2000. Nr. 14—1174.
69. Lietuvos Respublikos prezidento dekretas Nr. 1199. Vilnius, 1997 m. vasario 10 d. // Valstybės žinios. 1997. Nr. 14-294.
70. Lietuvos Respublikos prezidento dekretas Nr. 1091. Vilnius, 2000 m. lapkričio 17 d. // Valstybės žinios. 2000. Nr. 100-3176.

** Straipsnis iš žurnalo „Kolekcija“ (1999. Nr. 7), patikslintas ir papildytas naujais duomenimis.*

KARAS TEBEVYKSTA

2002-ųjų spalį Rašytojų klube visuomenei buvo pristatytas Mariaus Ivaškevičiaus romanas apie partizaniškąją Lietuvos pokarį „Žali“. Kadangi pokario tema man nesvetima, perskaičiau reklamuojamąjį veikalą ir aš. Tebus dabar leista išsakyti apie jį savo nuomonę - kaip kompensacija už skaitant sugaištą laiką.

Kad „Žali“ parašyti apie pokarį, supratau ne tik iš knygos anotacijos, bet ir iš paties M. Ivaškevičiaus „Įžangos“. Šiaip jau nemėgstu visokių pratarmių ir paaiškinimų, knyga turi pati kalbėti už save. Bet jeigu autorius nutarė, kad be jo komentarų „Žali“ liks nesuprasti - skaitau.

Pretenzinga, nelabai suprantama „Įžanga“, pirmieji veiksmai, pirmieji personažai: Kasperavičius, Bartkus, Sinicynas... Ir purvas, purvas. Jo tiek daug, kad kartais atrodydavo, jog situacijos tekste konstruojamos tik tam, kad užsibaigtų eiline fabula obsцена, t.y. nešvankybe. O dar anotacijoje skelbiama, kad ši knyga parašyta apie vieną laisvės kovų vadą, „ketvirtąjį Lietuvos prezidentą“ Joną Žemaitį. Nutariau pasekti bent jo veiksmus ir perskaičiau „Žalius“ iki paskutinės eilutės. Deja, partizanų vado rašinyje taip ir neradau - tik kažkokį monstrą, čia bėgiojantį paskui Paryžiaus kirpėją, čia keikiantį partizanus ir save, čia suvedžiojantį savo seserį...

Pamėginau rasti anotacijoje žadėtus bendražmogiškos dramos elementus: meilę, išdavystę, žaismingumą, bet visos M. Ivaškevičiaus sukurtos meilės baigiasi ten, kur prasideda - žemiau juosmens, o žadėtas žaismingumas, reikia manyti, pasiektas skyriuje „Elena“, kurį kitaip kaip porno nepavadinsi.

Supratau susidūręs su dar vienu blogio estetizavimo adeptu, vienu tų, kurie pastaraisiais dešimtmečiais užvaldė mūsų televiziją ir spaudą. Bet ir vėl: naujausiame laikraščio „XXI amžius“ numeryje straipsnelyje „Pirmuosius slenksčius peržengus“ M. Ivaškevičių išgyrė neseniai mus palikęs rašytojas Jurgis Kunčinas. Rašė apie NATO privalumus, bepolitikuodamas, matyt, užsimiršo ir meiliai paglostė M. Ivaškevičių, smagiai žengiantį literatūrinio proceso avangarde.

Pasirodo, tyčiojimasis iš savo tautos didvyrių - joks ne tyčiojimasis, o literatūrinė priemonė, be kurios Europa nesuprastų Lietuvos ambicijų ir aspiracijų. Laimei, jaunas genijus M. Ivaškevičius tai pajuto ir paskubėjo įgyvendinti naujos literatūrinės srovės JOKIŲ STABŲ estetines nuostatas. Partizanų J. Že-

maičio ir kitų vardai knygoje panaudoti grynai estetiniais sumetimais. „Jeigu tasai jo veikėjas būtų FIKCIJA, o ne Jonas Žemaitis, to „literatūrinio“ užtaiso neliktų nė padujų“, - įtikinėja J. Kunčinas.

Taigi ne fikcija ir ne personažas, o „literatūrinis užtaisas“. Įsisavinęs teoriją, vėl imuosi knygos: maga pasekti, kaip ta teorija pasinaudojo M. Ivaškevičius. Gal tada knyga pasirodys ne tokia atgrasi?

Škart skaitau „Ižangą“ net pirštu vedžiodamas, bet vistiek nerandu jokių stabų ar užtaisų. Nei pokario. Išvis nesuprantu, apie ką skaitau.

Kruvunasis Lietuvos pokaris turėjo savo atsiradimo priežastis, veikimo logiką ir įdėją. O čia: horizontalus karas, vertikalus karas, dviejuose skirtinguose aukštuose išdėstytos armijos... Taip rašoma ne tada, kai norima kas nors paaiškinti, o priešingai, norint skaitytoją supainioti.

Galop aptinku šį tą suprantamo: „daug dažniau toks karas vadinamas partizaniniu“. Bet šito karo apibūdinimai šokiruoja. Pasirodo, karo evoliucijos požiūriu partizaninis karas - tai žingsnis atgal, jis atgvvenęs, jame kariaujama įkyriai, o jam vadovavo žmogus, išėjęs artilerijos mokslus Europoje, bet neturėjęs nė vieno pabūklo... Kas čia teigiama, o kas neigiama?

Tik pažiūrėjęs į šitą karą ruso akimis, M. Ivaškevičius pradeda kalbėti rišliai. „Eilinis žmogus nekaltas, kad gimė rusas, - skaitome, - nors tai reiškia ne vien tik tautybę, ketvertą metų buvo naudojęs amas kaip patrankų ir tankų mėsa. Ir štai jis, tas rusas, toji mėsa, bando vėl būt žmogumi. Jis laimėjo didžiausią pasaulyje karą, jis eina per savo miestą, nes jis tą miestą apgynė. Ir staiga jį pasiekia gandas, kad kažkur jo šalies pakrašty esama išsigimėlių, užsimanusių dar pakariauti“.

Kažkas girdėto. 50 metų mums buvo giedama giesmelė apie vaduotojus ir jų nesavanaudišką pagalbą. Bet ir čia nieko nėra apie nuvainikuotinus stabus.

Vargšas J. Kunčinas! Sukūrė M. Ivaškevičiui tikrą panegiriką ir nepastebėjo, kaip tas, spjovęs į visas supermodernios teorijos nuostatas, pasuko primityvaus politizavimo keliu.

Štai jis, geraširdis rusų milžinas, daug kenčiantis, bet atkakliai bandantis vėl būti žmogumi. Laimėjęs didžiausią pasaulyje karą, jis ateina į užimtą (atsiprašau, apgintą) miestą daryti jame tvarkos, t.y. pribaugti išsigimėlių (sinonimas: partizanų). Žodis išsigimėlis M. Ivaškevičiui toks mielas, kad septyniose teksto eilutėse jį pakartoja tris kartus.

Po to jau nestebina nei pabrėžtinai vulgarizuota knygos kalba, nei su padorumu per penkias mylias prasilenkiančios scenos. Juk - apie išsigimėlius.

Dar kartą: vargšas J. Kunčinas. Samprotaudamas apie NATO, jis buvo nepalyginamai įžvalgesnis.

Kaip ten bebūtų, esu dėkingas literatūros metrai net už klaidas ir palieku „Žalių“ įžangą ramybėje. Jau supratau: jokios koncepcijos, jokių pasamprotavimų apie naujas literatūrines sroves joje nerasiu. M. Ivaškevičiui to paprasčiausiai nereikia; visos tos kalbos apie stabus, ambicijas ir aspiracijas tėra priedanga dar kartą apjuodinti tautoje gyvą laisvės idėją, tą, už kurią žuvo partizanas Jonas Žemaitis ir jo draugai. Karas tebevyksta.

Tiek apie vienos knygos idėją ir jos įgyvendinimą. Po to, kas buvo pasakyta, nagrinėti „Žalių“ menines ypatybes - o jų, be abejo, yra - būtų tas pat, kaip aiškintis gatvės nepraustaburnių suraityto triaukščio keiksmo fonetiką ir morfologiją. Neskanu.

Verčiau pora pusiau retorinių klausimų.

Pirmas klausimas. Ar galima vadinti grožine literatūra rašinį, kuriame - kad ir moderniausios teorijos priedangoje - ciniškai šmeižiama tautos istorija ir jos kūrėjai?

Antras. Ar turi ateitį tauta, tokių rašinių autorių tapšnojanči per petį?

Pabaigai galima, o gal net privalu žvilgtelėti į romaną ne estetizuojančio literato, o eilinio skaitytojo akimis. Vieno iš daugelio.

Pirmiausia tas skaitytojas susidurs su jau minėta blaiviu protu nesuvokiama „Įžanga“. Paskui viena po kitos jo sąmonėn guls pokario partizanų ir jų priešų pavardės... Kuo tie žmonės buvo tikrovėje?

Pradėsiu nuo partizanų. Jonas Žemaitis - Lietuvos kariuomenės kapitonas, artileristas, studijavęs Prancūzijos artilerijos mokykloje (M. Ivaškevičių itin patraukė šis faktas), partizanavęs Žemaitijoje, organizavęs vieningą Lietuvos partizanų vadovybę ir išrinktas Lietuvos Laisvės Kovų Sąjūdžio (LLKS) vadu;

Juozas Kasperavičius - pirmasis Kęstučio apygardos vadas, suformulavęs strategines partizaninės kovos nuostatas ir, be kita ko, pasiūlęs partizanams vadintis laisvės kovotojais;

Petras Bartkus - poetas, Prisikėlimo apygardos organizatorius ir pirmasis vadas, LLKS Tarybos Prezidiumo sekretorius;

Juozas Palubeckas - Kęstučio apygardos Mindaugo būrio vadas, kuris, patikėjęs priešų pažadui išsaugoti Lietuvos partizanų vado J. Žemaičio gyvybę, įdavė šį saugumui, o supratęs esąs apgautas, pats prašėsi nubaudžiamas mirtimi.

Iš kitos pusės - laisvės kovotojų priešai Vasilijus Sinicynas, Afanasijus Dušanskis, Marija Golubkova, pulkininkas Lebedevas.

Šios dvi personažų grupės skiriasi iš esmės: partizanų vardai ir pavardės tikri, istoriniai, priešų - paimti iš lubų. Tik Dušanskis primena vieną Rainių budelį, tačiau Rainiuose „darbavosi“ Nachmanas, o knygoje - Afanasijus.

Čia ir yra „Žalių“ esmė, kvintesencija, sakyčiau, pagrindinis jų parašymo

motyvas: istoriniai personažai - partizanai knygoje pavaizduoti tikrai kaip girtuokliai, mergiškai, žmogžudžiai ir iškrypėliai.

Štai pora M. Ivaškevičiaus jiems skirtų apibūdinimų. Juozas Kasperavičius -tai „snarglius nuogu priekiu ir užpakaliu“, Jonas Žemaitis - išdavikas, nesėkmingas žmonijos kūrinys, šunsnukis, merginantis savo seserį ir pan.

Ar verta bekalbėti, kad knygos partizanai ir elgiasi kaip paskutinės padugnės.

Priešų elgesio galima ir neaptarinėti. Ką jie bepadarys, tai bus tik šešėlių veiksmai, nes gyvenime jokių Sinicynų nebuvo. O juodi „banditų“ - Žemaičio, Kasperavičiaus, Bartkaus - darbai skaitytojo sąmonėje turėtų įstrigti.

... O dabar, nusibodus aiškintis pačiam su savimi, šio to paklausi skaitytoją. Kaip vadinamas teiginys, kai žmogui priskiriami negatyvūs veiksmai, kurių jis neatliko ? - Teisingai, aš irgi taip galvoju. Antras klausimas: kas gresia tokio teiginio autoriui ? - Teisingai, ir vėl mūsų nuomonės sutapo.

Knygoje „Žali“ yra abu šio išprotavimo dėmenys: tikros pavardės ir pramanyti negatyvūs veiksmai. Deja, valstybėje, kurioje kas antras apsigavęs valdininkas bėga į teismą ginti savo garbės ir orumo, tokios teisės neturi apjuodintieji žuvę laisvės kovotojai; ta valstybė dar nėra tiek demokratiška ir tiek teisinė, kad gintų ant Laisvės aukuro sudegusius savo didvyrius.

O kol tai nebus padaryta - karas tebevyksta.

ATMINTINĖ

SAU IR NE SAU

Sudarė Justinas Sajauskas

Leidykla „Naujasis LANKAS“

Tiražas 300 egz. Užsakymas 3-538.

Spaustuvė „MORKŪNAS ir Ko“, Draugystės 17, LT-3031 Kaunas.